

ДОНИШГОҲИ МИЛЛИИ ТОҶИКИСТОН

ВБД: 792.5 (091) (575.3)

Бо ҳуқуқи дастнавис

ЯҚУБШОЕВ АФРУЗ ХУБОНШОЕВИЧ

**ТАЪРИХИ САНЪАТИ САҲНАВӢ, МУСИҚӢ ВА СИНАМОИ
ТОҶИКИСТОН ДАР СОЛҲОИ ИСТИҚЛОЛИЯТ (1991- 2016)**

ДИССЕРТАТСИЯ

**барои дарёфти дараҷаи илмии доктори фалсафа (PhD),
доктор аз рӯйи ихтисоси 6D020300 – Таърих (6D020301 – Таърихи ватанӣ)**

**Рохбари илмӣ:
доктори илмҳои таърих,
профессор Расулиён Қаҳҳор Расул.**

ДУШАНБЕ – 2025

МУНДАРИҶА

МУҚАДДИМА.....	3
БОБИ 1. МАҚОМИ САНЪАТИ ТЕАТРИ ТОҶИК ДАР ҶОМЕАИ МУОСИР.....	16
1.1.Нақши театрҳо дар инкишофи фарҳанги халқи тоҷик.....	16
1.2.Саҳми фестивал-озмунҳои ҷумҳуриявӣ ва байналмилалӣ дар рушди театри касбии тоҷик.....	61
БОБИ 2. РУШДИ ХУСУСИЯТҲОИ ХОСИ МИЛЛИИ САНЪАТИ МУСИҚИИ ТОҶИК ДАР СОЛҲОИ ИСТИҚЛОЛ.....	78
2.1. Эҳёи мусиқии миллӣ ва рушди соҳа дар даври истиқлолият.....	78
2.2. Омилҳои пешрафти мусиқии халқи тоҷик.....	101
БОБИ 3. ДИГАРГУНИҲО ВА НАЗАРИ НАВ ДАР СИНАМОИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН ДАР ДАВРОНИ ИСТИҚЛОЛИЯТ.....	118
3.1. Вазъи умумии санъати синамои Тоҷикистони соҳибистиқлол дар солҳои 1991-2016.....	118
3.2.Ҳамкории синамогарони тоҷик бо кишварҳои хориҷӣ.....	137
ХУЛОСА.....	152
НОМГҶҲИ АДАБИЁТ.....	161
ФЕҲРИСТИ ИНТИШОРОТИ ИЛМИИ ДОВТАЛАБИ ДАРЁФИ ДАРАҶАИ ИЛМӢ.....	178

МУҚАДДИМА

Мубрамияти мавзуи таҳқиқот. Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон пас аз пароканда шудани ИҶШС модели фарҳангие мерос монд, ки фарҳанги миллӣ бо стандартҳои умумии фарҳанги аврупоӣ, аз ҷумла фарҳанги русӣ омехта буд. Иқтидори Иттиҳоди Шуравӣ, бешубҳа, ба рушди фарҳанги ҷумҳуриҳо, махсусан Тоҷикистон, кӯмак расонид, аммо пас аз пош хӯрдани ИҶШС ва эълони истиқлолияти давлатӣ дар сентябри соли 1991, Ҷумҳурии Тоҷикистон бо мушкилоти ҷиддӣ дар соҳаи фарҳанг ва санъати сахнаӣ, ки натиҷаи бухрони саҳти иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва сиёсӣ буд, рӯ ба рӯ гашт. Зеро дар натиҷаи қарахтии комили низоми ҳуқуқфармои сотсиалистӣ соҳаи фарҳанг низ дар рушду нумӯи худ ба бисёр монеаҳо дучор гардид. Ҳамчунин бар замми ин вазъӣ бухронӣ, ҷанги шарвандии солҳои 1992-1997 ба ҳаёти фарҳангии ҷумҳурий таъсири манфӣ расонда, мушкилоти нав ба навро ба бор овард.

Омӯзиш ва ҳулосабарории масоили таърихи санъати сахнаӣ, мусиқӣ ва синамои тоҷик, яке аз ҷузъҳои асосии соҳаи фарҳанг ба ҳисоб меравад, ки дар рушди таърихии ҷомеа аҳамияти назаррас дошта, моҳияти илмӣ-назариявӣ ва амалӣ дорад. Ин самти таҳқиқот ҳолати рушди санъати театрӣ, мусиқӣ, синаморо фаро мегирад, ки баррасии масоили мазкур яке аз масъалаҳои мубрами ҳаёти маънавии ҷомеаи муосири тоҷик мебошад.

Мубрамияти мавзуи таҳқиқотӣ аз он иборат аст, ки бо вучуди дастовардҳои зиёд дар соҳаи фарҳанги Тоҷикистон ҳамчунин мушкилот, камбудиҳо, норасоииҳои зиёде ҷой доранд, ки ҳаллу фасли онҳо бе таҳлили илмӣ, баҳои воқеӣ ва тавсияҳои амалӣ аз имкон берун аст. Ҳамин тариқ, зарурати омӯзиши масъалаи мазкур дар ҷиҳатҳои зерин муайян карда мешавад: **якум**, дар санъати театрии тоҷик дар охири солҳои 90-ум дар натиҷаи душвориҳо, чанд сол театрҳои касбӣ аз фаъолияти худ боз монданд ва танҳо бо кӯшиш ва ташаббуси Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон фаъолияти қории театрҳо дубора барқарор карда шуда, ба мустаҳкамкунии пойгоҳи моддӣ-техникии онҳо таваҷҷуҳи зиёд зоҳир гардид. Дар солҳои

истиклолият студияҳои нав таъсис дода шуданд; **дујум**, соҳаи мусиқӣ низ дар даври Истиқлолияти давлатӣ тағйироти ҷиддиро аз сар гузаронд. Аммо муҳочирати кадрҳои баландхтисос аз оркестри симфонӣ, аз муассисаҳои таълимии мусиқӣ авҷ гирифта буд, ки соҳаро ба мушкилӣ рӯ ба рӯ кард. Ромишгарон, овозхонҳо ва ҳунарпешаҳои опера ва балет кишварро тарк карданд, ки ин боиси пароканда шудани коллективҳои филармонии оркестрҳои симфонӣ ва камеравӣ гардид. Аммо бо вучуди ҳамаи мушкилоти моддӣ ва маънавӣ, Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон барои рушди соҳаи фарҳанг тадбирҳои амалӣ андешида, дар ин самт санадҳои меъёрий-ҳуқуқии мувофиқро қабул намуд; **сеюм**, санъати синамои тоҷик вазъияти аз ин бартаре надошт ва мушкилоту норасоии ин соҳа ҳам шабеҳи санъати театрии мебошад. Ба ин соҳа ҳамоно кадрҳои баландхтисос, васонти техникӣ, маблағ барои таҳия ва истеҳсоли филмҳои бадеӣ ва ҳуҷҷатӣ намерасанд.

Ҳамин тариқ барои рушди фарҳанги мамлакат, соҳаҳои ҷудогонаи он Ҳукумати ҷумҳурӣ давра ба давра имконият пайдо намуда, онҳоро барқарор кард. Вобаста ба бехтар гардидани вазъи иқтисодӣ сол ба сол баҳри барқароркунӣ ва равнаки минбаъдаи соҳаҳои фарҳанг маблағҳои зиёд ҷудо ва масраф карда шуданд. Бадин минвол мавзӯи таҳқиқоти интиҳобшуда «Таърихи санъати сахнавӣ, мусиқи ва синамои Тоҷикистон дар солҳои истиқлолият (1991-2016)» мубрам буда, омӯзиш, таҳлил ва ҷамъбаस्तкуниҳо барои омӯзиши нозукиҳои таърихӣ рушди минбаъдаи соҳаи фарҳанг мусоидат хоҳанд кард.

Дарачаи омӯзиши мавзӯ. Таҳқиқоти илмӣ олимони муаррихони тоҷик дар мавзӯи мазкур доир ба таҳлили ривочу равнаки соҳаи фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон мақоми асосиро ишғол менамоянд. Бинобар ин, адабиёти илмӣ роҷеъ ба мавзӯи мазкур ба гурӯҳҳои зерин ҷудо кардан мумкин аст: мақолаҳо [170.с.76-78], [181.С.47-49], [163.С.8-9] китобҳо, [83.с.250], [87.с.240], [84.с.-112], [70.с.144], [64.с.115] китобчаҳо [68.с. 45], диссертатсияҳо [212.с.183], [213.с.174], [211.с.150], [204.с.191], ва дигар

маводи таълифшуда доир ба вазъи умумии санъати сахнавӣ мавриди омӯзиш ва таҳқиқ қарор дода шудаанд.

Дар асарҳо, мақолаҳо ва баромадҳои Асосгузори сулҳу ваҳдати милли, Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба масоили мазкури соҳаи фарҳанг диққати ҷиддӣ зоҳир шудааст, ки дар омӯзиши мушкilotи соҳа моҳияти бузург доранд.

Ба **гурӯҳи аввал** асару мақолаҳо, гузоришу баромадҳо ва паёмҳои ҳамасолаи Асосгузори сулҳу ваҳдати милли Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии кишвар [21.с. 120], [22. с. 216], [25.с.576], [20. с.125], ки дар онҳо масъалаҳои асосии таърих ва фарҳанги халқи тоҷик аз замонҳои қадим то муосир, истиқрори сулҳу ваҳдати милли, марҳилаҳои рушди босуботи кишвар, иҷроиши вазифаҳои стратегияи давлат, самтҳои асосии сиёсати хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ҳамкории Тоҷикистон дар доираи ИДМ, ҳамкорӣ бо созмонҳои байналхалқӣ ва минтақавӣ, роҳандозии сиёсати минтақавии Тоҷикистон дар самти барқароркунӣ ва рушди соҳаи санъати сахнавӣ инъикос гардидаанд.

Ба **гурӯҳи дуюм** мақола ва брошюраҳоеро, ки бевосита ба масъалаҳои санъати сахнавӣ, мусиқӣ ва синамои Тоҷикистони соҳибистиқлол марбутанд, дохил кардан мумкин аст. Қобили зикр аст, ки Абдулҳамид Самадов дар мақолааш зери унвони «Ҳам зафар ҳам шикаст» роҷеъ ба ҳаёти фарҳангии кишвар маълумоти умумӣ овардааст [117. С. 13]. Шамсидин Солеҳов доир ба рушди санъати адабиёт дар мақолааш ибрози назар кардааст [174. С. 72]. Фарзонаи Файзалӣ дар бобати вазъи синамои тоҷик дар даврони истиқлолият дар мақолаҳояшон зери унвони «Дастовардҳои кинои тоҷик», «Боз ҳамон синамо ба дастгирии ҷиддӣ ниёз дорад» ибрози андеша намудааст [186.С.5]. Низом Нурҷонов оиди масъалаҳо ва сабабҳои заифшавии фаъолияти касбии театрҳои ҷумҳурӣ дар чанд мақола фикру мулоҳизаҳои хешро баён намудааст [152.С.8]. Ҳамчунин доир ба фаъолияти театрҳо ва озмунҳо дар ин самт Ҳарамгули

Қодир дар мақолаҳои маълумоти ҷолиб овардааст [151]. Нозими Нурзод масъалаи алоқамандии театр бо ҳаёти иҷтимоӣ дар мақолаи худ нишон додааст [195]. Раъноӣ Мубориз ва Қурбони Собир низ вазъи ҳолати санъати тоҷик ва фарҳанги Тоҷикистонро дар мақолаҳои илмӣ худ мавриди баррасӣ қарор додаанд [136]. Муаллифони мазкур назари ҳудро роҷеъ ба дастовардҳо ва камбудҳои соҳаҳои алоҳидаи фарҳангу санъати театр, кино, мусиқӣ ва ғайра ибтидо намудаанд.

Ба **гурӯҳи сеюм** асарҳо, монографияҳо дар боби масоили ғуноғуни ҳаёти фарҳангии Тоҷикистони соҳибистиклол таълифгардидаро дохил қардан мумкин аст. Абдурахмонов А. Абдулқайсов Ш. «Театрҳои касбии Ҷумҳурии Тоҷикистон» [68.с.54], Абдурашидов А. «Роҷеъ ба вазъи санъати Шашмақом дар асри XX ва паёмадҳои рушди он дар оғози қарни XXI» [66. с. 39], Каримова Р. Н. «Культура Таджикистана в годы независимости (1991-2011 гг.)» [84. с. 112], Нурҷонов Н.Х., Қароматов Ф.«Музыкальная жизнь советского Таджикистана» [87.с. 60], Расулиён Қ. «Нигоҳе ба равобити фарҳангии Эрон ва Тоҷикистон» [89.с.86], Фестивал- симпозиуми байналмилалӣ «Фалак» ва ғайраҳо [191.] Дар ин асарҳо паҳлӯҳои ғуноғуни соҳаи фарҳанг ва санъати сахнавӣ дар даври истиқлолият мавриди омӯзиш ва таҳқиқ қарор дода шудаанд.

Ба **гурӯҳи чорум** рисолаҳои илмиро шомил қардан мумкин аст, ки ҷиҳатҳои таърихӣ ва илмӣ соҳаи фарҳангро дар умум фарогир мебошад. Вазъи фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистонро Фирдавси Абдулҳамид дар доираи мавзӯи «Инкишофи фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои истиқлолият (1991-2016)» [204. с. 119] мавриди тадқиқот қарор дода, дар рисола масъалаҳои гузаронидани ислохот дар соҳаи маориф, мақом ва вазъи соҳаҳои санъати адабиёт, мусиқӣ ва синамо дар Тоҷикистон, сарчашмаҳо, вазъ ва омилҳои рушди фарҳанги кишварро дар даври истиқлолият солҳои 1991-2016 мавриди омӯзиш қарор додааст. Ҳамчунин дар диссертатсияи доктории Акрамова С.Х. масъалаи таърихи омӯзиши фарҳанги мусиқии Ҷумҳурии Тоҷикистонро дар рисолаи доктории худ

зери унвони «Таърихи омӯзиши фарҳанги Тоҷикистон дар солҳои 1946-2016» [203.с.156] (История изучения музыкальной культуры Таджикистана (1946-2016) ба таври васеъ мавриди таҳқиқ қарор додааст. Дар ин рисола муҳаққиқ таърихи мероси асримиёнагии халқи тоҷик, рушди санъати касбии мусиқӣ ва иникоси он дар адабиёти илмӣ, бавучудоии самтҳои нав ва рушди санъати муосири мусиқии тоҷик ба таври мукамал барраси намудааст. Дар баробари ин Б.Т. Қобилова рисолаи номзодии худро ба масъалаи «Таърихи ташаккул ва рушди санъати оҳангсозӣ дар Тоҷикистон» (История становления и развития композиторского искусства в Таджикистане) бахшидааст, ки дар он роҷеъ ба ташаккули мактаби оҳангсозии тоҷик, мероси мусиқии тоҷикон, таърихи омӯзиши мероси мусиқии халқи тоҷик ва рушди эҷодиёти оҳангсозӣ дар Тоҷикистон дар нимаи дуюми асри XX ва даврони истиқлолият маълумот ғирдоварӣ карда шудааст. Ғайр аз ин Б.Т. Қобилова доир ба ҳолати мусиқии касбӣ, давраи болоравии санъати оҳангсозӣ дар солҳои 70-90 садаи XX, эҷодиёти оҳангсозони Тоҷикистон дар солҳои истиқлолият (1991-2001) маълумоти ҷолибе ғирд овардааст [210. с. 162].

Дар тадқиқи вазъи фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон саҳми номзоди илмҳои таърих Р. Н. Каримова назаррас аст [209.с.24]. Муаллиф дар рисолаи худ ба ҷиҳатҳои алоҳидаи соҳа таваҷҷуҳ намуда, дар асоси ҳуҷҷатҳои бойгонӣ, матбуоти даврӣ, шартномаҳои ҳукуматӣ, созмонҳо ва фондҳои гуногун рушди фарҳангро таҳлил намудааст. Дар рисолаи мазкур ба раванди амалисозӣ ва натиҷаҳои ислоҳот дар соҳаҳои фарҳанг ва маориф таваҷҷуҳи бештар зоҳир ғардидааст. Муҳаққиқ М. Ҳасанова дар рисолаи номзодиаш таҳти унвони «Ҳаёти мусиқии Тоҷикистон дар охири асри XX ва ибтидои асри XXI» (Музыкальная жизнь Таджикистана в конце XX- начале XXI вв) доир ба хусусиятҳои раванди мусиқӣ – фарҳангӣ дар Тоҷикистони солҳои 90-уми садаи XX ва рушди ҳаёти мусиқии Тоҷикистон дар солҳои 2000-2011-ум маълумоти муфассал овардааст. Ҳамчунин дар рисолаи номбурда таснифоти умумии ҳаёти мусиқӣ,

фаъолияти муассисаҳои мусиқӣ, эҷодиёти оҳангсозӣ дар шароити истиқлолият, ташаккул ёфтани анъанаҳои нав дар ҳаёти мусиқӣ, фаъолияти мусиқӣ-эҷодӣ, таълимоти мусиқӣ ва илм инъикос карда шудааст [214. с. 110].

Муаллифи дигар Ш. Арабова дар рисолаи номзодии худ «Таърихи кинематографияи тоҷик дар нимаи дуюми асри XX ва аввали асри XXI» масъалаи ташаккул ва рушди санъати синамои давраи шӯравӣ ва солҳои истиқлолияти Тоҷикистонро мавриди омӯзиш қарор додааст [73. с.130].

М.Табаров таҳқиқоти илмӣ худро ба масъалаи рушди санъати театри дар даврони истиқлолият бахшидааст. Ин рисола низ дар асоси далелҳои таърихӣ, ҳуҷҷатҳои бойгонӣ навишта шуда, дар он фаъолияти театрҳои касбии Ҷумҳурии Тоҷикистон баррасӣ карда шудааст. Муаллиф ба нақши сахнавии театр ва масъалаҳои санъатшиносӣ таваҷҷуҳ карда, таҳқиқоти худро дар ин самт анҷом медиҳад [181. С.47- 49].

Ба **гурӯҳи панҷум** матбуоти даврӣ ва маводҳои публисистӣ дохил мешаванд. Ҳадафи таълифи ин гуна асарҳо танҳо инъикоси воқеаҳои дида ва шунида буда, муаллифон заминаҳо, омилҳо, сабабу натиҷаҳо ва аҳаммияти воқеаҳоро пурра мавриди таҳқиқ қарор надодаанд. Сарфи назар аз камбудию костагиҳо ин таълифот аз аҳаммияти илмӣ бархӯрдор буда, дар инъикоси таърихи сиёсии солҳои аввали Тоҷикистони соҳибистиклол манбаъи муҳим маҳсуб меёбанд. Ба ин гурӯҳ мавод ёддоштҳои Набиев В. «Саҳми ҷавонони эҷодкор дар рушди фарҳанг ва санъати Тоҷикистони соҳибистиклол» [109.С.-69], Назарова Л. «Фестиваль оркестров мира: музыкальный марафон» [110.С.-15], Нурҷонов Н. «Вазъияти театри тоҷик» [111.С.121-128], Орипов Ш. «Парвози нави «Парасту» бо навои Андалеб» [114.С.-30], Бобоев А. «Ҷаҳони тоҷикон дар шашмақом аст» [125], Расулиён Қ. «Равобити байналмилалӣ кинои тоҷик» [159], «Ҳамкорӣ филмсозони Эрону Тоҷикистон»; «Сайре дар қаламрави фарҳанги Тоҷикистон», Раҳимов С. «Нури парда», «Сукут»-и гӯё», «Давраи тоҷикистони Мӯҳсини Махмалбоф», «Синергетический реализм», или таджики на «Кинотавре-

24», «Нақши тоҷикон дар ҷашнвораи «Кинотавр-24» [167], Раҳимов А. «Шинохти миллату давлат аз фарҳанг аст» [163.С.8-9], Сангова Х. «Синамо дирӯз ва имрӯз» дохил мешаванд [172].

Аммо бояд зикр кард, ки дар таълифоти дар боло овардашуда на ҳамаи ҷиҳатҳои рушди санъати сахнавӣ ва умуман, фарҳанги Тоҷикистон дар замони истиқлолият ба таври васеъ омӯхта нашудаанд, ба мақоми фарҳанг ва аҳаммияти тарбиявии он, масъалаи фарҳанги миллӣ, анъанаҳо ва фарҳанги ҷаҳонӣ, алоқамандии онҳо таваҷҷуҳи лозима зоҳир нагардидааст. Дар таърихнигории кишвар роҷеъ ба ислоҳоти фарҳанг ва рушди санъати сахнавӣ, таҳлил ва арзёбии он таҳқиқоти мукаммал анҷом дода нашудаанд.

Робитаи кор бо барномаҳо (лоиҳаҳо) ва мавзӯҳои илмӣ. Диссертатсия мутобиқи барномаҳои кафедраи таърихи халқи тоҷики Донишгоҳи миллии Тоҷикистон барои солҳои 2018-2022 ва шӯъбаи таърихи навтарини Институти таърих, бостоншиносӣ ва мардумшиносии ба номи А.Дониши АМИ ҶТ, таҳти унвони «Таърихи санъати сахнавӣ, мусиқӣ ва синамои Тоҷикистон дар солҳои истиқлолият (1991- 2016)» иҷро шудааст.

Мақсад ва вазифаҳои таҳқиқот. Мақсади таҳқиқот ин аст, ки вазъи кору фаъолияти театрҳо дар ҷумҳурӣ, рушди санъати сахнавӣ дар даврони истиқлолият, мақом ва нақши санъати синамо дар ин давра, ҳолат ва натиҷагирии санъати сахнавӣ, инчунин шиносоии дастовардҳо ва камбудӣҳо дар ин соҳа ва таҳияи тавсияҳо ва пешниҳодотро таҳлил намоем. Ҳамчунин ҷамъбаскунии натиҷаҳои рушди санъати театрӣ, синамо, санъати мусиқӣ ва сахнавии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои истиқлолият (1991-2016) низ мақсади таҳқиқоти фавқ маҳсуб меёбад.

Вобаста ба мақсади гузошташуда дар рисолаи илмӣ вазифаҳои зерин ҳал карда мешаванд:

1. Баррасӣ намудани вазъи театрҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои истиқлолият.

2. Муайян намудани вазъи муосир ва пешомадҳои рушди фарҳанг ва мақоми соҳаҳои санъат дар баланд бардоштани сатҳи фарҳанги аҳолии ҷумҳурӣ.

3. Мунҳакис намудани фаъолият, мушкилоту душвориҳои театри тоҷик ва самтҳои рушди он.

4. Инъикоси мақому нақши санъати синамо дар тарбияи шаҳрвандони мамлакат дар самти фарҳанги миллӣ, ташаккули ҷаҳонбинӣ ва дарки эстетикӣ.

5. Ва билохира нишон додани нақш ва саҳмгузори мутахассисони ҷавон дар ташаккул ва пешрафти санъати мусиқии тоҷик.

Мавзӯи таҳқиқот: Таърихи санъати сахнавӣ, мусиқӣ ва синамои Тоҷикистон дар солҳои истиқлолият (1991- 2016).

Объекти таҳқиқот Вазъият ва рушди ҳаёти фарҳангии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои 1991-2016.

Давраи хронологии таҳқиқот солҳои 1991-2016-ро фаро мегирад. Ин давра аз рӯйи сатҳ ва дараҷаи рушди соҳаи фарҳанг ба чунин марҳилаҳо ҷудо карда мешавад:

Солҳои 1991-2000 марҳалаи заифшавии муттасили тамоми соҳаҳои фарҳанг бо сабаби ҷанги дохилӣ дар кишвар, барқароркунӣ ва пайдоиши имкониятҳои нав барои рушди соҳаҳои фарҳанг.

Солҳои 2001-2016 марҳалаи мустаҳкамкунии пояи ҳуқуқии соҳаҳои фарҳанг ва қабул гардидани барномаҳои дарозмуддати рушди фарҳанг.

Асосҳои назариявӣ ва методологии рисола. Асарҳои олимони таърихшинос ва фарҳангшиносони маъруф ҳангоми навиштани рисолаи илмӣ ба сифати асоси методологии тадқиқот мавриди истифода қарор дода шуданд. Муаллиф ҳамчунин, методи муқоисавӣ-таърихӣ баёни воқеии самтҳо ва марҳилаҳои асосии рушди фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистонро дар даврони истиқлолият истифода намудааст. Ҳангоми таҳлили маводи аслии муаллиф методи муқоисавиро ба таври васеъ истифода намудааст, ки барои муайян намудани хусусиятҳо ва омилҳои рушди фарҳанг имкон

дод. Ғайр аз ин, ҳангоми навиштани рисола дар асоси принципи таърихият, усулҳои айният, бетарафӣ, таърихӣ-муқоисавӣ, татбиқӣ ва монанди инҳо мавриди истифода қарор дода шудаанд. Асоси таҳқиқотро усули проблемавӣ-хронологӣ ташкил медиҳад, ки он ба мо имкон дод, то бартариҳои рушди соҳаи фарҳанг бахусус санъати театрӣ, мусиқӣ ва синаморо дар замони истиқлол муайян кунем.

Ҳамчунин чиҳатҳои мусбӣ ва манфии ин раванд муайян карда шудаанд ва барои бартараф намудани камбудӣҳо ва норасоӣҳои ҷойдошта тавсияҳо ва пешниҳодҳо баён карда шуданд.

Заминаҳои сарчашмавии тадқиқотро маводи бойгонӣ, санадҳои қонунгузорӣ, барномаҳои давлатӣ, ҳисоботи соҳаҳо, маҷмуи ҳуҷҷатҳо, матбуоти даврӣ ташкил медиҳанд. Аз рӯйи тавсиф ва мазмуну мундариҷа онҳоро ба чаҳор гурӯҳ тақсим кардан мумкин аст:

Ба гурӯҳи якум маводи Бойгонии марказии давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон, Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон, бойгонии ҷорӣи Ҷамъияти тоҷикистони дӯстӣ ва муносибатҳои фарҳангӣ дохил мешаванд.

Ба гурӯҳи дуюм санадҳои қонунгузорӣ, ҳуҷҷатҳои концептуалӣ ва барномавии Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, маҷмуи ҳуҷҷатҳо ва нашрияҳои омури ахборӣ дохил мешаванд.

Ба гурӯҳи сеюм асарҳо, баромадҳо ва суҳанронҳои Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ, Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дохил мешаванд [23.с.-216], [26.с.-350], [27.с.-320], [25.с. 240].

Сарчашмаҳои мазкур ба муаллиф имконият доданд, ки чараёни миқдорӣ ва сифатӣ рушди санъати сахнавии Ҷумҳурии Тоҷикистонро таҳқиқ ва таҳлил кунанд.

Гурӯҳи чорум сарчашмаҳоро маводи дар матбуоти даврӣ ба таърисида ташкил медиҳанд: маҷаллаҳои «Тоҷикистон», «Паёмномаи

фарҳанг», рӯзномаҳои «Баҳори Аҷам», «Ҷумҳурият», «Адабиёт ва санъат» [111,С.-121-128], [147].

Гуруҳи панҷуми сарчашмаҳоро суҳбатҳо ва вохӯриҳо бо роҳбарони муассисаҳо ва хунаrpешаҳо ташкил медиҳанд, ки мазмуну мундариҷаи рисолаҳо бо маълумоти саҳеҳ ғанӣ ва пурра мегардонанд.

Навоварии рисолаи илмӣ. Навгониҳои илмӣ ва назариявии таҳқиқот аз инъикоси хусусиятҳо ва шаклҳои рушди санъати сахнавӣ, мусиқӣ ва синамои мамлакат дар замони соҳибистиклолии мамлакат таҷассум меёбад. Навгонии рисолаи илмиро инҳо ташкил медиҳанд:

1. Раванди дигаргуниҳо дар соҳаи фарҳанг мавриди омӯзиш қарор дода шудааст.
2. Мушкилот ва норасоӣҳо дар рафти амалисозии ислоҳоти бавучудодада нишон дода шудаанд.
3. Мушкилот ва пешомади рушди санъати театри муайян карда шудаанд.
4. Инкишофи жанри таърихӣ дар санъати театри ва нақшу мақоми он дар тарбияи меҳанпарастии насли ҷавон ва умуман, аҳолии кишвар нишон дода шудааст.
5. Равнақу ривоби санъати кино ва мусиқӣ [72.с.-114], [71.с.-150], дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ва муайян кардани нақши онҳо дар тарбияи фарҳангии шаҳрвандони ҷумҳури мавриди таҳлилу таҳхис қарор дода шудаанд.

Бахшҳое, ки барои ҳимоя пешниҳод мешаванд:

-ба рушду пешравии фарҳанги миллии тоҷик Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон таваҷҷуҳи ҷиддӣ зоҳир менамояд;

-дар соҳаи фарҳанг аз рӯзҳои аввали соҳибистиклолӣ бо ба инобат гирифтани анъанаҳои миллий, урфу одатҳои халқӣ, таҷрибаи бойи пешгузаштагон ва дастовардҳои муосир ҷорабиниҳои ҷиддӣ ва ислоҳоти мухталиф гузаронида шудаанд;

- ҳамкориҳои фарҳангии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо кишварҳои хориҷи дуру наздик яке аз самтҳои афзалиятноки сиёсати давлатӣ ба шумор меравад;

- баҳри боз ҳам ташаккулу равнаки худшиносию худогоҳии таърихи миллат ва ҳисси ватандӯстии меҳанпарастии ҷавонон инкишоф ёфтани жанри таърихӣ дар санъати театрӣ, санъати мусиқӣ, синамо мусоидат мекунад;

- таҳлили ҳолат, мушкилот ва пешомадҳои инкишофи санъати синамои тоҷик дар замони муосир барои рушди минабӯдаи он мусоидат мекунад;

- мушкилоти театри тоҷик ва санъати сахнавӣ дар ин давра, ки бо ҷорабиниҳои ҳукумат доир ба барқароркунӣ ва мустаҳкамкунии ин соҳаҳо бартараф карда мешаванд;

- ҷорабиниҳои аз ҷониби давлат дар соҳаи фарҳанг андешидашуда барои инкишофи соҳа ва баланд бардоштани тафаккури созандагӣ, ҳисси меҳанпарастӣ ва ҳамдигарфаҳмии ҳамаи табақаҳои аҳоли мусоидат карданд.

Аҳамияти назариявӣ ва амалии диссертатсия. Истифодаи мавод, хулосаҳо ва пешниҳодоти дар рисолаи мазкур овардашуда ба воридкунии усулҳои самаранок барои рушди соҳаи фарҳанг дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шароити муосир мусоидат хоҳанд кард. Таҳқиқоти мазкур дар доираҳои илмии Ҷумҳурии Тоҷикистон мавриди омӯзиш қарор дода шудааст ва ин рисола метавонад барои касоне, ки дар ин масъала таҳқиқ мекунанд, манбаи хуб бошад. Ҳамчунин мазмуну мундариҷаи рисола ба кормандони соҳаҳои ҷудогонаи фарҳанг барои тартиб додани барномаҳои давлатии дарозмуддат ба сифати дастур хидмат карда метавонад. Маводи таҳқиқотро ҳангоми навиштани барномаҳо, китобҳои дарсӣ доир ба таърихи фарҳанги Тоҷикистон метавон мавриди истифода қарор дод. Ҳамзамон онро ҳамчун сарчашма метавон барои омода намудани воситаҳои таълимӣ аз фанҳои таърихи халқи тоҷик, этика, эстетика, фарҳангшиносӣ ва ғайра васеъ истифода бурд.

Дарачаи эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқоти диссертационӣ дақиқияти маълумот, кофӣ будани ҳаҷми маводи таҳқиқотӣ, коркарди натиҷаҳои таҳқиқот ва ҳаҷми интишорот ба таҳқиқи диссертационии мазкур асос ёфтааст. Инчунин, хулоса ва тавсияҳо дар асоси таҳлилҳои илмӣ-назариявӣ ва таҷрибаҳои мутобиқ бо натиҷаҳои таҳқиқот манзур карда шудаанд.

Мутобиқати диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ: Мавзуи диссертационии «Таърихи санъати сахнавӣ, мусиқӣ ва синамои Тоҷикистон дар солҳои истиқлол (1991-2016)» барои дарёфти дараҷаи илмии доктори фалсафа (PhD), доктор аз рӯи ихтисос ба шиносномаи ихтисосҳои Комиссияи олии аттестационии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз рӯи ихтисоси 6D020301 – Таърихи ватанӣ (таърихи халқи тоҷик) мутобиқат менамояд.

Саҳми шахсии унвонҷӯро ҷанбаҳои зерин ташкил медиҳанд.

- дар сатҳи нағзони диссертационӣ, муайян намудани мақсад, вазифаҳо, объект ва предмети таҳқиқот;
- нуқтаҳои илмӣ, ки ба ҳимоя пешниҳод мешаванд, коркарди муқаррароти назариявӣ ва методӣ, мақолаҳои илмӣ, пешниҳод намудани тавсияҳои амалӣ;
- тартиб додани нақша ва хулосаҳо, ки дар диссертатсия ба назар мерасанд;
- баррасӣ намудани вазъияти умумии санъати сахнави бахусус театр, мусиқӣ, синаморо дар бар мегирад;
- баррасӣ намудани мушкилоти ҷойдошта дар пешрафти санъати сахнавии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои истиқлолият.

Тасвиб ва амалисозии натиҷаҳои диссертатсия. Диссертатсия дар ҷаласаи кафедраи таърихи халқи тоҷик (протоколи № 9 аз 20 апрели соли 2021), дар ҷаласаи васеи Шӯрои олимони факултети таърихи, Донишгоҳи миллии Тоҷикистон муҳокима гардида, ба ҳимоя тавсия дода шудааст. Инчунин рисола дар ҷаласаи шӯбаи таърихи навтарини Институти

атаърих, бостоншиносӣ ва мардумшиносии ба номи Аҳмади Дониши Академияи миллии илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон (протоколи №9 аз 04.06.2023) муҳокима гардида, ба ҳимоя пешниҳод карда шуд.

Соҳтор ва ҳаҷми диссертатсия. бо мақсад ва вазифаҳои тадқиқот муайян гардидааст. Диссертатсия аз муқаддима, се боб, шаш зербоб, хулоса, рӯйхати сарчашмаҳо ва адабиёти истифодашуда (225 номгӯй) иборат аст. Диссертатсия аз 184 саҳифаи матни компютерӣ иборат буда, дорои 1 ҷадвал мебошад.

БОБИ I. МАҚОМИ САНЪАТИ ТЕАТРИ ТОҶИК ДАР ҶОМЕАИ МУОСИР

1.1. Нақши театрҳо дар инкишофи фарҳанги халқи тоҷик

Санъати сахнавӣ, мусиқӣ, синамо барои рушди маънавиёти ҷамъият мақоми хосае доранд. Ҳамчунин барои ташаккул ёфтани низоми арзишҳо ва ахлоқи миллӣ ин соҳаҳои санъат моҳияти махсус дошта, аз ҷониби давлат дар ин самт сиёсати муайяне ба роҳ монда шудааст. Маҳз сиёсати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаи фарҳанг бо мақсади ташаккули ҷаҳони маънавӣ, ҳамзамон фароҳам овардани фазои мусоид баҳри пешбурди он муайян карда шудааст. Фарҳанг симои муосири миллат ва давлатро муайян мекунад.

Агарчӣ халқи тоҷик аз қадим дорои фарҳанги ғанӣ бошад ҳам то замони Ҳокимияти Шӯрвӣ адабиёти драмавӣ ва театри миллии касбӣ надошт. Ин соҳаи санъат дар солҳои XX-уми асри гузашта ба вучуд омада, боиси ташаккулёбии жанри нав – драматургия дар адабиёти тоҷик гардид. Дар муддати кӯтоҳ драматургияи тоҷик ва театр роҳи пуршарафиро, тай намуд, ки ин дар ҳаёти театрии ҷумҳурӣ як саҳифаи дурахшон ба шумор меравад. Дар баробари ин як зумра санъаткорон тарбия ёфта, ба камол расиданд ва имрӯз дар сахнаҳои театрҳои Тоҷикистон хизмат карда истодаанд.

Боиси зикр аст, ки дар арафаи истиқлолият, вазъи кории театрҳои касбии Ҷумҳурии Тоҷикистон мусоид буд ва онҳо бо фаъолияти пурсамару эҷодиёти пурғановаташон дар рушди санъати сахнавӣ саҳми арзандаи ҳудро мегузоштанд. Истиқлолияти миллӣ дар марҳилаи нави таърихӣ ба тадвин ва таҳкими маҷмӯи равишҳои сиёсӣ фарҳангӣ роҳ кушод. Дар канори мушарраф шудан ба пешрафтҳои муайян дар ҳаёти ҷамъиятӣ унсурҳои тозаи муносибатҳо, арзишҳои ахлоқӣ ва пешрафти фарҳанг дар марҳилаи нави таърих рӯи кор омад.

Пешрафту тавсеаи назари мазкур ва муқаррар шудани ин рисолати таърихӣ фарҳангӣ барои инкишофи санъати сахнавии театрҳо дар

мамлакат ва тавсеаи фаъолияти кории онҳо шароитро фароҳам меорад. Дар «Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, 24 апрели соли 2010» зикр ёфтааст, ки «Фарҳанг яке аз рукнҳои муҳимми ҳаёти ҷамъиятӣ буда, дар ҳаёту фаъолияти тамоми табақаҳои иҷтимоӣ, оинҳои давлатдорӣ ва фаъолияти меҳнатӣ нақши муассир дорад». Нақши санъати сахнавӣ дар таҳкими худшиносии миллӣ, эҳтиром ба таърихи ниёгон ва афзудани эътибори кишварамон дар арсаи ҷаҳон ниҳоят бузург аст [24].

Бояд таъakkур дод, ки санъати сахнавӣ, ҳамчун як падидаи иҷтимоӣ, дар ҷомеаи муосири Тоҷикистон, ҳамчун давлати соҳибистиклол, ҷузъи муҳими ҳастии миллат шинохта шудааст ва баҳри ташаккули худшиносии миллӣ, эҳсоси ватандӯстӣ, шинохти таърихи ибратомӯзи ниёгон ва комёбиҳои муассири замони истиқлолият мусоидат намояд. Вақте фарҳанг ҳастии ҳар халқу миллат шинохта мешавад, пас маҳаки асосии худшиносӣ низ, пеш аз ҳама, ҳуди камолоти фарҳангӣ ва ҳастии маънавии ҳамон миллат хоҳад буд. Фарҳанги маънавии мардуми тоҷик, ки аз хазини ғании таъриху фарҳанги ирфонӣ сарчашма мегирад, дар тӯли солҳо дар масири мавҷудияти таърихӣ миллати тоҷик нақши муҳим ва созгоре доштааст, ки дар эҳё ва идомаи ҳастии таърихӣ миллат таъсири амиқе гузоштааст. «Театр пайвандгари маънавии наслҳо буда, рукни муҳиму барҷастаи фарҳанги миллӣ ба ҳисоб меравад» [116.].

Қобили зикр аст, ки баъди пош хӯрдани Иттиҳоди Шуравӣ театрҳои ҷумҳурӣ ба мушкилот мувҷеъ мегарданд. Сабаби бад шудани фаъолияти театрҳо, пеш аз ҳама аз даст додани мутахассисони ботаҷриба ва ба бухрони иқтисодӣ дучор шудани онҳо аст. Ин ҳама таъсирот ба кам шудани эҷодкорӣ дар театрҳо оварда расонд. Сабаби дигари мушкилоти театрҳо ин буд, ки ҷанги шаҳрвандӣ мебошад. Он тамоми соҳаҳои ҳаёти кишварро коста гардонида, аз ҷумла соҳаи фарҳанро низ ҳалалдор намуд. Ин ҳама таъсирот фазои эҷодии театрҳоро коста гардонид. Ноустувории вазъи иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва сиёсии кишвар дар солҳои 90- уми қарни

гузашта ба ҳаёти ҷамъиятӣ таъсири худро расонд. Гузариш ба иқтисоди бозорӣ тамоми низоми ҷамъиятиро куллан тағйир дод. Таъсири авзои сиёсӣ ба соҳаи фарҳанг ва ба хусус, ба санъати театрӣ хело назаррас буд. Дар вазъи мураккабу бухронии охири асри XX ва ибтидои асри XXI дар Ҷумҳурии Тоҷикистон арзишҳои заминавии фарҳангу санъати сахнавии кишвар ба бухрони амиқ гирифтӣ шуданд [83, с. 280].

Яке аз аломату нишонаҳои он ин кори идеяҳои пешин ва костаҳои ҷаҳонбинӣ буда, ки ба фарҳанги халқи тоҷик дар ибтидои ҳазораи сеюм таъсири манфии худро расонида буданд. Ба андешаи мо тағйирёбии ғояҳои ҷамъиятӣ ба фазои эҷодии ҳунармандон, драматургон, коргардонҳои театр таъсири худро расонда буданд. Ин аст, ки дар марҳилаи нав театро зарур буд, ки фаъолияти худро ба талаботи замони мутобиқ гардонад, вале давраи гузариш дар ин соҳа хеле мушкил сурат гирифт ва ба монеаҳои гуногун рӯ ба рӯ мешуд.

Гуфтан ҷоиш аст, ки баъди ҷанги шаҳрвандӣ вазъияти кори муассисаҳои фарҳангӣ ва театрҳо хело коста шуда буд, аммо кормандони соҳа бо имкониятҳо ва неруи ҷойдоштаи худ кӯшиш карданд, ки фаъолияти кориро идома диҳанд. Ҳамин тариқ, мувофиқи талаботи низомномаи озмуни «Андалеб» гурӯҳи босалоҳият таъсис ёфт, ки вазифаи он беҳтар намудани фаъолияти муассисаҳои фарҳангӣ, бахусус театрҳои ҷумҳурӣ мебошад. Мақсаду мароми асосии театр ғани гардонидани олами маънавии мардум ва густариш додани фарҳанги милли ба шумор меравад. Агар ба таърихи театрҳои ҷумҳурӣ назар андозем, эҳсос мекунем, ки дар ҳама давраи замони даргоҳ мавриди эҳтироми умум қарор доштааст. Зимнан, дар тӯли солҳои соҳибистиклолии ҷумҳурӣ, бо вучуди мушкилоти зиёде, ки пеш омаданд, санъати театрии тоҷик ба таври назаррас рушд кард. Ҷунонҷӣ дар кишвар театри давлатии тамошобини ҷавон ба номи Муҳаммадҷон Қосимов “Аҳорун”-и навташкил бо роҳбарии Фаррух Қосимов ба кишварҳои Россияву Белгия, Лаҳистону Ҳолланд, Фаронсаву Эрон сафар намуда, бо асарҳои навҷӯёнаи худ, ки бешак дар санъати

театрии тоҷик саҳифаи тозаест, ҳолати имрӯзаи театри миллии тоҷикро ба ҷаҳониён муаррифӣ намуд [122, С. 38–44]. Ҳунармандони театри давлатии тамошобини ҷавон «Аҳорун» ба номи Муҳаммадҷон Қосимов асарҳои таърихиеро ба мисли «Юсуфи гумгашта боз ояд ба Канъон» (1991), «Исфандиёр» (1992), «Даҷҷол» (1994), «Шайх Санъон» (1996), «Шоҳ Фаридун» (1997), «Қиссаи ишқ» ва «Зардушт» (2000), «Шоҳ Лир» (2003) офариданд, ки дар асоси назми классики форсу тоҷик ва асари драмманависи англис Шекспир таҳия гардидаанд, рӯи сахна омадаанд. Таъкиди он нукта лозим аст, ки бо ин фаъолият аз ҷиҳати ғоя, мазмун ва мундариҷа ин театр нағзониҳои зиёде рӯйи кор овард. Барои пеш бурдани фаъолияти театри мазкур ба ҳунармандони ҷавон Сабоҳат Қосимова, Қурбони Собир, Қурбони Ҳомид, Саодат Азизова ва дигар намоёндагони насли нахустини ҳунармандони театри давлатии тамошобини ҷавон ба номи Муҳаммадҷон Қосимов «Аҳорун», ки кӯшиши такмилдиҳии паҳлӯҳои гуногуни ҳунариашонро карданд, наслҳои калонсоли ҳунармандон аз қабилҳои Қ. Мирзо, Х. Мустафоев, Ҳ. Чиллаев, ва дигарон дар ин самт ба онҳо бевосита кӯмак намудаанд. Дар ин театр ҳунари таҳиягар Қ. Собир бо таҳияи асари «Марги Яздигурд»-и драматурги эронӣ Б. Байзой (1999) ва Т. Некқадам, сахнаорони мусаввири ҷавону хушсалиқа Х.Пиров ошкор гардида, минбаъд раванг ёфт. Тақдирӣ минбаъдаи театри русӣ дар даврони навин бо ташкили давлати миллии рост омад ва ин театр низ бо мушкилоти зиёд мувоҷеҳ буд. Кормандони театр – ҳунармандони асили сахнаи тоҷик, ки аксар русҳо буданд, аз ҷумҳурии бо сабаби вазъи номусоид кӯч бастанд [61, с. 32].

Театр роҳи раҳро аз бумбасти баамаломата дар ташкил намудани студия дар назди театр медид. Аз ҳисоби ҷавонони соҳибзавқи донандаи забони русӣ дастаи ҳунарии ташкил ёфт ва театр ба таҳияи намоишномаҳои нав ба нав оғоз намуд.

Дар ин ҷо овардани суҳанони Президенти мамлакат мувофиқи мақсад хоҳад буд, ки «Театр воятаи пуриқтидортарини таъсиррасонӣ ба

тафаккури инсон аст, зеро рӯйдодҳои зиндагиро дар сахна дида, тамошобин худро ҳаёлан ба қаҳрамонҳои мусбат монанд мекунад ва бо ҳамин роҳ олами ботинии хешро мустақилона комил мегардонад. Лозим ба ёдоварист, ки ҳаёти фарҳангии Тоҷикистонро низ бе театр тасаввур кардан ғайри имкон аст, зеро театр дар душвортарин лаҳзаҳои ҳаёт ҳамеша паҳлӯи мардум қарор гирифта, дар сарнавишти миллати тоҷик нақши босазои муассир гузоштааст. Имрӯзҳо метавон даҳҳо ҳунарпешаҳои маъруфро номбар кард, ки дар пешрафти театри тоҷик ва дар ин замина, дар рушду такомули фарҳанги миллии мо саҳми беандоза қалон доранд» [24.].

Боиси зикр аст, ки равандҳои эҳёи мероси маънавӣ, худшиносии фарҳанги милли таваҷҷуҳи театри муосири тоҷикро ба сӯи таърихи дуру наздики ватан, ба анъанаҳои асили мардум, ба шахсиятҳо ва мавзӯҳои як замон мамнӯъ ҷалб сохтанд. Ва ин раванд то дараҷае таваҷҷуҳро аз классикаи Ғарб барканор кардааст. Ба андешаи мо чунин равандҳо яъне таваҷҷуҳ ба мероси маънавӣ ва дигар арзишҳои милли дар санъати театрии кишвар саривақтӣ ва талаби замон аст, зеро маҳз бо амалӣ намудани чунин тадбирҳо боиси ҷалби бештари тамошобинон ва муаррифии худшиносии фарҳанги милли хоҳад шуд.

Пас аз эълони Истиқлолияти давлатӣ дар тӯли 25 соли мустақилият дар рушди театри тоҷик марҳалаи нав оғоз ёфт. Ин марҳалаи озодшавии шуури адабӣ-бадеии театр аз мавҳумоти идеологии замони Ҳукумати Шӯравӣ маҳсуб меёбад.

Давраи мураккаби гузариш ба низоми нави ҷамъиятӣ ва куллан ба ҳаёти ҷомеа ва шуури ҷамъиятӣ таъсири ҷиддӣ расонд. Театр бошад, дар ин марҳалаи таҳаввулоти ҷадид ҷидду ҷаҳд намуд, то ки мақому мавқеи худро дарёбад.

Тадқиқотҳо нишон медиҳанд, ки санъати сахнавӣ дар кишвар бо омилҳои иҷтимоӣ ва фарҳангӣ, ки дар тӯли вақт ба вучуд омадаанд, алоқаманд аст. Санъати сахнавӣ дар кишвар бо тағйироти иҷтимоӣ ва

фарҳангӣ, ки дар тӯли солҳои охир ба вучуд омадаанд, ба таври назаррас рушд кардааст.

Истиқлолият барои театр ва санъати театри як марҳалаи нави эҷодӣ ва тағйиротҳо ба мушоҳида мерасид. Ин давраи таърихӣ инчунин як имтиҳони ҷиддӣ барои нигоҳ доштани ин санъати ҳунари ва такмили малакаву маҳорати касбии ҳунармадону коршиносони соҳа буд. Ин давра имкониятҳои нав барои рушди театр ва эҷоди асарҳои навро фароҳам овард, ки дар онҳо арзишҳои фарҳангӣ ва иҷтимоии ҷомеа инъикос ёфтаанд. Аммо бо вучуди мушкилоти зиёде, ки дар роҳи рушди театр пеш омад, давроин истиқлол ба ҳунармандон ва эҷодкорон имконият дод, то бо истифода аз таҷриба ва истеъдодҳои худ, санъати театриро ба сатҳи нав бардоранд. Бо талаби замони театрҳои касбӣ ба мавзӯҳои нав, аз қабيلي масоили таърихӣ, ки ба мустақам намудани давлатдорӣ ва бедор намудани ифтихори миллӣ равона шудаанд, эҳёи суннатҳои мардумии театри ва масоили доғи рӯз рӯ оварда, ба комёбиҳои назаррас ва пешравиҳо ноил гардиданд.

Боиси зикр аст, ки санъати театрии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар даврони Истиқлолияти давлатӣ бо як ғамхории ҳосе ба анъанаҳои ғании мусиқии миллӣ, адабиёт, санъати рассомӣ, меъморӣ ва ба маҷмӯи фарҳанги анъанавии бадеӣ бархӯрд кард. Тақии санъати театри ба анъанаҳои беҳтарин ва ба сахна бозгардони этнография, эҷодиёти мардумӣ, рузгори миллӣ, расму русум аз самтҳои асосию намоёнтарини фаъолияти сахнаи муосири тоҷик маҳсуб меёбад. Ин тамоюл бештар дар ба сахнагузори намоишҳои театри дар театрҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон мушоҳида мешавад.

Дар ҳаёти театрии даврони Истиқлолият сахнаҳои театрие, ки на танҳо меъёрҳои эстетикӣ навшуда, балки принципҳои мувофиқакунии ҳаёти театри ба замони иқтисоди бозаргониро ба вучуд овардааст, боиси таваҷҷуҳ шудааст [65, с. 80].

Дар модели театри Тоҷикистон давраи гузариш ба амал меояд, ки асосан барои наслҳои ояндаи санъати театри марбут аст [146.]. Агар

моделҳои театри калонсолон аслан бе тағйир монда бошад, аммо сохтори театри кӯдакона тағйир ёфт. Дар умум миқдори театрҳои касбӣ дар ҷумҳурӣ зиёд нашудааст, вале омили миқдорӣ ба ҳалли мушкилоти ҷойдоштаи театрҳо таъсир намекунад. Ба ин нигоҳ накарда масъалаҳои рушди минбаъдаи фарҳанг, тарбияи кадрҳои ҷавон, дараҷаи фарҳанги тоҷик дар сохтори муносири фарҳангии Тоҷикистон арзи ҳастӣ намуданд. Боиси тазаккур аст, ки барои театр диққати томошобин хело муҳим мебошад, зеро дар баробари драматург, коргардон ва ҳунарпеша томошобин ҳам дар рафти намоиш фаъол мебошад.

Таснифоти театрҳои касбии Ҷумҳурии Тоҷикистонро аз рӯи якҷанд меъёр чунин баррасӣ кардан мумкин аст. Масалан аз рӯи намуди бадеӣ ва жанр, театрҳои драматӣ: Ин навъи театрҳо намоишномаҳои драматӣ (фочиа, мазҳака, драма) ба сахна мегузоранд. Онҳо дар Тоҷикистон хеле маъмуланд ва анъанаҳои амиқ доранд. Ба монанди Театри давлатии академии драматӣ ба номи А. Лоҳутӣ, Театри давлатии ҷавонон ба номи М. Воҳидов. Театрҳои мусиқӣ-драматӣ: Ин театрҳо намоишномаҳоеро бо омезиши мусиқӣ, рақс ва драма пешкаш мекунанд. Театри давлатии опера ва балети ба номи С. Айнӣ. Театрҳои лӯхтак: Театрҳое, ки намоишҳоро бо истифодаи лӯхтакҳо ба сахна мегузоранд, ба мисли Театри давлатии лӯхтак. Театрҳои халқӣ: Театрҳое, ки ба анъанаҳои халқӣ таъсир мекунанд, масалан, «фалак» ё «масхарабозӣ», барои мисол гурӯҳҳои театрии халқӣ дар вилоятҳо.

Ҳамчунин театрҳои мамлакатро аз рӯи тобеияти маъмурӣ ба театрҳои давлатӣ – (Ин театрҳо аз ҷониби давлат маблағгузорӣ ва идора карда мешаванд. Онҳо аксаран мақоми «академӣ» доранд ва барои нигоҳдории анъанаҳои театрии ва рушди санъати театрии дар кишвар масъуланд. Мисол: Театри давлатии академии драматӣ ба номи А. Лоҳутӣ, Театри давлатии опера ва балети ба номи С. Айнӣ) ва театрҳои ғайридавлатӣ (Ин театрҳо аз ҷониби созмонҳои ҷамъиятӣ ё шахсонӣ алоҳида таъсис ёфтаанд ва метавонанд аз ҳисоби сарпарастон, грантҳо ё даромади худ фаъолият

кунанд. Онҳо аксаран бо ҷустуҷӯи шаклҳои нави бадеӣ ва санъати таҷрибавӣ машғуланд, тасниф кардан мумкин аст. Вале мутаассифона, маълумот дар бораи театрҳои касбии хусусӣ дар Тоҷикистон маҳдуд аст. Онҳо эҳтимол доранд, аммо маълумот дар бораи онҳо кам аст.

Ғайр аз ин театрҳои касбии мамлакатро аз рӯи минтақа ба театрҳои марказӣ ва вилоятӣ ҷудо мекунанд. Театрҳои марказӣ ки дар пойтахт ҷойгиранд: Театрҳои асосӣ дар пойтахти кишвар ҷойгиранд, ки дар онҳо захираҳои бештар (молиявӣ, кадрӣ ва ғ.) мутамарказ шудаанд. Мисол: Театри давлатии академии драматик ба номи А. Лоҳутӣ, Театри давлатии ҷавонон ба номи М. Воҳидов, Театри давлатии опера ва балети ба номи С. Айни.

Театрҳои вилоятӣ: Театрҳо дар марказҳои вилоятҳо ҷойгиранд ва ба рушди фарҳанги театри дар минтақаҳои худ мусоидат мекунанд. Театрҳои вилоятӣ дар Хучанд, Кӯлоб, Қўрғонтеппа ва ғайра.

Аз рӯи синну соли тамошобинон: Театрҳои бачагона: Театрҳое, ки намоишхоро махсус барои кӯдакон ва наврасон пешкаш мекунанд. Театри давлатии лўхтак. Театрҳои калонсолон: Театрҳое, ки намоишхоро барои тамошобинони калонсол пешкаш мекунанд.

Таснифи театрҳои касбии Тоҷикистон имкон медиҳад, ки гуногунии ин соҳаи санъат ва сахми он дар рушди фарҳанги милли баҳогузорӣ карда шавад. Ҳар як навъи театр дорои хусусиятҳо, жанрҳо ва усулҳои бадеии хос буда, дар маҷмӯъ манзараи театри ва фарҳангии кишварро муайян мекунанд. Бо вучуди ин, маълумот дар бораи театрҳои ғайридавлатӣ ва касбии хусусӣ метавонад маҳдуд бошад ва барои омӯзиши минбаъда талаб мекунад.

Таснифоти умумии фаъолияти театрҳои касбии Ҷумҳурии Тоҷикистон бошад аз рӯи якчанд меъёри муҳим анҷом додан мумкин аст, зеро доираи он васеъ ва гуногунҷабҳа мебошад. Театрҳои самтҳои асосии фаъолияти кории мушаххасро анҷом медиҳанд, чунончӣ, фаъолияти намоишӣ (спектаклҳо) – самти асосии фаъолияти ҳамаи театрҳои касбӣ маҳсуб ёфта,

бо жанрҳои гуногун (драма, мазҳака, фочиа, опера, балет, лӯхтак ва ғ.) дар сахна пешниҳоди намоишномаҳоро фарогир аст. Инчунин, таҳия ва татбиқи репертуарҳои гуногун, аз асарҳои классикӣ то асарҳои муосир ва таҷрибавиро дар бар мегирад. Сафарҳои театри ҷаҳонӣ ба дигар шаҳрҳо ва минтақаҳои кишвар, инчунин ба хориҷи кишвар бо мақсади намоиши спектаклҳо ва шиносӣ бо фарҳанги дигар кишварҳо. Ин фаъолият барои паҳн кардани санъати театри дар саросари кишвар ва муаррифии Тоҷикистон дар сахнаи байналмилалӣ муҳим аст. Фаъолияти таълимӣ ва омӯзиши тетарҳо бошад бо гузаронидани дарсҳои маҳорат, семинарҳо, мастер-классҳо барои ҳунармандон ва кормандони театр, инчунин ташкили студияҳои театри барои ҷавонон. Самти мазкурӣ фаъолияти театр барои рушди касбии ҳунармандон ва омода кардани насли нави ҳунаrpешагон муҳим аст. Омӯзиши таърихи театри тоҷик, таҳқиқи масъалаҳои назариявии санъати театри, инчунин мутолиаи таҷрибаи театрҳои пешқадами ҷаҳон. Ин фаъолият барои рушди илми театри тоҷик ва муаррифии он дар ҷаҳон мусоидат мекунад.

Нашри мақолаҳо, китобҳо ва дигар маводҳо оид ба санъати театри, инчунин барномаҳои театри ва маводи таълимотӣ дар бар мегирад, ки барои паҳн кардани маълумот дар бораи фаъолияти театрҳо ва таълими санъати театри муҳим аст.

Маълум аст, ки фаъолияти касбӣ кории ҳамаи намуди театрҳо барои ҷалби таваҷҷуҳ ва тарбияи тамошобин равон карда шудааст. Барои ҳамин самти дигари муҳими театрҳо фаъолият барои тамошобин мебошад.

Пешниҳоди спектаклҳое, ки махсус барои кӯдакон ва наврасон таҳия шудаанд. Инчунин, ташкили чорабиниҳои таълимӣ ва бозии театри барои онҳо. Фаъолияти мазкур барои тарбияи эстетикӣ насли ҷавон ва ошно кардани онҳо бо санъати театри нигаронида шудааст. Пешниҳоди спектаклҳое, ки барои тамошобинони калонсол пешбинӣ шудаанд. Ин фаъолият барои қоне кардани ниёзҳои эстетикӣ калонсолон ва фароҳам овардани майдони муколамаи фарҳангӣ нигаронида шудааст. Театрҳое, ки

кӯшиш мекунанд, ки намоишномаҳо барои ҳамаи синну солҳо ҷолиб бошанд.

Таснифоти умумии фаъолияти театрҳои касбии Тоҷикистон имкон медиҳад, ки доираи васеи фаъолияти онҳо, нақши онҳо дар рушди фарҳанги миллий ва иҷтимоӣ ба ҳоғузори карда шавад. Фаъолияти театрҳо на танҳо ба пешниҳоди намоишҳо маҳдуд намешавад, балки ҳамчунин самтҳои таълимӣ, тадқиқотӣ, таълиғотӣ ва ғайраро дар бар мегирад.

Таснифоти касбии театрҳои касбии Тоҷикистон имкон медиҳад, ки сохтори ташкилӣ ва иерархияи касбии онҳоро фаҳмидан мумкин шавад. Ин таснифот ба намудҳои гуногуни касбии дар театрҳо фаъолияткунанда тamarкуз мекунад ва роҳбарият, ҳунарпешагон, оҳангсозон, балетмейстерҳо, рассомон, муҳандисон ва ғайраро дар бар мегирад. Ин таснифот барои фаҳмиши амиқтар ба сохтори дохилии театрҳо ва муайян кардани нақши ҳар як касб дар пешрафти санъати театри дар Тоҷикистон кумак мекунад.

Аз тадқиқотҳо ва талилҳо чунин бар меояд, ки театрҳои касбии муосири тоҷик дар муайян намудани майлу рағбат ва талаботи тамошбонини муосир душворӣ мекашанд. Ширкати зиёӣ дар тамошони намоишномаҳои театри кам шудааст. Ба андешаи мо бе сазо кӯшиши ҷомеа беҳтар кардани вазъи театр ва сахнаҳои театри ғайриимкон аст. Мушкилоти дигари театрҳои муосири тоҷик аз он иборат аст, ки коргардонҳо, драматургҳо ва ҳунарпешаҳо маҳорати касбии худро такмил намедиханд ва услуби самтҳои навро эҷод намекунанд.

Ногуфта намонад, ки таърихи театри тоҷик дар худ таърихи биноҳои театриро низ фарогир мебошад. Дар даврони истиқлолият, сиёсати давлатии ҳамкориҳои касбии театрҳо ва наздикшавии ҷомеа бо нигоҳи интернационализм ҳамчун як амали васеи таъиноти фарҳангӣ-иҷтимоӣ боқӣ мондааст. Ин раванд на танҳо ба рушди театри касбии тоҷик мусоидат мекунад, балки ба таҳкими робитаҳои фарҳангӣ ва иҷтимоӣ низ кӯмак мерасонад.

Омили дигари рушди минбаъдаи театри касбии тоҷик ин таваҷҷуҳи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ба таъмиру таҷдиди биноҳои театрҳо ва ба онҳо додани мақоми миллий мебошад. Ин иқдомҳо на танҳо шароити кории ҳунармандонро беҳтар мекунад, балки эътибор ва нуфузи театрро дар ҷомеа баланд мебардоранд.

Дар маҷмӯъ, ин равандҳо боиси баланд бардоштани шууру идроки аҳли ҷомеа ва рушди фарҳанги миллий мегарданд, ки барои рушди устувори ҷомеа ва ҳунарҳои эҷодӣ муҳим мебошанд.

Ҳамаи ин ба шарофати Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ғамхориҳои саривақтии ҳукумат нисбати ин соҳа муяссар гардид. Ҳоло дар ҷумҳурӣ фаъолияти театрҳои касбӣ самаранок арзёбӣ кардан мумкин аст [62, С. 10–13]. То соҳибистиклол гардидани Тоҷикистон дар ҷумҳурӣ 15 театри касбӣ фаъолият менамуд. Инҳо театри давлатии академии драмаи тоҷик ба номи А. Лоҳутӣ (1929), Театри мусиқии драмавии ба номи Тӯҳфа Ҷозиловаи шаҳри Конибодом (1930), Театри мусиқӣ – мазҳакавии ба номи Камоли Хучандии шаҳри Хучанд (1932), Театри мусиқӣ- драмавии ўзбекии ба номи Шукур Бурҳоновӣ ноҳияи Спитамен (1934), Театри давлатии- драмавии русии ба номи Владимир Маяковский (1937), Театри мусиқӣ – мазҳакавии ба номи Саидвалӣ Вализодаи шаҳри Кӯлоб (1938), Театри давлатии академии опера ва балети ба номи Садриддини Айнӣ (1940), Театри мусиқӣ – мазҳакавии ба номи Меҳрубон назаровӣ шаҳри Хоруғ (1940), Театри лухтаки шаҳри Чкаловск (ҳоло шаҳри Бӯстон, 1950), Театри давлатии ҷавонон ба номи Муҳаммадҷон Воҳидов (1971), Театри мусиқӣ – мазҳакавии ба номи Ато Муҳаммадҷоновӣ шаҳри Бохтар (1979), Театри давлатии ҷумҳуриявии лухтак (1985), Театри таҷрибавии тамошобини ҷавони ба номи Муҳаммадҷон Қосимов «Аҳорун» (1990), Театри намунавии миниатюраи «Оина» (1990) буданд. Дар солҳои соҳибистиклолии Ҷумҳурии Тоҷикистон Театри ҷумҳуриявии мусиқӣ- драмавии ноҳияи Данғара (2003), Театри ҷумҳуриявии драмавии мусиқи ба

номи Муҳаммадҷон Воҳидови ноҳияи Ашт (2016), Театри лухтаки «Афсона»-и шаҳри Бохтар (2018) ташкил шуданд.

Ба андешаи мо дар тӯли солҳои 1991-2016 намоишномаҳои ба марому мақсадҳои миллии мардуми тоҷик наздик хело кам ба сахна гузошта шудаанд. Агарчӣ намоишномаҳои «Шоҳ Исмоили Сомонӣ», «Рустам ва Сӯҳроб», «Қишлоқи тиллоӣ», «Комде ва Мадан», «Маснавии маънавӣ» инъикосгари ин сатҳ мебошанд, вале ин ҳоло ба мақсад мувофиқ нест. Театр бояд макони маърифат ва омӯзишгоҳи руҳу равони инсон бошад. Ҳамчунин дар ин давраи таърихи муосири тоҷик дар санъати театрии Тоҷикистон давраи дигаргуниҳои кулӣ ба чашм мерасанд. Муҳимаш он аст, ки барои эҷодиёт ба коргардонҳо, драматургҳо ва ҳунарпешаҳо шароити мусоид фарҳам оварда шудаанд. Аммо раванди кори театри, ки таҷассумгари маҳорати эҷодии касбу кори мухталиф аст, аз камбудӣҳо ва масъалаҳои ҳал нашуда ӯрӣ нест. Бо мурури замон тамошобин ва театр тағйир меёбанд. Насли нави ҳунарпешаҳо, драматургҳо, коргардонҳо, рассомон, мунаққидони театрии ҳамсоли истиқлолият камол меёбанд. Маҳз аз онҳо ҳалли масъалаҳои бадеӣ, эстетикӣ, ахлоқии театрҳои тоҷик вобастааст ва ҳар як театр марбут ба ҳунару лаёқати коргардон инкишоф ёфта, аз ҷониби тамошобин пазируфта мешавад.

Ба андешаи мо таҳқиқи масъалаи вазъи театрҳои касбӣ бе нишон додани мушкилоти ҷойдоштаи соҳа аз имкон берун аст, зеро маълум аст, ки тӯли солҳои соҳибистиқлолии кишвар театрҳои касбии ҷумҳурӣ ба мушкилоти зиёде рӯ ба рӯ шудаанд. Албатта, фаъолияти театрҳои касбӣ аз норасоиҳо ва камбудӣҳо холи нест.

Мавриди қайд аст, ки дар репертуари солҳои охири театрҳо асарҳои драманависони ҷаҳонӣ қариб ҷой надоранд. Мушкилоти дигаре, ки имрӯз дар фаъолияти театрҳо ба назар мерасад, дар ихтиёри худ надоштани воситаи нақлиёт махсус меёбад. Зеро бе воситаи нақлиёт ташкил намудани сафарҳои ҳунари ба шаҳру ноҳияҳои кишвар ва гузаронидани чорабиниҳои дигари фарҳангӣ имконнопазир аст.

Қобили зикр аст, ки мушкиливу норасоӣҳо дар фаъолияти эҷодии театрҳо зиёданд ва яке аз мушкилоти дигар ин дуруст ба роҳ монда нашудани ҳамкорӣҳои муассисаҳои ҳунарии бо эҷодкорон- оҳангсозон, шоирон ва хореографҳо махсуб меёбад.

Мушоҳидаҳо нишон доданд, ки аз сабаби костагии чунин алоқаҳо барномаҳо ва репертуарҳои муассисаҳои ҳунарии баъзан монанд ва якранг мешаванд. Қайд кардан ҷои аст, ки театр бояд ҳамқадами замон бошад ва бояд пайваста барои боло бардоштани рӯҳияи мардум беҳтарин намоишномаҳоро рӯи сахна оварад. Дар даврони истиқлолият баҳри беҳтар намудани фаъолияти касбии театрҳои ҷумҳурии сол ба сол маблағгузорӣ зиёд карда шуда, соли 1996 Вазорати фарҳангу иттилооти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба маблағи 2,5 млн рубли тоҷикӣ фонди таҳия ҷудо карда буд, аммо ин миқдор пул барои панҷ театри касбии шаҳри Душанбе ҷудо шуда буд. Дар маҷмӯъ бо ин маблағ ҳар як коллективи эҷодӣ метавонист, танҳо як намоиши кӯтоҳро ба сахна гузораду халос. Аммо барои фаъолияти комили 13 театри касбии ҷумҳурии қариб 18 млн. рубл зарур буд [50, С. 36–37]. Аз соли 2013 то соли 2019 барои рушди санъати театрии дар Ҷумҳурии Тоҷикистон 2 млн. 325 ҳазор сомонӣ маблағ пешбинӣ гардида аст. Айни ҳол бошад 1 млн. 510 ҳазор сомонӣ маблағ хароҷот шудааст [62, С. 8–12]. Аз ин бармеояд, ки Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон баҳри рушду нумӯи театрҳои касбӣ ғамхориҳои пайваста зоҳир намуда, маблағҳои заруриро ҷудо менамояд ва рақамҳои дар боло зикршуда нишон медиҳанд, ки хароҷот дар ин самт сол ба сол афзудааст.

Муҳим он аст, ки ин иқдом пеш аз ҳама ба зимаи театрҳои касбии кишвари соҳибистиклоламон гузошта мешавад. Театр ин симои ахлоқ, ифшоғари тамоми зебоӣҳо ва модели нави санъати сахнавӣ махсуб меёбад. Аз ин ҷост, ки театр муборизи тамоми некиҳо, атоқунандаи сабру таҳаммул ва рабояндаи нафси бад ва нафрат аз худнамоӣ мебошад. Ин соҳаи санъат илми амал аст ва қудрати ғайбӣ гардонидани андешаи солимро доро аст.

Дар замони муосир театр хидмати фарҳангии мардумро ба ҷо меоварад ва бо таҳияву намоиши асарҳои рангоранги худ шахсиятҳои баркамолро дар ҷомеа мавриди ибратомӯзӣ қарор медиҳад.

Ҳамин тариқ, Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон барои беҳтар кардани фаъолияти театрҳо ва такмили санъати театри барномаҳои гуногунро таҳия мекунад. Ин барномаҳо на танҳо барои тағйир додан ва гуногунранг кардани репертуарҳо, балки барои баланд бардоштани маҳорати касбии ҳунармандон ва наздик кардани санъати театри ба тамошобин низ равона шудаанд. Ин равандҳо нишон медиҳанд, ки Вазорати фарҳанг ба рушди театри касбӣ ва беҳтар кардани сифати санъат дар кишвар аҳамияти зиёд медиҳад, ки ин метавонад ба шууру идроки ҷомеа таъсири мусбат расонад. Ҳамчунин ҳар гуна фестивал-озмунҳои ҷумҳуриявии театрҳои касбӣ ташкил ва гузаронида мешаванд. Фестивал-озмуни театрҳои касбӣ «Парасту» ҳамасола оғоз аз соли 1988 гузаронида мешавад, Фестивал-озмуни байналмилалӣ «Наврӯз» 2011, Фестивал-озимуни «Дидор» ва амсоли инҳо тадбирҳои муҳимми пешрафти қору фаъолияти касбии театри тоҷик ба шумор мераванд.

Дар раванди таблиғи ҳаёти театри, намоишномаҳои таърихӣ аҳамияти калон доранд. Тартиби гузаронидани озмунҳо нишон медиҳад, ки дар асарҳои таърихӣ дақиқии таърихӣ, бадеият ва таҳайюлотӣ рангин ба таври равшан намоён аст. Дар ин давра як қатор санадҳои меъёри – ҳуқуқии танзимкунандаи фаъолияти умумии театрҳо тасдиқ ва қабул карда шудаанд. Масалан: Қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи театр ва фаъолияти театри», [34.] «Оид ба ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Қонуни ҚТ «Дар бораи театр ва фаъолияти театри» [48.]

Дар солҳои аввали Истиқлолияти давлатии Тоҷикистон Театри опера ва балети ба номи С. Айни, ки дар даврони шӯравӣ ҳамаҷониба дастгирӣ ёфта ва дорои иқтисодӣ комили эҷодӣ гашта буд, ба як қатор норасогиву душвориҳо рӯ ба рӯ омад. Қайд кардан зарур аст, ки Театри опера ва балет ба номи С. Айни бо кӯшишу ғайрати ҷавонони бомаҳорат пай барқарор

намудани шухрати деринаи худ буда, дар таҳияи як қатор асарҳои милли ба комёбиҳои эҷодӣ ноил гардидааст [181, С. 47–49]. Дар ибтидои солҳои 90-уми асри гузашта Театри опера ва балети ба номи С. Айнӣ ба як қатор мушкилиҳо ва норасоӣҳо мувҷеҳ шуд: камчинии солистони гурӯҳи овозадори балет, гурӯҳи солори хорӣ; камчинии солистон дар боли пуриктидор; аз гурӯҳи муташаккили аркестр якбора кам шудани миқдори мутахассисони Ҳирфай; мавқуфи маҷбурии оҳангсозон аз ҷумлаи инҳо ба шумор мераванд. Аз ин рӯ, камбудии зикршуда вазъияти бӯҳрони театро ба миён оварданд. Бояд гуфт, ки баъди пайда намудани сиёсати созандагӣ ва фарҳангпарварии сарвари давлат Ҷаъолияти минбаъдаи Театри опера ва балети ба номи С. Айнӣ уствор гардид. Махсусан, пас аз сарварии Ҳунарпешаҳои халқии Тоҷикистон Миралӣ Достиев ва Холмаҳмад Маҷидов дар театр қорҳои хоҷагидорӣ, Ҷаъолияти эҷодӣ, ба саҳнагузори намоишҳо барқарор карда шуда ва рушд карданд.

Роҳбарияти театр баҳри беҳтар шудани Ҷаъолияти эҷодии театр оҳангсозони миллиро ҷалб мекард то, ки операҳои қалонҳаҷм бо суфтагии қомил ба тамошобин пешкаш шаванд. Дар солҳои охири Ҷаъолияти театр бо заҳматҳои зиёди хормейстрҳои Х. Маҷидов ва Е. Тиллоева қори овозадори театр дубора Ҷаъолияти ҳудро қоннок намуд. Театри давлатии академии опера ва балети ба номи С. Айнӣ нахустин намоишномаҳои «Зол» ва «Рӯдоба»-и оҳангсоз Шӯҳрат Ашӯровро дар таҳияи устоди балет Мария Левитская пешкаши тамошобинон гардонид, ки дар асоси достони «Шоҳнома»-и безаволи Абулқосим Фирдавӣ ба саҳна гузошта шуда буд. Бояд тазаққур дод, ки ин нахустин балети оҳангсозони тоҷик дар даврони соҳибистиқлолии кишварамон мебошад.

Боиси зикр аст, ки бо дастбӣ ба истиқлолият театрҳои қумҳурий ба мавзӯҳои таърихӣ даст зада, дар раванди зинда нигоҳ доштани асарҳои таърихӣ ва боло бурдани ифтихори милли саҳмгузори намудаанд.

Ҷаъолияти Театри давлатии академии драмаи тоҷик ба номи А. Лоҳутӣ дар давоми 25 соли истиқлолият ба дастовардҳои зиёди эҷодӣ ноил

гардидааст. Аввалан театр ба мушкилии бухрони иқтисодӣ рӯ ба рӯ гардида, тавонист вазъияти ба амал омадаро паси сар намояд. Аз ҷумла мушкилоте, ки театр аз соли 1991 то соли 1999 дар фаъолияташ ба онҳо мувоҷеҳ шуд, ба назари мо инҳоянд:

- аз кор рафтани мутахассисони касбӣ, аз ҷумла коргардонҳо, драматургҳо, оҳангсозон, ҳунарпешаҳо бо сабаби паст будани маош ва ҷои истиқомат надоштани онҳо;

- барои кормандон номутобиқ будани сахна ва норасоии таҷҳизоти техникӣ;

- ба таъмири умумӣ эҳтиёҷ доштани биноҳои театрҳо ба хоҷири беҳбуди шароити кор;

- дар ихтиёри худ надоштани нақлиёти мувофиқ барои сафарҳои ҳунарий;

- пурра мучаҳҳаз нагардидани театр аз лиҳози техника ва компютеркунонӣ [7, с. 2-3].

Дар ин раванд Театри давлатии академии драмавии ба номи А. Лоҳутӣ ба мушкилиҳо нигоҳ накарда фаъолияти эҷодиро инкишоф додааст. Саҳнаи ин театр дар тӯли солҳои истиқлолият рӯ ба асарҳои таърихӣ овард ва мақому манзалати санъати сахнавиро эҳё кард. Театри номбурда тӯли солҳои истиқлолият чандин асарҳоро таҳия намуда, ба сахна гузоштааст [8, с.5].

Театри академии драмавии ба номи А. Лоҳутӣ назар ба дигар театрҳои касбии ҷумҳурӣ фаъолияти пурсамарро ба роҳ монда, дар 25 - соли истиқлолият зиёда аз 50 асари миллиро ба сахна гузоштааст, ки бештари онҳоро асарҳои таърихӣ ташкил медиҳанд, ба монанди асарҳои «Баҳроми Чӯбина»-и Т. Аҳмадхонов, «Ғурӯби Аҷам»-и Ҷумъа Қуддус, «Нангбардори Хучанд», «Тимсоли Сайхун»-и Меҳмон Баҳтӣ, «Драмаи миллат»-и Сафармуҳаммад Аюбӣ, ки бо рангу бӯи таърихи куҳандиёрамон муаттар сохта, саҳифаҳои рангину тозае офарида, ҷилвагар сохтаанд. Бояд қайд кард, ки Театри академи драмавии ба номи А. Лоҳутӣ дар баробари эҷод

намудани асарҳои миллӣ, инчунин намоишномаҳои зиёдеро нисбат ба дигар театрҳои касбии ҷумҳурӣ ба сахна гузоштааст[8, с.3].

Дар пешрафти қору фаъолияти театри мазкур сахми ҳунарпешаи машҳури театр ва синамои тоҷик Ҳошим Гадо хеле назаррас мебошад. Вай аз соли 1961 то кунун дар театри мазкур ба ҳайси ҳунарпеша ва коргардон фаъолият менамояд. Ба ҳайси коргардон Ҳ. Гадо маъруфтарин намоиши худ «Эдип» ба сахна гузошт, ки чандин маротиба дар сахнаи театри касбӣ намоиш дода шуд. Соли 2008 ба ифтихори бузургдошти А. Рӯдакӣ намоишнома ба сахна гузошт. Ӯ маллифи 11 китоб мебошад ва дар ин китобҳо пурра ҳаёти театр ва баъзе назарҳои фалсафӣ-иҷтимоии ҳудро матраҳ намудааст.

Театри мазкур фаъолияти ҳудро инкишоф дода, дар солҳои истиқлолият бо асарҳои навҷӯёнаи ҳуд сафарҳои ҳунариро дар дохили ҷумҳурӣ низ густариш додааст. Дар дохили ҷумҳурӣ асарҳои зерин намоиш дода шудаанд: «Драмаи миллат» -и С. Аюбӣ (1999) дар вилояти Суғд, «Парвози сабзабанош»-и М. Муҳаммадиев (2000) дар шаҳри Қўрғонтеппа, «Шоҳ Исмоили Сомониӣ» - М. Бахтӣ (2001) дар вилояти Суғд, «Афсонаҳои мӯйсафед»-и Н. Абдуллоев (2001) дар вилояти Суғд, «Говгум» -и Вампилов (2003) дар вилояти Суғд, «Дон Жуан» -и Молийер (2004), дар Вилояти мухтори кўҳистони Бадахшон, «Нангбардори Хучанд»-и М. Бахтӣ (2005) дар вилояти Суғд, «Сўробҳо» -и Н. Табаров (2006) дар шаҳри Кўлоб, «Манижа ва Хоркала»-и Р. Бехдин (2007) дар ноҳияи Рашт, «Сўробҳо»-и Н. Табаров (2008) дар шаҳри Қўрғонтеппа, «Ориёӣ»-и С. Аюбӣ (2010) дар вилояти Суғд, «Моро бикуш, ҷонакам» –и А. Несин (2011) дар вилояти Суғд, «Раъду барқ»-и Тсао (2011) дар ноҳияи Рашт, «Ориёӣ»-и С. Аюбӣ, вилояти Хатлон, «Моро бикуш, ҷонакам»-и Азиз Несин дар шаҳри Қўрғонтеппа, (2012) «Чархи гардон»-и Н. Табаров (2014) дар шаҳри Қўрғонтеппа, «Занги бемаҳал»-и А. Ҳамдам «Буратино ва Гарри Поттер»-и И. Правдина, «Шерафган»-и Қ. Сатторӣ (2015) дар ноҳияҳои Шаҳринав ва Ёвон, «Вийд»-и Ҷ. Қуддус, «Пизишки паррон»-и Ж.Б. Молийер дар шаҳри

Норак, ноҳияи Ёвон, вилояти Хатлон. Инчунин бо намоишномаҳои «Раъду барқ»-и Тсао Юй, «Занги бемаҳал»-и А. Ҳамдам, «Афсонаҳои мӯйсафед»-и Н. Абдулло (2016) ба ноҳияҳои Рашт ва вилояти Суғд сафарҳои ҳунари доштааст.

Театри мазҳакавии мусиқии ба номи Камоли Хучандии вилояти Суғд моҳи январи соли 1932 дар заминаи дастаи ҳаваскорони назди мактаби миёнаи ба номи С. А. Пушкин таъсис ёфтааст. Наслҳои имрӯзаи театри номбурда ба монанди О. Назаров, Б. Абдураззоқов, С. Турсунова, З. Тӯйчиева, А. Ашӯров, А. Очилбоев, К. Ҳочиева, Д. Алиматов, М. Мирзоаҳмадов, С. Салимова, З. Ашӯров қор ва ғаъолияти театрро идома дода истодаанд.

Бояд тазаққур дод, ки театр новобаста аз гирифтори ба бӯҳрони шадид ва мушкилоти эҷодӣ дар солҳои нахустини истиқлолият таҳти роҳбарии таҳиягари маъруф Барзу Абдураззоқов ба қомебиҳои нав ба нави ҳунари ноил гардид. Намоишномаҳое, ки дар солҳои истиқлолият ба сахна гузошта шудаанд, паҳлӯҳои гуногуни ҳаёти сиёсӣ иҷтимоӣ ва ҳунарии қомеаро инъикос мекунанд. Аз ғаъолияти театр бармеояд, ки зиёда аз 25 асари милли ба сахна гузошта шудаанд, ки ин аз пешравӣ ва баланд гардидани сифати қори қорғардон гувоҳи медиҳад.

Аз маводи омӯзишӣ ва таҳлили он бармеояд, ки дар даврони истиқлолияти давлатӣ театр ба мушкилиҳои зиёд дучор гардида, то соли 1999 баъзе мушкилоти моддию техниқро паси сар намуда, қору ғаъолияти ҳудро қоннок намуд. Зеро қафомонии санъати театри дар он зохир меғардад, ки эҷодиёти пасти асарҳои милли ва ба мавзӯҳои таърихӣ мувофиқ набудаи санъати театри рӯи саъна меоянд.

Омӯзиш ва таҳқиқи манбаъҳо нишон медиҳанд, ки дар соҳаи ғаъолияти ин театр дастовардҳои назаррас ба назар мерасанд, ки аз сафарҳои ҳунари ва таъсиси муносибатҳои фарҳангӣ байни театрҳои қасбӣ, ҳамчун намунаи қунин дастовардҳо, иборатанд. Театр ғаъолияти эҷодии ҳудро тақмил дода, 83-юмин мавсими ғаъолияти ҳудро бо намоишномаи

«Қалби зан» бо иштироки аҳли адаби шаҳри Хучанд оғоз кард. Дар ин мавсим инчунин аҳли хунармандони театр баҳшида ба 25-солагии Истиқлолияти Ҷумҳурии Тоҷикистон барномаи «Корвони Истиқлол» – ро таҳия намуда, дар вилояти Суғд пешкаши тамошобинон гардонданд. Ин гуна пешравиҳо на танҳо ҳаёти театриро, балки санъати сахнавии театрии тоҷикро ғанӣ мегардонанд [59, С. 42-62].

Бо қарори Вазорати фарҳанги ҶШС Тоҷикистон аз 15 сентябри соли 1971 Театри давлатии ҷавонони ба номи М. Воҳидов ба фаъолият шурӯъ кард [1, с. 106].

Мувофиқи ҳисоботҳо ва дигар ҳуҷҷатҳои бойгонишуда, айёни гардид, ки ин театр дар тӯли фаъолияташ дар солҳои истиқлолият, чунон, ки аз ҳисоботи солҳои 1991 то соли 2016 бармеояд, фаъолияти худро хуб ба роҳ мондааст. Театри давлатии ҷавонони Тоҷикистон ба номи М. Воҳидов дар тӯли 25 соли истиқлолияти кишварамон заёда аз 50 асар ба сахна гузоштааст, ки аз он 40-тоаш асарҳои милли буда, аз ҷониби коргардонҳои театр ба монанди С. Сафаров, М. Холов, Ҷ. Қуддус ва дигарон ба сахна гузошта шудаанд ва ин асарҳои тозаҷод буда, ба ҳаёт ва фаъолияти мардуми тоҷик баҳшида шудаанд. Ба андешаи мо аз ҷумлаи камбудии ва мушкилоти ҷойдошта инҳоро метавон ном бурд:

- надоштани дафтари корӣ, пардозхонаҳо, хона барои либосҳои театрий, коргоҳҳои дӯзандагӣ, пояфзолдӯзӣ, инчунин устои корӣ барои рассомон;

- техникаю таҷҳизоти сахна ба талабот ҷавобгӯ нест (чароғакҳо, баландгӯякҳо, радио, магнитофон ва ғайраҳо).

- мавҷуд набудани воситаҳои нақлиёти зарурии ҳозиразамон барои анҷоми корҳои эҷодӣ –истеҳсолии театр;

- театр ба мебел, компютер ва дигар воситаҳои замонавӣ эҳтиёҷ дорад.

Мусаллам аст, ки мушкилии дигаре барои эҷод намудани асарҳои милли дар театр, пеш аз ҳама, надоштани кадрҳои ботаҷриба аст, зеро аз

сабаби паст будани маош кормандони ботачриба фаъолияти худро қатъ карда, аз театр рафтаанд [10.].

- оиди мустаҳкам намудани пояи моддӣ-техникии театрҳо чораҳои мушаххас андешида шаванд;

- барои амалӣ гаштани лоиҳаҳои маблағгузори пешниҳодшудаи театр ва ҷалби маблағҳои хориҷӣ бояд ҳамаҷониба мусоидат намуд;

- бояд қайд кард, ки қитъаи мавҷудаи замини дар ихтиёри театр буда барои бунёди бинову иншоотҳо хело муфид аст, ки чунин имконият ягон театри пойтахт надорад ва онро барои эҳтиёҷоти театри мазкур истифода бояд бурд;

- ба қадри лозима дастгирӣ наёфтани сафарҳои ҳунарии театр ба шаҳру навоҳии ҷумҳурӣ аз ҷониби аҳли ҷомеа ва масъулини мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ.

Бо вучуди ин мушкилиҳо дар театр дастовардҳо кам набуда, гуфтан ҷоиз аст, ки соли 2009 сазовори «Шоҳҷоиза»-и Озмуни байналмилалии «Фаҷр»-и Ҷумҳурии Исломии Эрон гардидааст ва соли 2014 барои саҳми назаррас дар рушди фарҳанги форсизабонони дунё ба Ҷоизаи байналмилалии «Ҷило-2014» сарфароз гардидааст. Инчунин намоишномаи «Шабестур аз Ватан» дар баҳши «Беҳтарин намоиши сол» ва ҳунарпешаи театр Моҳпайкар Ёрова дар баҳши «Беҳтарин бонуи ҳунарпешаи сол» қадрдонӣ шудааст. Дар ин айём симои эҷодии театр ба таври кулӣ тағйир наёфта, айнаи ҳол эътибори худ, симои бадеӣ ва тамоюлҳои ғоявиро аз даст наводааст, чунки ҳунармандони ботачрибаи театр маҳорати касбиро ба ҷавонони боистедод омӯхта истодаанд.

Баъди истиқлолияти комили давлатӣ ба даст овардани ҷумҳурӣ Театри давлатии ҷавонони Тоҷикистон ба номи М. Воҳидов тавонист сафарҳои ҳунариро барои вусъат додани санъати театрии халқи тоҷик дар кишварамон инкишоф диҳад.

Бояд ёдовар шуд, ки театри номбурда сафарҳои ҳунариро на дар давлатҳои хориҷа, балки дар ҷумҳуриамон ба роҳ мондааст. Чунин

сафарҳои ҳунари аз соли 2002 ба ноҳияҳои Шаҳринав, Турсунзода бо асарҳои сахнавии «Хуршедсавор»-и А. Сайфуллоев, «Як танга тилло»-и А. Ҳамдам, соли 2003 ба вилоятҳои Суғду Хатлон бо намоишномаҳои «Изтироб»-и Н. Насридин, А. Қодирӣ, ба шаҳри Роғун, ноҳияҳои Рашт, Тоҷикобод, Циргатол, аз 14 то 24 сентябр бо асарҳои «Ба пеши холаҳо»-и Ш. Солеҳ, соли 2004 аз 1 то 16 август ба ноҳияҳои Панҷакент ва Айнӣ бо асарҳои «Ба пеши холаҳо»-и Ш. Солеҳ, соли 2006 ба шаҳри Норак, ноҳияҳои Данғара, Темурмалик, Балҷувон, Мӯъминобод, Ховалинг, Шӯрообод, (Ш. Шохин), Кӯлоб, Восеъ, Ҳамадонӣ, Фархор, Рашт, Тавилдара, Циргатол бо асарҳои «Тавқи лаънат ва номзад»-и Ш. Солеҳ ва 3. Содиқ сурат гирифтанд. Фаъолияти ин ҳунармандони театр, сафарҳои ҳунари ва теъдоди асарҳои ба сахна гузошта аз он шаҳодат медиҳад, ки фаъолияти театр сол аз сол беҳтар шуда истодааст [59, с. 23-32]. Мақсад аз ташкил намудани сафарҳои ҳунари пеш аз ҳама, муаррифи намудани санъату фарҳанги халқи тоҷик, инчунин ташкил додани маҳорати коргардонҳо, ҳунармандон ва драматургҳо ба шумор меравад.

Имрӯз театри ҷавонон дар ҳаёти театрии Тоҷикистон сахми босазо дошта, дар сатҳи байналмилалӣ низ санъати театрии ҷумҳуриро муаррифи карда истодааст [10.].

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон 7 ноябри соли 1937 фаъолияти эҷодии Театри давлатии драмавии ба номи В. Маяковский фаъолияти худро оғоз кард. Дар тӯли даҳҳо соли фаъолиятҳои театри мазкур намоишномаҳои зиёдеро таҳия намудааст ва доир ба фаъолияти он чандин маротиба, рисолаҳо, очеркҳо, даҳҳо мақолаҳо, зиёда аз дусад тақризҳои театрии рузномавӣ, ёддоштҳо ва ғайраҳо ба нашр расонидаанд. Дар ин мавод, фаъолияти эҷодии театр, стратегияи беҳтарсозии зебӣ, таъсиси фазои театри ва сахми коргардонҳо, драматургҳо, ҳунарпешаҳо, рассомон, оҳангсозон ва дигар кормандони соҳа дар таҳияи асарҳои сахнавӣ таҳлил шудааст.

Бояд гуфт, ки дар репертуари театри мазкур мақоми асосиро асарҳои драматургии классикони рус ва шӯравӣ ишғол мекарданд. Аз ҷумла намоишномаҳои зерин чандин солҳо барои тамошобинон ҷолиб буданд: «Три сестры» (Се хоҳар)-и А.П. Чехов, «А зори здесь тихие» Василев, «Рустам ва Сухроб» Жуковский [65.с.-4]. Театр ба сахнагузори асарҳои бехтарини драматургияи ҷаҳонӣ, русӣ, миллиро амалӣ мекард ва бо ин амал таввачӯх ва муҳаббати тамошобинро на танҳо дар ҷумҳурӣ, балки берун аз он ба даст овард.

Дар солҳои 90-уми асри XX қисми зиёди кормандони эҷодӣ ва техникаи театр ҷумҳуриро тарк намуданд. Ин боис гардид, ки мавҷудияти театр зери хатар қарор гирифт. Хушбахтона баъд аз барқароршавии ҳаёти босубот дар ҷумҳурӣ ва фаъолияти роҳбарияти нав каллективи эҷодӣ аз нав эҳё гардид. Дар натиҷа зиёда аз 40 намоишномаҳои мухталиф ба сахна гузошта шуданд, ки аксари онҳо дар ҳамоишҳо ва ҷашнвораҳои бошукӯҳи театрии ҷумҳуриявӣ ва байналхалқӣ соҳиби ҷоизаҳо гардидаанд. Натиҷаҳои мазкур аз фаъолияти пурсамари эҷодии Театри давлатии драмавии русии ба номи В. Маяковский аз соли 1991 то соли 2016 гувоҳӣ медиҳанд [78, С. 102].

Театри давлатии лӯхтаки шаҳри Душанбе 7 сентябри соли 1985 фаъолияти кории худро шуруъ намуда, аввалин намоиш театро бо намоишномаи «Саргузашти Нанука» ба ҳозирин пешниҳод кард [68, с. 60].

Дар замони Истиқлолияти давлатӣ Театри давлатии лӯхтаки шаҳри Душанбе бо суръат фаъолияти худро пеш бурда, ба комёбиҳои зиёде ноил гашт. Ҳамин тариқ, дар рафти фаъолият театр репертуари зерини худро дар солҳои 1991-2016 ба нақша гирифта, онро бомуваффақият иҷро намуд [63, с. 16].

Қайд кардан зарур аст, ки ба сахнагузори намоишҳои нав дар театрҳо бештар муаллифон ва коргардонҳои тоҷик сахмгузор буда, асарҳои ба фарҳангу таърихи миллат наздиктарро ба тамошобинон пешкаш намуданд

ва ба ин восита санъати сахнавии халқи тоҷикро бо асарҳои навҷӯёна ғанӣ гардониданд.

Боиси зикр аст, ки пайваста бо чунин талошҳо театри мазкур сафарҳои хунариро чӣ дар дохили ҷумҳури ва чӣ дар хориҷ аз кишвар ба роҳ монд. Театри давлатии лӯхтаки шаҳри Душанбе намоишномаҳои зерин: «Саргузашти Алла» ва «Маликаи шӯх»-и Ҳ. Салимов, «Ҷӯҷаи заррин»-и В. Орлов, «Мусобикаи ғайриоддӣ» -и З. Чаводов ва дигар асарҳоро барои тамошбинони пойтахт ва навоҳии тобеи марказ намоиш доданд. Соли 2011 театр бо намоишномаҳои «Чароғи раҳнамо»-и З. Чаводов, «Бука»-и М. Супонина ба шаҳри навоии вилояти Хатлон, водии Рашт, ноҳияи Варзоб сафарҳои хунариро анҷом дод. Инчунин гурӯҳҳои эҷодии театр ба минтакаи Қӯрғонтеппаи вилояти Хатлон, шаҳри ноҳияҳои Роғун, Файзобод, Варзоб ва Ҳисор бо спектаклҳои худ сафарҳои хунариро анҷом доданд. Дар ҳамкорӣ бо Театри давлатии лӯхтаки шаҳри Томски Россия намоишномаи «Афсонаҳои сибирӣ»-ро ба сахна гузошт, ки натиҷаи назарраси ҳамкориҳои эҷодии ибратбахш маҳсуб меёбад.

Театри драматик-музикаии шаҳри Конибодом ба номи Т. Фозилова яке аз куҳантарин театрҳои музофотии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҳисоб меравад. Театри мазкур соли 1930 дар заминаи дастаи ҳаваскорон таъсис ёфтааст. Мусаллам аст, ки ин театр ҳам ба ҳолати бухрон гирифта шуда, фаъолияти худро қариб бозмедошт. Инчунин аз ҳисоботи Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар ҳисоботи омӯри аён гардид, ки театр ба бисёр мушкилот дучор гардидааст, бахусус аз ҷиҳати маош пурра тамин нагардидани кормандон, ба талаботи замони ҷавобгӯ набудани ҷои корӣ, паст будани маҳорати ҳайати эҷодӣ дар театр, муҳаффази нагардидани театр бо васоити техникаи муосир, пешрафти театрро ҳалалдор намудаанд [52, с. 22].

Гуфтаи ҷоиш аст, ки дар ҷомеаи муосир театр метавонд фаъолияти худро ҷоннок намояд ва соли 2016 дар шаҳри Душанбе ва Хучанд намоишномаи бачагонаи «Саг будан намехоҳам»-ро аз рӯи асари О.

Белов, дар таҳияи М. Музаффар манзури тамошобинон гардонид. Баҳри ба роҳ мондани робитаҳои фарҳангӣ моҳи сентябри соли 2016 ҳунармандони театр бо намоишномаи «Суди девонагон» дар фестивали байналмилалӣ таҷрибавӣ «Шекспир - 2016» дар шаҳри Лондон ширкат варзиданд.

Мушкилотҳои ҷойдошта вазифа мегузоранд, ки театр бояд дар ҳар маврид талош намояд, ки ҳар чӣ бештар рӯ ба драматургон, оҳангсозон, коргардонҳо оварад, то ки асарҳои баландмазмуне, ки дар онҳо таърихи халқи тоҷик иникос меёбад, ба сахна гузошта шаванд [59.с.-10]. Театри ҷумҳуриявӣ драма ва мазҳакаи русии ба номи А. С. Пушкини шаҳри Чкаловск соли 1949 бо дастаи коллективи эҷодӣ таъсис ёфта буд. Дар муддати қариб 67 соли мавҷудияташ театр 250 намоишномаро ба сахна гузошта, тарғибгари фаъоли эҷодӣ ва комёбиҳои санъати театри гардид [68, с. 60].

Гуфтан ҷоиш аст, ки дар тӯли солҳои истиқлолият асарҳо ва репертуарҳои ба замони нав мутобиқ рӯи сахна оварда шудаанд. Театри номбурда амсоли дигар театрҳои касбӣ гирифтори мушкилиҳои моддию техникӣ аст. Гуфтан ба маврид аст, ки асарҳои миллӣ аз ҷониби коргардонҳо, драматургон, оҳангсозон ва муаллифон кам эҷод шудааст. Шояд дар солҳои аввали истиқлолият театр ба бухрони иқтисодӣ гирифтор шуда, аз сабаби пардохт нагардидани маблағ қору фаъолияти худро пеш бурда натавонистааст. Мушкилоти дигаре дар ин театр аз он шаҳоат медиҳад, ки намоишҳои пешинаро рӯи сахна оварда, асарҳои навро ба сахна нагузоштааст.

Лозим ба ёдоварӣ аст, ки камбудии ҷойдошта метавонанд бо ибтикори кормандони театр ва ҳукумати вилоят, инчунин робитаи доимӣ ба вазорат, бахусус раёсати санъат, ҳалли худро ёбанд [147.].

Театри ҷумҳуриявӣ лӯхтаки шаҳри Чкаловск соли 1950 дар назди Комитети гурӯҳи рақами 11-и шаҳри Чекаловск ташкил шудааст ва фаъолияти театр тайи ин солҳо нишон медиҳад, ки ҳунармандони ин театр намоишномаҳои зиёде бо забонҳои русӣ, тоҷикӣ ва забонҳои дигар халқҳои

Иттиҳоди Шӯравӣ таҳия намудаанд. Театр дар солҳои истиқлолият доираи эҷодинашро васеъ намуд. Шароитҳо барои афзун гардонидани завқи бадеӣ ва таҳаюлотӣ драматургон, коргардонҳо ва оҳангсозон ва ба сахна гузоштани асарҳои таърихӣ фароҳам шуданд. Театр дар солҳои истиқлолият фаъолияти эҷодии худро раванг бахшида, асарҳои беҳтаринашро аз қабili «Духтари часур»-и Ш. Қиёмов, «Алибобо ва роҳзанҳо»-и В. Маслов, «Дарахти дӯстӣ биншон»-и Н. Шарипов, «Саргузашти Чок»-и Ю. Гуравер ва амсоли инҳо ба сахна гузошт. Дар баробари эҷод намудани чунин асарҳо театр сафарҳои хунариро ба роҳ монда, асарҳои миллиро ба сахна гузошта, тамошобинро аз фарҳангу таърихи пурғановати тоҷикон воқиф намудааст.

Театри драмаи мусиқии ўзбекии ноҳияи Спитамен ба номи Шукур Бурҳонов соли 1934 дар заминаи дастаи ҳаваскорони санъат ташкил ёфтааст. Ҳаёати эҷодии театр ба асарҳои драматургони ўзбек рӯ оварда, як қатор асарҳои муҳимми замонавиро ба монанди «Лолаҳон», «Гулсара»-и К. Яшин, «Бой ва хидматгор»-и М. Муҳаммадов ба сахна гузоштааст. Театр ба драматургони мамлакатҳои ҳамсоя рӯ оварда беҳтарин асарҳои таърихиро ба сахна гузоштааст. Дар барномаи театр песаҳои драматургони тоҷик чун «Дилҳои ҷароҳатнок»-и Ҳ. Содик, «Эшони Иллоанта»-и А. Атобоев, «Ҳалокати одат»-и Н. Назаров ҷойгоҳи хосро касб кардаанд.

Аз таҳлилҳо бар меояд, ки театри мазкур аз лиҳози паст будани вазъи иқтисодӣ ва аз ҷониби мақомоти давлатӣ пардохт нагардидани маблағҳо ба душвориҳо дучор гардид. Бо сабаби чунин душвориҳо фаъолияти театр аз соли 1991 то соли 1999 дар ҳолати вазнин қарор дошт, ки ин боиси паст гардидани шавқу завқи эҷодии кормандони театр гардид. Бо мурури замон беҳтар гардидани фазои фарҳангӣ дар ҷумҳурии тайи чанд соли охир театр барои беҳтар намудани фаъолияти кории худ, алаҳхусус офаридани асарҳои миллии шурӯъ намуд.

Театри мазҳакавӣ-мусиқии шаҳри Кӯлоб ба номи С. Вализода соли 1938 таъсис ёфтааст. Аввалин поягузори театр Саидалӣ Вализода, Ҷол

Одинаев, Ҳалим Раҳимов, Абдулло Азизов дар ташаккули театри касбӣ ва ғановати репертуарҳои он ҳиссаи арзанда гузоштаанд. Дар даврони истиқлолият театр ба мушкилиҳои модию техникӣ нигоҳ накарда, фаъолияти худро ҷоннок намуд ва таҳти сарвари саррежисёри театр, ҳайати эҳодии театр асари Ғ. Ашӯров «Офтоб омад далели офтоб»-ро таҳия намуда, ба вилояти Суғд сафарҳои ҳунари анҷом дод. Ҳунармандони театри мазкур бо намоишномаи Ш. Солеҳ «Шумқадам» таҳиягар Р.Одинаев, Ҳунарманди мардумии Тоҷикистон М. Мирӣ бошад бо намоишномаи «Фишор»-и С. Аюбӣ дар фестивал-озмуни театрҳои касбӣ - «Парасту -2011» ширкат намуда, ғолиби ин фестивал-озмун доништа шуд. Соли 2014 театр тавонист якҷанд намоишномаро ба сахна гузорад, аз қабилӣ «Рӯбоҳ ва харгӯш дар базми солинавӣ»-и А. Файзиев, «Фигон»-и Ф. Ашӯров, «Пулдон»-и Э. Лабиш, «Ман-қотилам»-и Ж. Қулмамбетов. Умуман театри мазкур тавонист фаъолияти худро тақвият бахшида то 106 намоишномаро ба сахна гузошта 41000 нафар тамошобинро ба театр ҷалб намояд [63, с. 20].

Театри мазҳакавӣ-муסיқии шаҳри Қўрғонтеппа ба номи Ато Муҳаммадҷонов соли 1979 ташкил ёфтааст, ки намоишномаҳои аввалини он «Эшони Иллоанта»-и А. Атобоев дар таҳияи М. Қурбонов ба сахна гузошта шуд. Гурӯҳи эҳодии театр, ки асосан хатмкардагони Донишқадаи давлатии санъати ба номи Мирзо Турсунзода буданд, чандин асарҳои ҷолибро, аз ҷумла «Уқоб»-и С. Сафаров, «Аз бало ҳазар»-и Ш. Қиёмов, «Бибиҷонро ба зиндонӣ мегирам»-и Г. Мухторов, «Модар нигарон буд»-и Ф. Ансорӣ, инчунин аз осори драматургони классикии рус «Ҷашн» ва «Хостгорӣ»-и А. П. Чехов, «Оилаи антиқапарастон»-и К. Голдонӣ, «Пулдон»-и Э. Лабишро ба сахна гузоштаанд. Имрӯзҳо дар театр ҳунармандони болаёқат, ба монанди А. Абдуллоев, М. Ҳочибоева, М. Шомудинов, О. Давлатова, Қ. Шукуров, Ҷ. Расулов ва чанде дигарон фаъолияти эҳодии худро идома дода, бештар рӯ ба асарҳои таърихӣ милли оварда, санъати сахнавиро таровати тозае мебахшанд.

Театри мазҳакавӣ-мусиқии шаҳри Хоруғ ба номи Мехрубон Назаров соли 1936 дар заминаи дастаи ҳаваскорони санъати шаҳр ташкил ёфт. Ҳунармандони аввалине, ки дар рушду нумӯи театр хидматҳои шоиста карданд, инҳоянд: ҳунарманди мардумии Иттиҳоди Шӯравӣ Ғ. Ғуломалиев, М. Отамов, Б. Карамхудоев, Ғ. Қадамшоева, Д. Бекова, Қ. Ноёбшоев, М. Шакаринов ва дигарон, ки дар баланд бардоштани санъати сахнавии мамлакат саҳми арзанда гузоштаанд.

Бояд гуфт, ки театри шаҳри Хоруғ дар даврони шӯравӣ яке аз театрҳои пешқадами мамлакат ба ҳисоб рафта, дар ҳамаи самтҳо нақшаву чорабиниҳои он дар байни омма обрӯ ва нуфузи зиёде доштааст.

Дар солҳои аввали душвории истиқлолият фидокорони театр ҳаргиз намегузоштанд, ки оташаки эҷодии театр хомӯш гардад. Кормандони театр асарҳои ҷолибро ба монанди «Барзуи шуғнонӣ»-и А. Ҳамдам, достони «Шоҳнома» дар таҳияи устод Ҳушназар Майбалиев ба сахна гузоштаанд. Ҳунарпешагони театр дар қатори асарҳои классикӣ боз як зумра намоишномаҳои тозаро ба монанди «Зилобам» М. Мазабшоев, «Амир Исмоил»-и С. Аюбӣ, «Калила ва Димна» Ҳ. Кошифӣ, «Пир Шоҳносир»-и Ҷ. Қуддус, «Даври орифин»-и У. Хисраов ба маърази тамошо гузоштаанд. Театри номбурда дар замони истиқлолият асарҳои зиёде эҷод намудааст. Театр пайваста кӯшиш меномояд, ки самараи кории ҳудро рушд диҳаду асарҳои навҷодро ба сахна гузорад. Боиси зикр аст, ки ба монанди дигар театрҳои касбӣ театри мазкур низ бо мушкilotи зиёде гирифта аст. Пайваста бо ин талошҳо ҳунармандони ҷавон ба монанди Умед Хисраов, Мутриб Шоискандаров ва дигарон сабъ меварзанд то бештар асарҳои миллиро рӯйи сахна оваранд ва ба санъати театрии рӯҳи нав бахшад.

Бо вучуди дучор шудани театр ба мушкilotи ҷиддӣ он саҳми ҳудро дар инкишоф додани санъати театрии гузошта истодааст. Норасоии дигар дар театри мазкур паст будани қобилияти эҷодии коргардонҳои ҷавон ва

ба сахна гузоштани асарҳои камтаъсир ва асарҳои миллии ба талаботи рӯз ҷавобгӯ набуда ба шумор мераванд [68, с. 57].

Театри ҷумҳуриявии мусиқӣ-драмавии ноҳияи Данғара мувофиқи Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 25. 10. 2003 № 478 таъсис ёфт. Моҳи июли соли 2004 театр нахустин намоишномаи худ «То қиёмат»-ро аз рӯи асари С. Аюбӣ пешкаши тамошобинон гардонидаст. Соли 2005 бо пешниҳоди ҳукумати ноҳия ва дастгирии Вазорати маорифи ҷумҳурӣ ва Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон дар Донишкадаи давлатии санъати Тоҷикистон ба номи М. Турсунзода дар театр курси махсус оиди баланд бардоштани салоҳияти касбии ҳунармандон кушода шудааст.

Лозим ба ёдоварист, ки яке аз сабабҳои хуб рушд кардани фаъолияти театри мазкур қордонӣ ва масъулиятшиносии сарварии он З. Кабутов мебошад. Театр дар чанд соли фаъолияташ асарҳои гуногунро ба сахна гузошт. Театр метавонад бештар ба асарҳои таърихӣ ва миллий рӯ оварад, зеро нисбатан шароити хуби эҷодӣ дорад ва аз лиҳози таҷҳизоти техникаю дигар лавозимоти мавриди ниёз ба пуррагӣ тамин аст. Театри номбурда пайваста бо кӯшишу талошҳо ҳар сол дар дохили кишвар сафарҳои ҳунариро ба роҳ монда, муносибати фарҳангӣ ва сатҳи касбии ҳунармандонро баланд мебардорад. Бояд зикр кард, ки дар баробари дастовардҳо камбудии низ дар фаъолияти театр мушоҳида мешаванд. Ба андешаи мо ин норасоиҳо, пеш аз ҳама, кам эҷод гардидани асарҳои миллию таърихӣ, надоштани кадрҳои болаёқат, бахусус драматургон, хореографҳо, оҳангсозон ва дигар мушкилот фаъолияти театрро ҳалалдор месозанд.

Аз таҳлилҳо маълум мешавад, ки театрҳои касбии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои беҳтар кардани санъати сахнавӣ дар дохил ва хориҷи кишвар кӯшишҳои зиёде мекунанд. Ин кӯшишҳо бо таърихи бойи фарҳангии халқи тоҷик алоқаманданд, ки театрҳо метавонанд бо истифодаи самараноки он, маҳорати касбии худро баланд бардошта, асарҳои миллий эҷод кунанд. Ин раванд на танҳо барои рушди театри

точик, балки барои таҳкими арзишҳои фарҳангии миллат низ аҳамияти калон дорад. Боиси зикр аст, ки Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамасола талош меварзад, ки барои рушди театрҳои касбӣ ва вусъат бахшидани санъати сахнавӣ асарҳои миллиро харидорӣ намоянд. Аз ҷумла соли 2011 22 асари драмавӣ, соли 2013 23 асари драмавӣ, соли 2014 10 асари драмавӣ, соли 2015 бо тавсияи Шӯрои бадеии вазорат 11 асари драмавӣ ва соли 2016 18 асари драмавӣ харидорӣ шудаанд. Ин нишондиҳандаҳо аз он гувоҳӣ медиҳанд, ки вазорати мазкур барои беҳбудии фаъолияти театрҳо ва сифати намоишномаҳо кӯшишҳои зиёдеро ба харҷ медиҳад. Барои тақвият додани санъати театри Шӯрои бадеии Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон тасмин гирифт, ки асарҳои навро эҷод намуда ва ба ҳаёти ҷомеа таъсири ҳудро расонанд [57, с. 42], [59, с. 70], [61, с. 62].

Асарҳои ба сахна гузошташудаи театрҳои касбии ҷумҳурӣ дар солҳои 1991-2016

т/р	Номи театрҳо	Теъдоди асарҳои ба сахна гузошташуда	Теъдоди асарҳои драматургони милли	Теъдоди асарҳои драматургони ҷаҳонӣ
1	Театри давлатии академӣ-драмавии ба номи А. Лоҳути	80	50	30
2	Театри давлатии академии опера ва балети ба номи С. Айни	74	50	24
3	Театри давлатии ҷавонон ба номи М. Воҳидов	73	62	-
4	Театри давлатии драмавии русии ба номи В. Маяковский	90	30	60
5	Театри давлатии лӯхтаки шаҳри Душанбе	76	58	14
6	Театри ҷумҳуриявии мусиқӣ-драмавии ноҳияи Данғара	30	25	-
7	Театри мусиқӣ-мазҳакавии ба номи А. Муҳаммадҷонови шаҳри Қӯрғонтеппа	16	14	7

8	Театри мусиқӣ-мазҳакавии ба номи С. Вализодаи шаҳри Кӯлоб	67	60	5
9	Театри мусиқӣ-мазҳакавии ба номи К. Хучандии шаҳри Хучанд	65	65	-
10	Театри давлатии драмавӣ- мусиқии ба номи Т. Фозилови шаҳри Конибодом	34	31	-
11	Театри давлатии драмавии русии ба номи А.С. Пушкини шаҳри Чкалов	80	30	50
12	Театри лӯхтаки шаҳри Чкалов	61	44	17
13	Театри мусиқӣ-мазҳакавии ба номи М. Назарови шаҳри Хоруғ	30	25	3
14	Театри мусиқӣ-драмавии ба номи Ш. Бурҳоновӣ ноҳияи Спитамен	30	20	-

Дар ҷадвали мазкур миқдори умумии асарҳои дар 14 театри касбии ҷумҳурӣ ба сахна гузошташуда, аз ҷумла асарҳои драматургони миллӣ ва драматургони ҷаҳонӣ ба таври алоҳида нишон дода шудааст.

Бо мақсади амалӣ намудани Барномаи рушди санъати театри дар соли 2014 даҳ нафар довталаб барои таҳсил ба Донишгоҳи давлатии театрии шаҳри Новосибирск аз рӯйи ихтисосҳои «Коргардони театр», «Актёри театри драма» ва «Актёри театри лухтак» фиристонда шуданд. Таҳсили онҳо мақсаднок ба роҳ монда шуда, баъди хатми таҳсил дар Театри давлатии ҷавонони Тоҷикистон ба номи М. Воҳидов, Театри давлатии ҷумҳуриявии лӯхтак ва Театри ҷумҳуриявии мусиқӣ-драмавии ноҳияи Данғара ба фаъолият оғоз карданд ва таъминоти театрҳои мазкур бо кормандони касбӣ беҳтар хоҳад шуд. Қобили зикр аст, ки ду нафар аз ҳисоби Театри давлатии ҷавонони Тоҷикистон ба номи М. Воҳидов ба Академияи давлатии санъати Челябинск аз рӯйи ихтисоси «Коргардони театр ва кино» ва як нафар аз ҳисоби Театри давлатии драмаи русии ба номи В. Маяковский ба Академияи давлатии санъати театрии Санкт-Петербург аз рӯйи ихтисоси «Ҳунари актиёрӣ» барои таҳсил фиристонда шудаанд.

Ҳамин тариқ, метавон чунин натиҷагирӣ кард, ки тамоми театрҳои касбии ҷумҳурӣ дар фаъолияти эҷодии худ рӯ ба асарҳои миллӣ оварда, ба тамошобинон бештар чунин намоишномаҳоро пешниҳод намудаанд. Бо ин амали худ ҳаёти эҷодии театрҳои касбӣ дар тарбия намудани ҳисси меҳанпарастӣ, худшиносии миллӣ дар ниҳоди тамоми мардуми тоҷик ва эҳёи фарҳанги миллӣ саҳми бузург гузоштаанд. Ҳамчунин ба мардумони кишварҳои дигар низ фарҳанги миллии тоҷик ва маҳорату касбияти эҷодию ҳунарнамоии ҳаёти кории худро муаррифӣ карданд. Ғайр аз ин, ба ҷаҳониён таъриху фарҳанги пурғановати миллати тоҷикро нишон доданд. Аз ин бармеояд, ки дар айни замон, новобаста аз рушди техника ва технологияи иттилоотии муосир, мавқеъ ва саҳми театр дар ҳаёти ҷамъиятии имрӯза муҳим ва назаррас мебошад [57, с. 42].

Аммо бо вучуди комёбиҳои дар боло зикршуда, дар қору фаъолияти театрҳо камбудихо низ ҷой доранд. Аз ҷумла кам ҷалб кардани тамошобинон ба театр, маҳорати пасти ҳунарнамоии бархе аз ҳунарпешаҳо дар саҳна, набудани мутахассисони касбии соҳаи санъати театрий, ба монанди роҳбарони бадеӣ, коргардонҳо, рассомон, оҳангсозон, ромишгарон ва ғайраҳо.

Инчунин бояд қайд кард, ки дар замони Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон, новобаста ба ҷорачӯиҳои роҳбарияти Вазорати фарҳанги ҷумҳурӣ ин мушкилот ҳалли пурраи худро наёфтааст. Хатмкунандагони муассисаҳои таҳсилоти олии санъат аз сабаби паст будани маош ба фаъолияти корӣ дар театр машғул намешванд.

Мушкилоти дигари ҷиддии соҳаи санъати театрий, ба андешаи мо дар он аст, ки дар Ҷумҳурии Тоҷикистон коргардонҳои соҳибтаҳассус хело кам аст ва синну соли онҳо аз синни нафақа зиёдтар аст. Ғайр аз ин, бояд зикр кард, ки оҳангсозони ангуштшуморе мондаанд, ки қудрати офаридани асарҳои калони симфонӣ, мусиқӣ барои опера ва балет дошта бошанд. Аз ин рӯ, бештари театрҳо ба ҷумҳуриҳои дигар барои ҷалби оҳангсозон муроҷиат мекунанд [155].

Мушоҳидаҳо ва омӯзишу таҳлилҳо нишон доданд, ки камбудӣ ва норасоии дигари таъсирбахш дар фаъолияти театрҳо сард будани толорҳои театрҳо дар фасли сармо мебошад. Дар музофотҳои кишвар театрҳо назар ба театрҳои пойтахт вазъияти мушкилтар доранд, зеро мақомоти ҳокимияти маҳаллӣ ба соҳаи санъати театри кам тавваҷҷуҳ зоҳир мекунанд. Театрҳои музофотӣ, муассисаҳои театри то ҳол ҳам аз ҷиҳати пойгоҳи моддӣ-техникӣ бо техникаи муосири тақвияти овоз, компютерӣ, рӯшноидиҳӣ мучахҳаз нашудаанд. Барои фаъолияти театрҳо маблағҳои ҷудогардида кофӣ набуда, танҳо барои пардохти музди меҳнати кормандон мерасаду халос.

Ба андешаи мо барои эҷоди асарҳои хуби сахнавӣ аз ҷониби ҳайати эҷодӣ чорабиниҳои гуногуни берун аз театр, ки ба онҳо кормандон ҷалб мешаванд, монеаҳо эҷод мекунанд. Аз ин хотир, ба тобеияти пурраи Вазорати фарҳанг баргардонда шудани тамоми театрҳо мувофиқи мақсад хоҳад буд.

Бояд гуфт, ки бо сабабҳои гуногун аксари театрҳои касбӣ нақшаи репертуарии худро сари вақт иҷро карда натавонистанд. Масалан, Театри давлатии академии опера ва балети ба номи С. Айни операҳои «Борбад» ва «Фаввори бағчасарой»-ро ба сахна гузошта натавонист. Театри давлатии академии драматик ба номи А. Лоҳутӣ намоишномаҳои «Тӯйи Кретчинский» ва «Зан агар оташ намебуд»-ро ба сахна гузошта натавонист. Театри давлатии ҷавонон ба номи М. Воҳидов намоишномаҳои «Заҳҳок» ва «Иштибоҳ» ва Театри давлатии драматик русии ба номи В. Маяковский намоиши «Сид»-ро рӯи сахна оварда натавонист [183, С. 25]. Аз ҳисоботи солони фаъолияти Вазорати фарҳанг бармеояд, ки ин зухурот аз сабаби бесалоҳияти роҳбарону саркоргардонҳои ин муассисаҳо ба амал омада буданд.

Махсусан қайд кардан ҷои аст, ки яке аз имкониятҳои муҳимтарине, ки барои театрҳои касбӣ аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳайё шудааст, ба роҳ мондани

муносибатҳои фарҳангӣ бо кишварҳои хориҷӣ махсуб меёбад. Ба шарофати истиқлолият ҳамкориҳои фарҳангии ҷумҳурӣ бо як қатор кишварҳо густариш ёфт, ки зимнан театрҳои касбӣ низ имконият пайдо карданд, ки созишномаҳои байналмилалӣ ҳамкорӣ бо театрҳои давлатҳои гуногун ба имзо расонанд. Чунончи созишномаи байни Театри опера ва балети ба номи С. Айни ва Театри калони давлатии академии Федератсияи Россия оид ба ҳамкорӣ 8-уми апрели соли 2004 дар шаҳри Душанбе ба тасвиб расидааст.

Дар ин ҷо бояд гуфт, ки бо ибтикори Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон ва шӯъбаи робитаҳои байналмилалӣ як қатор пешниҳодҳо ва санадҳои зарурӣ оиди муносибатҳои фарҳангии театрҳои касбии ҷумҳурӣ бо кишварҳои хориҷӣ дар соли 2007 ба роҳ монда шудаанд. Аз ҷумла:

- инкишоф додани робитаҳои байналмилалӣ бо Созмони Милали Муттаҳид, Созмони Амният ва Ҳамкорӣ дар Аврупо, ЮНИСЕФ, Бонки умумичаҳонӣ, Шӯъбаи Иттиҳоди Аврупоӣ оид ба масъалаҳои башардӯстӣ, Ройзании фарҳангии Ҷумҳурии Ислонд Эрон, Хазионаи Сорос, АСТЕД ва бо ҳамаи сафоратхонаҳои кишварҳои хориҷӣ;

- татбиқ намудани созишномаҳо ва қарордодҳои фарҳангӣ миёни Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон бо кишварҳои хориҷӣ;

- ҷамъ овардани маводи зарурӣ оид ба вазъи фарҳангӣ, падидаҳои фарҳангу санъат ва рӯйдодҳои ҷорабиниҳо дар мамлакатҳои хориҷӣ ва Тоҷикистон;

- тайёр кардани лоиҳаҳои қарордоду созишномаҳои байниҳукумативу байнисоҳавӣ оид ба ҳамкориҳои фарҳангӣ бо давлатҳои хориҷӣ;

- таҳияи лоиҳаҳои барномавӣ барои грантҳои молиявӣ ва ба созмонҳои байналмилалӣ пешниҳод кардани онҳо;

- бо мақсади тарғибу ташвиқи фарҳангу ҳунарҳои мардумии халқи тоҷик дар хориҷи кишвар ба роҳ мондани ҳамкорӣ бо сафоратхонаҳои созмонҳои байналмилалӣ [55, с. 23-26].

Театрҳо бештар рӯ ба асарҳои миллӣ овардаанд, ки дар онҳо аксаран таъриху фарҳанги халқи тоҷик инъикос ёфтааст. Ба мушоҳида расид, ки дар даврони истиқлолит нисбат ба театрҳои музофотӣ дар театрҳои шаҳрӣ ҳамаи самтҳои фаъолиятшон тағйироти кулӣ ба вуҷуд омадааст [136].

Театри давлатии академии опера ва балети ба номи С. Айни бо намоишҳои сахнавӣ ба шаҳру ноҳияҳои ҷумҳурӣ ва кишварҳои хориҷӣ сафарҳои ҳунариро анҷом дод. Аз он ҷумла, бо намоишномаҳои «Бузаки чингилапо», «Кармен-сюита», «Павана Марва», «Алеко», «Комде ва Мадан», «Дон Кихот», «Жизел», «Чиполлино», «Корсар», «Санами хуфта» «Афсонаи беша», «Лайлӣ ва Мачнун», «Мақоми ишқ» ба Ҷумҳурии Федеративии Олмон ва тибқи барномаи байнидавлатӣ сафари ҳунари ба шаҳри Воронежи Федератсияи Россия анҷом дод [12].

Боиси хушнудист, ки театрҳои касбӣ сарфи назар аз мушкилиҳо ба пешравӣ дар санъати театри ва барқарор намудани робитаҳои фарҳангӣ чӣ дар дохили кишвар ва чӣ берун аз он муваффақ гардидаанд. Ин ба он далолат мекунад, ки театрҳо ба фарҳанги тоҷикон баъд аз ба даст овардани истиқлолият боз аз сари нав рӯи тоза бахшида, ғановати асарҳои миллиро дучанд афзун намудаанд. Махсусан, доир ба фаъолияти хори овозии Театри опера ва балети ба номи С. Айни қайд кардан ҷоиз аст, ки новобаста аз нарасидани кадрҳо ва ҷой доштани мушкилот дар қору фаъолияти театри мазкур, ин коллектив сидқан заҳмат кашида дастовардҳои зиёдеро соҳиб гашт. Ҳамин тариқ, дар Фестивали байналмилалӣи хорҳои академӣ ва фолклории дар шаҳри Анқараи Туркия, ки соли 1998 баргузор гардид, дар байни 39 кишвари ҷаҳон ҷойи дуюмро соҳиб гашт.

Талаботи озмун ниҳоят мураккаб ва мушкил буданд. Иҷро намудани яке аз асарҳои классикии ҷаҳонӣ, якчанд асарҳои миллӣ ва як асари оҳангсозони кишвари мизбон зарур буд.

Дар озмун кишварҳои Македония, Скандинавия, Украина, Россия, Белгия, Олмон, Маҷористон, Руминия ва дигарҳо ширкат варзидаанд, ки

дар онҳо санъати хор ба таври анъанавӣ рушд ёфта буд. Хори машҳури кишвари Туркия дар озмуни мазкур танҳо мақоми сеюмро соҳиб гашт. Аз ин рӯ, мақоми дуюми хори Театри опера ва балети ба номи С. Айнӣ яке аз комёбиҳои бузург дар ин ҷода мебошад [224].

Ба шарофати падидаҳои муҳимми сиёсӣ фарҳангӣ аз 21 то 28 майи соли 2007 рӯзҳои фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон дар Ҷумҳурии Халқии Хитой бо шукӯҳу шаҳомат доир гардид, ки дар он мулоқоти вазири фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон бо вазири фарҳанги Ҷумҳурии Халқии Хитой Сун Сзя Чжен ба вуқӯъ пайваست, ки дар чараёни он масъалаҳои ҳамкории минбаъдаи фарҳангӣ дар соҳаҳои гуногун мавриди баррасӣ қарор гирифтаанд. Боиси ифтихор аст, ки дар ин ҳамоиш ҷонибҳо изҳори омодагӣ намуданд, ки дар фестивалҳои байналхалқии театрӣ, фолклории кишварҳо минбаъд фаълоне ширкат меварзанд. Иштироки ҳунарпешагони тоҷик дар Фестивали сеюми санъати кишварҳои узви Созмони Ҳамкориҳои Шанхай дар шаҳри Бишкек бо шукӯҳу шаҳомати хоса гузаронида шуд. Дар шаҳри Душанбе Фестивали байналмилалӣ театрҳои касбӣ – «Наврӯз-2007» ва театрҳои лӯхтак «Чодари хаёл» сурат гирифтанд, ки дар барномаи он ҳунарпешагони театрҳои лӯхтаки Федератсияи Россия, Ҷумҳурии Ислонд Эрон, ҷумҳуриҳои Қазоқистон, Ўзбекистон, Қирғизистон ва Олмон ширкат варзидаанд, ки барои инкишофи густариш додани санъати театрӣ заминаи хуб ба вуҷуд оварад [188, С. 25].

Ҳамасола театрҳои касбӣ ба кишварҳои хориҷӣ сафарҳои ҳунариро анҷом медиҳанд то, ки фарҳанги пурғановати тоҷиконро дар он кишварҳо муаррифӣ намоянд ва ҳамзамон сатҳи кору фаолияти эҷодии худро баланд бардоранд. Театри давлатии академии опера ва балети ба номи С. Айнӣ операҳои Т. Шаҳидӣ «Себаки сеҳрнок» ва «Афсонаи беша»-и А. Мӯсоевро ба сахна гузошт, ки мақом ва манзалати театрро ҷӣ дар дохил ва ҷӣ дар хориҷи кишвар баланд бардоштанд. Ҳунармандони театри мазкур соли

2008 дар Фестивали байналмилалӣи оркестрҳои камеравӣ дар шаҳри Ашқобод ширкат варзида, бо муваффақият баромад намуданд.

Инчунин намоишномаҳои «Трубадур», «Паяцы», «Қишлоқи тиллоӣ» ва «Комде ва Мадан» ки хеле барномаи ҷолиб буданд, пешкаши тамошобинон намуданд. Соли 2010 театр барномаҳои хуби эҷодиро тайёр намуда, манзури тамошобинон гардонд. Аз ҷумла аз 27 то 30-юми январ тамошоӣ нахустнамоиши «Шоми опереттаҳои писандида» (Вечер любимых оперетт) баргузор гардид. Дар ин барнома порчаҳо аз опереттаҳои классикии оҳангсози маъруфи Маҷористон И. Калман ба намоиш пешниҳод шуданд, инчунин намунаҳо аз опереттаҳои «Силва», «Марица» ва «Маликаи сирк» ба маърази тамошо гузошта шудаанд.

Дар ин ҷорабиниҳои бошукӯҳ ҳунармандони соҳибистеъдоди театр С. Нуруллоев, С. Юсупов, А. Мирраҷабов, З. Алиева, М. Мирзоева ва ҷавонони хушсаликаӣ театр ба монанди М. Исоева, А. Тиман, И. Колесникова, Қ. Содиков, О. Харитонов, балет ва оркестри театр таҳти сарвари дрижёр А. Шоймуродов ҳунарнамоӣ карданд. Бо ташаббуси ҳунармандони театр 6-уми феврал нахустнамоиши балети «Дон Кихот»-и Л. Минкус баргузор гардид. Онро балетмейстер Э. Акматов ба сахна гузошта ва оркестри театр таҳти роҳбарии дрежёр Б. Меҳробов ҳамовозӣ намуд. 12-уми мартӣ ҳамон сол бори аввал операи «Кармен»-и Ч. Бизе ба забони асл, яъне забони фаронсавӣ аз ҷониби овозхонони театр хело дар сатҳи баланди касбӣ иҷро гардид.

Театр барои иҷрои нақши асосии Кармен аз шаҳри Алма-Ато, аз Театри давлатии академии опера ва балети Қазоқистон ба номи Абай Сара Ишановаро даъват намуд. Мавсуф бо ҳунармандони тоҷик нақшҳои ҷолибро офарида баҳои баландро сазовор гаштаанд. Намоишномаҳое, ки дар моҳи мартӣ ҳамон сол бо шахомати беназир баргузор гардиданд, бо кордонии роҳбари бадеии театр ва сардирижёр Ч. Колелла, хормейстрон Е. Тиллоева, Х. Мачидов, рассомон Я. Маҳмадқулов, коргардон Ш. Низомов ва Ш. Халилов, балетмейстр Э. Акматов таҳия гашта, ба сахна гузошта

шуданд [13.]. Қайд кардан ба маврид аст, ки дар моҳи сентябри соли 2010 ҳайати эҷодии театр барои баргузор гардидани рӯзҳои фарҳангии Туркманистон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон саҳмгузори намудаанд.

Дар чорабиниҳои фарҳангии балетҳои якпардагии «Кармен-сюита» ва «Паванаи Мавр» пешкаши тамошобинон гардонида шуданд, ки ин балетҳои номбурда солиёни зиёд дар барномаи театр вуҷуд доранд. Ба шарофати муносибатҳои фарҳангии як гурӯҳ ҳунармандони собикадори театр ва ҷавонони соҳибистедод нақшҳо офаридаву санъати сахнавиашонро сайқал додаанд. Соли 2011 барои Театри давлатии академии опера ва балети ба номи С. Айнӣ бисёр ҷолибу фарахбахш буд, ки ба муносибати соли нав бо иштироки ҳунармандон аз Ҷумҳурии Халқии Чин чорабиниҳои фарҳангии ҳамаҷониба ҷолибе дар сатҳи баланд баргузор гардиданд.

Моҳи майи соли 2012 бахшида ба рӯзи таваллуди ситораи балети тоҷик Малика Собирова дар ҷашнвораи байналмилалӣ ҳунармандони балет ситораҳои балет аз театрҳои беҳтарини шаҳрҳои Москва, Санкт-Петербург, Перм. Бишкек, Алма-ато ва намояндагони ҳайатҳои «Русский балет» ва «Кремлёвский балет» ширкат варзида, ҳунарнамоӣ карданд. Бояд таъakkур дод, ки ҳайати эҷодии театр сол аз сол муносибатҳои хориҷиро густариш дода, намоишномаҳои нақшавиро чӣ дар дохил ва чӣ берун аз кишвар ғайбона иҷро менамояд.

Соли 2015 як зумра чорабиниҳо дар театри мазкур сурат гирифтанд. Аз ҷумла Театри миллии опера ва балети ба номи А. Малдибаеви Ҷумҳурии Қирғизистон операи Ҷ. Россинӣ «Сартароши совелӣ», ро намоиш дод. Инчунин, иҷрои нақши Феррандо, сардори посбонон аз операи Ҷузеппе Верди «Трубадур» рӯзи 18 феврал бо иштироки солисти опера Суймоналиев Нуралӣ пешкаши ҳаводорон гардид. Барои вусъат додани чунин чорабиниҳо театр талош мекунад, ки устодони рақс, коргардонҳо, драмманависон, овозхонҳо ва устодони балетро аз дигар ҷумҳуриҳо даъват

намояд, ки ин боиси бартараф гардидани камбудихо ва беҳтар шудани фаъолияти ин театр гардид [17.].

Барои намоиш додани балети «Маликаи ҳафтум»-и П. И. Чайковский, ки рӯзҳои 26-28-уми феввали соли 2015 баргузор шуд, аз шаҳрҳои Москва солистони балети «Кремлёвский балет», оркестри симфонии Муассисаи давлатии «Театри давлатии академии опера ва балети ба номи С. Айни» дирижёри Театри давлатии академии опера ва балети шаҳри Челябинск ба номи М. Глинкаи Федератсияи Россия Губанов Вячеслав даъват карда шудаанд. Барои таҳия ва намоиш додани операи Ч. Пуччини «Тоска», ки рӯзҳои 3-юм ва 5-уми апрели соли 2015 намоиш дода шуд, барои машқҳои сахнаӣ бо солистони опера ва хунармандони хори театр режиссёри операи Театри миллии опера ва балет ба номи А. Малдибаеви Ҷумҳурии Қирғизистон Сартбаев Искандар даъват карда шуда, операро аз сари нав бо нақшофаринии нав рӯи сахна овардаанд. Барои иҷро намудани нақши Тоска дар намоишномаи операи Ч. Пуччини хунарманди операи Театри давлатии академии опера ва балети шаҳри Челябинск ба номи М. Глинкаи Федератсияи Россия Даренских Наталия Юревна даъват карда шудааст.

Ба шарофати чунин робитаҳои фарҳангӣ театри мазкур 10-уми июн консерти хунармандони театр дар ҳамкори бо РОССОТРУДНЕЧИСТВО баргузор гардид, ки дар он асарҳои оҳангсозонии рус ва асарҳои халқии русӣ садо доданд. Бахшида ба 15-солагии Созмони Ҳамкории Шанхай аз 23-юм то 24-уми июни соли 2016 дар 13-умин Фестивали байналмилалӣ гурӯҳҳои хори дар шаҳри Пекини Ҷумҳурии мардумии Чин баргузор гардид, ки дар он як гурӯҳ ҳамсароёни Театри давлатии академии опера ва балети ба номи С. Айни ширкат варзиданд [52, С. 22].

Театри давлатии академи драмавии Тоҷикистон ба номи А. Лоҳутӣ дар даврони истиқлолияти давлатӣ барои беҳтар намудани фаъолияти эҷодӣ бо дигар кишварҳои хориҷӣ равобити фарҳангиро ба роҳ мондааст. Аз ҷумла театри мазкур бо асарҳои навҷӯёнаи худ аз қабилӣ «Бахроми Чӯбина»-и Т. Аҳмадхонов дар кишвари Эрон соли 1999 сафари хунари

дошт ва соли 2000-ум намояндаи СТД Россия, раиси мунаққидони театри шаҳри Москва Н. Г. Мияхова дар заминаи ҳамкориҳои фарҳангии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Федератсияи Россия ба Тоҷикистон омад ва дар таҳияи якчанд спектакл, аз ҷумла «Саид» ва «Кӯҳистонӣ» бо ҳунармандони театр ҳамкорӣ кард. Соли 2003 асари «Дон Жуан»-и Мольер дар шаҳри Бишкек, соли 2006 «Кабки қафас»-и Т. Зулфқоров дар Осетия ва соли 2007, «Кабки қафас»-и Т. Зулфқоров дар шаҳри Бишкек ба намоиш гузошта шудаанд.

Ҳунарпешаҳои театр ҳамеша талош меварзанд, ки бо ҳамкасбони худ аз кишварҳои хориҷӣ робитаҳои фарҳангиро густариш диҳанд ва беҳтарин асарҳои сахнавии худро манзури тамошобинони хориҷӣ гардонанд. Ҳунарпешаи шоистаи Ҷумҳурии Тоҷикистон Барзу Абдураззоқов соли 2011 аз рӯи асари «Гулистон»-и Саъдии Шерозӣ бо ҳамроҳии як гурӯҳ ҷавонони соҳибистедод намоишномаи ҷолиберо таҳия намуда, дар Фестивали байналмилалӣ театрҳои хиёбонӣ дар Ҷумҳурии Ислонд Эрон ва бо намоишномаи «Кабки қафас»-и Т. Зулфқоров дар шаҳри Ашқобод бомуваффақият баромад намуданд. Ҳамчунин театр соли 2012 бо намоишномаи «Ҳикояти муштзан» аз рӯи «Гулистон»-и Саъдии Шерозӣ, дар таҳияи Ҳунарпешаи шоистаи Тоҷикистон Барзу Абдураззоқов дар Фестивали сеюми театрҳои хиёбонӣ дар шаҳри Бишкеки Ҷумҳурии Қирғизистон бомуваффақият иштирок намуд. Қобили зикр аст, ки театри номбурда дар солҳои 2014, 2015, 2016 баҳри густариш додани равобиту ҳамкориҳои фарҳангии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо кишварҳои хориҷӣ дар бисёр чорабиниҳои фарҳангии ҳунармандони театрҳои кишварҳои хориҷӣ ширкат варзидааст [18.].

Қайд кардан ҷоиз аст, ки Театри давлатии ҷавонони Тоҷикистон ба номи М. Воҳидов дар тӯли солҳои истиқлолият новобаста аз мушкилоти ҷойдошта муносибатҳои фарҳангиро ба кишварҳои хориҷӣ ривоч дода, сафарҳои ҳунариро анҷом додааст. Театр соли 1993 намоишномаи «Сафар махсум»-и А. Ҳамдам дар Туркменистон, соли 1994 дар Ҷумҳурии Ислонд

Эрон намоишномаи «Рудакӣ»-и С. Улуғзода, коргардон М. Хаёлов, соли 1995 намоишномаи «Рӯдакӣ» -и С.Улуғзода, коргардон М. Хаёлов, дар Ҷумҳурии Исломии Эрон, соли 2004 намоишномаи «Ҷазирбод»-и Ҷ. Қудус, коргардон Д. Убайдуллоев дар Ҷумҳурии Қирғизистон, моҳи июни соли 2007 намоишномаи «Чор дарвеш» дар Фестивали Осиёи Миёнагии театрҳои майдонӣ дар шаҳри Бишкек, соли 2008 намоишномаи «Зани сарватманд»-и С. Усмонов дар Фестивали дуҷуми байналмилалӣ театрҳои кишварҳои Осиёи Марказӣ дар шаҳри Алма-Атои Ҷумҳурии Қазоқистон, соли 2008 намоишномаи «Рӯзе дарозтар аз қарн»-и С. Усмонов дар Фестивали театрҳои касбии «ART-ORDO»-и Ҷумҳурии Қирғизистон, соли 2009 намоишномаи «Рустам ва Сӯҳроб»-и С. Усмонов дар Ҷумҳурии Исломи Эрон, соли 2009 намоишномаи «Чашмони бародари қиёматӣ»-и М. Мирон дар Ҷумҳурии Исломи Афғонистон, соли 2010 намоишномаи «Рӯзе дарозтар аз қарн»-и С. Усмонов дар Ҷумҳурии Исломии Эрон, соли 2010 намоишномаи «Чашмони бародари қиёматӣ»-и М. Мирон дар Украина, соли 2011 намоишномаи «Шабедур аз ватан»-и коргардон Н. Меликов дар Ҷумҳурии Исломи Афғонистон, соли 2011 намоишномаи «Рустам ва Сӯҳроб»-и коргардон С. Усмонов дар Федератсияи Руссия, соли 2012 намоишномаи «Сарбозони қаторӣ»-и коргардон Н. Меликов дар Ҷумҳурии Исломи Эрон манзури тамошобинон гардидаанд [183.С.-25]. Мавриди зикр аст, ки ҳайати ҳунарии театр ҳамеша дар чорабиниҳои байналмилалӣ ширкат меварзад. Аз ҷумла соли 2015 театр дар ҷашнвораи байналмилалӣ бо намоишномаи А. Камю «Иштибоҳ» дар панҷумин Фестивали байналмилалӣ театрии «ART-ORDO», ки аз 19 то 23 октябр дар шаҳри Бишкеки Ҷумҳурии Қирғизистон баргузор гардид, иштирок намуд. Боиси хушнудӣ аст, ки дар ин чорабини фарҳангӣ ҳунарпешаи маъруф Нозим Меликов барои нишон додани маҳорати баланди касбӣ бо ҷоизаи «Беҳтарин режиссура» сарфароз гардидааст. Инчунин театр дар чорабини бошукӯҳи театрии «Тунгышбай Ал-Тарази ҷиғлашаст в Тароз» бо намоишномаи «Шабедур аз Ватан»-и Б. Собир дар ин ҷашнвора ширкат

намуд ва А. Шарифӣ бо ҷоизаи «Бехтарин иҷрокунандаи нақши мардона» мушарраф гардид. Чунин сафарҳои ҳунари барои такмил додани маҳорату фаъолияти эҷодии ҳунармандони театр илҳоми нав мебахшад.

Ҳамчунин дар фаъолияти эҷодии Театри давлатии драматии русии ба номи В. Маяковский сафарҳои ҳунарии хориҷӣ ҷой доранд. Чунончӣ, соли 1995 намоиши асари Л. Герш «Эти свободные бабочки» коргардон Б. Миралибеков, дар шаҳри Бишкеки Ҷумҳурии Қирғизистон намоиш дода шуд. Соли 1999 намоиши асари С. Усмонов «Али-Баба и разбойники», коргардон Д. Убайдулов, дар шаҳрҳои Орёл ва Брянск Федератсияи Россия баргузор гардид. Намоиши асари Б. Василев «А зори здесь тихие», коргардон С. Усмонов, барои намоиш дар фестивал – озмуни театрҳои касбии «Театр–оплот мира», ки соли 2000-ум баргузор гардид, пешниҳод гардид. Намоишномаи мазкур соли 2005 дар Москва ва соли 2006 дар Санкт-Петербург намоиш дода шуд. Соли 2000-ум дар Фестивали байналмилалӣ санъат «Барои сулҳ», ки дар шаҳри Оши Ҷумҳурии Қирғизистон баргузор гардид, асари И. Бабел «Закат возобновление», коргардон С. Усмонов, намоиш дода шуда, инчунин соли 2001 дар Санкт-Петербург ва соли 2004 дар шаҳри Тулаи ФР намоишномаи мазкур манзури тамошобинон гардонда шуд. Соли 2003 дар шаҳри Санкт-Петербург ва соли 2004 дар шаҳри Тула намоиши асари А.Камо «Калигула,» коргардон С.Усмонов, баргузор гардид. Асари М.Суруш «Калиф-Аист,» коргардон Б. Миралибеков, дар шаҳри Тула дар сахнаи театр намоиш дода шуд. Коргардон С.Усмонов дар шаҳри Тула соли 2004 асари Р.Киплинг «Маугли»-ро ба тамошобинон пешкаш намуд.

Коргардони мазкур асари В. Жуковский «Рустам ва Сӯҳроб»-ро соли 2006 дар Алма-Ато, соли 2010 дар шаҳрҳои Орёл ва Брянск ва соли 2011 дар шаҳрҳои Тошканд, Москва ва Санкт-Петербург манзури тамошобинон гардонид [19]. Инчунин ҳунармандони театри мазкур соли 2008 ба шаҳрҳои Льови Украина, Санкт-Петербурги Россия, соли 2012 бо асари И. Содиқов «Пять жен Ходжи Насреддина,» коргардон О. Салимов, сафарҳои

хунариро анҷом додаанд. Соли 2013 асари Т. Муҳаммадризо «Любовь пери» дар шаҳри Тошканд ба томошобинон пешниҳод гардид. Б. Абдураззоқов асари худро таҳти унвони «Исповедь» соли 2008 дар Париж, соли 2009 дар Санкт-Петербург ва Брест, соли 2011 дар Уляновск ва Саранск ва соли 2013 дар Санкт-Петербург ба тамошобинон пешкаш намуд. Асари «Последняя ночь Сократа», муаллифи асар С. Тсанев, коргардон Б. Миралибеков, дар Санкт-Петербург намоиш дода шуд. Коргардон Б. Миралибеков соли 2010 дар шарҳи Орёл ва Брянск асари Т. Зулфиқоров «Первая любовь Насриддина»-ро ба сахна гузошт. Хунармандони театр соли 2010 дар шарҳи Орёл ва Брянск бо асари А. П. Чехов «Три сестры,» коргардон Б. Абдураззоқов баромад намуданд. Намоишномаи мазкур соли 2011 дар шаҳри Санкт-Петербург низ намоиш дода шуд. Соли 2012 сафари навбатии хунармандони театр ба шаҳри Алма-Ато бо асари «Транзитный пассажир», муаллиф Д. Исабеков ва коргардон М. Дадева, сурат гирифт. Соли 2013 хунармандони театр ду намоишномаи ҷолиб дар Ҷумҳурии Ёзбекистон бо номҳои «Любовь пери», муаллиф Т. Муҳаммадризо ва коргардон Б. Миралибеков ва намоишномаи дигар «Исповедь»-ро дар шаҳри Санкт-Петербурги Федератсияи Россия манзури тамошобинон гардонданд.

Соли 2014 Театри мустақили Москва ва Театри давлатии Ярославли Россия бо Театри давлатии драматии русии ба номи В. Маяковский ҳамкорӣ фарҳангиро ба роҳ монда, барои тамошобинон намоишномаҳои хубе ба маърази тамошо гузоштанд.

Театри давлатии лӯхтаки шаҳри Душанбе соли 2008 дар Фестивали байнамилалии театрҳои лӯхтак дар шарҳи Москва бо намоишномаи «Офтобаку моҳтобак ва хурӯсак»-и Ш.Қиёмов ва дар Фестивали байналмилалии намоишҳои арӯсақӣ дар шаҳри Табрези Ҷумҳурии Ислонии Эрон бо асарҳои «Қиссаҳои бобо Сафар» ва «Рӯбоҳаки ҳиллагар»-и В. Павловский ширкат варзид.

Инчунин моҳи ноябри соли 2011 театр чихати иштирок дар лоихаи байнидавлатии «Пойтахтҳои фарҳангии Иттиҳод» ба шарҳи Гомели Ҷумҳурии Беларус сафар карда, намоишномаи лӯхтакии «Тахайюлотӣ ҷанг ва сулҳ»-и З.Ҷаводов ва А. Аминро дар аввали моҳи декабри ҳамон сол дар шаҳри Оренбурги Федератсияи Россия намоишномаи «Манкаӣ дилсӯз»-и Б.Шергинро манзури тамошобинон гардониданд. Дар соли 2013 коллективи ҳунарии театри мазкур бо намоишномаи «Мӯйсафедӣ айёр» дар Ҷумҳурии Қазоқистон сафари ҳунариро анҷом дод ва бо асари «Офтобаку моҳтобак ва ҳурӯсак»-и Ш. Қиёмов дар шаҳри Қазон ғайлона ширкат варзид. Ҳамчунин театр дар ҳамоиши Ҷашнвораи байналмилалии театрҳои лӯхтаки «Ҷодари ҳаёл» ширкат варзид, ки сол то сол мавқеъ ва шухрати ин ҳамоиш меафзояд. Дар ин барнома намоёндоғони ҷордах давлати дунё бо спектаклҳои навҷӯёнаи худ иштирок намуданд.

Дар соли 2014 театр дар Ҷашнвораи байналмилалии театрҳои лӯхтаки «Ҷодари ҳаёл» дар шаҳри Душанбе, ки бо иштироки гурӯҳҳои ҳунарии 13 театри лӯхтаки кишварҳои дуру наздик баргузор гардид, ғайлона ширкат варзид.

Аз 4 то 23-юми майи соли 2015 сафари ҳунарии Театри давлатии лӯхтаки шаҳри Душанбе ба шаҳру ноҳияҳои вилояти Хатлон доир гардид. Соли 2016 барои театр дар самти сафарҳои ҳунари ва ғайлоии эҷодӣ соли бобарор буд ва дар он сол низ театр ба комёбиҳои назаррас ноил гардидааст. Дар ин давра театр бо намоишномаҳо ба ноҳияи Шаҳритус, ба шаҳру ноҳияҳои А.Ҷомӣ, Ҷ.Балхӣ, Ҳамадонӣ, Данғара, Норак ва Ваҳдат сафарҳои ҳунариро анҷом додааст. Аз 15 то 22 апрели соли 2016 дар шаҳри Душанбе бахшида ба 25-солагии Истиқлолияти давлатии Тоҷикистон ва 30-юмин солгарди таъсисёбии Театри давлатии лӯхтаки шаҳри Душанбе фестивали панҷуми байналхалқии «Ҷодари ҳаёл» баргузор гардид. Роҳбарияти театр бо мақсади таҳкими равобити фарҳангӣ ва табодули таҷриба аз шаҳри Новокузнецкийи Федератсияи Россия коргардони маъруф Самойлов Юрий Алексеевичро барои ба сахна гузоштани

намоишномаи «Сказка о том как Кощей к Бабе Яге свататься ходил» даъват намуд.

Муносибатҳои фарҳангии театрҳои касбии ҷумҳурӣ барои рушди санъати театрӣ ва такмили фарҳанги миллии тоҷик васеъ гардиданд. Бояд таъкид кард, ки Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон ва муассисаҳои таълимии соҳаи фарҳанг ва санъат дар тайёр намудани кадрҳои баландихтисос ва болаёқат дар кишварҳои хориҷӣ нақши муҳим доранд. Масалан соли 2013 17 нафар докталабон ба мактабҳои олии соҳаи фарҳанги Федератсияи Россия ба аспирантура ғиристонида шудаанд ва 15 нафар ҷавонон донишгоҳу донишқадаҳои хориҷи кишварро хатм намуда, барои қору ғаёлият ба Тоҷикистон барғаштанд [152].

Сол то сол зиёд гардидани кадрҳои соҳибтаҳассус барои пешравии санъати театрии тоҷик мусоидат карда истодааст. Ҷунончи соли 2014 бо мақсади амалӣ намудани Барномаи рушди санъати театрӣ дах нафар докталабон барои таҳсил ба Донишгоҳи давлатии театрии шаҳри Новосибирск аз рӯйи ихтисосҳои «Қорғардони театр», «Ҳунарманди театри драма» ва «Ҳунарманди театри лӯхтак» ғиристонда шудаанд. Онҳо баъд аз хатми донишгоҳи мазкур онҳо ғаёолияти ҳунарии ҳудро дар Театри давлатии ҷавонони Тоҷикистон ба номи М. Воҳидов, Театри давлатии ҷумҳуриявии лӯхтак ва Театри ҷумҳуриявии мусиқӣ-драмавии ноҳияи Данғара оғоз хоҳанд кард.

Барои вусъат бахшидани оmodасозии кадрҳои болаёқату баландихтисос ва пешрафти санъати театрӣ аз ҳисоби як қатор барномаҳои байналмилалии «Дурахшандагон» барои таҳсил намудан дар шуъбаи магистратура ду нафар ба Донишгоҳи давлатии фарҳанг ва санъати шаҳри Санкт-Петербург ва як нафар ба докторантураи Консерваторияи давлатии Новосибирск ба номи М. И. Глинка ғиристонда шуданд. Ҳамчунин тибқи квотаҳои ҷудогардида 4 нафар дар Коллеҷи хореографияи шаҳри Перм аз ҳисоби докталабони Театри давлатии опера ва балети ба номи С. Айнӣ ва 4 нафар дар Донишгоҳи давлатии Томск таҳсил карда истодаанд.

Дар рушди санъати театрии мамлакат ҳунармандони варзида саҳми бузург гузошта, барои наслҳои ояндаи ҳунармандони ҷавон намунаи ибрат ва омӯзиш мебошанд. Аз қабилӣ Убайдулло Рачабов, Муҳаммадҷон Қосимов, Асли Бурҳонов, Маҳмудҷон Воҳидов, Ато Муҳаммадҷонов, Ҳошим Гадо, Ҳабибулло Абдураззоқов, Майрам Исоева, Баҳодур Миралибеков, Соро Сабзалиева, Саври Сабзалиева, Мавлуда Обидова, Дилбар Умарова, Шерали Абдулқайсов, Ибодулло Машрабов, Аҳмадшоҳ Улфатшоев, Нурулло Абдуллоев, Бурҳон Рачаб, Қиёмиддин Чакалов, Саодат Азизова, Фирӯз Умаров, Қурбони Собир, Лутфулло Давлатов ва дигарон маҳсуб меёбад.

Бо мақсади омода намудани мутахассисони баландихтисос дар соҳаи фарҳанг ва санъат, Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Вазорати фарҳанги Федератсияи Россия тибқи квотаҳои ҷудогардида, ҷиҳати мукамал гардонидани сохтори таълими санъати касбӣ ва шаклҳои фаъолияти он, донишҷӯён бо назардошти таҷрибаи ҷаҳонӣ ва принсипҳои рушди устувор ба таҳсил фаро гирифта мешаванд.

Бояд гуфт, ки барои тайёр намудани кадрҳои баландихтисос дар соҳаи санъати театрӣ барои баланд бардоштани иқтисодии кории театрҳои музофотӣ ва бартараф намудани мушкилоти дар фаъолияти онҳо ҷойдошта аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Вазорати фарҳанг чораҳои амалӣ андешида мешаванд. Барои бартараф намудани ин мушкилот дар санъати театрии тоҷик бо иқдоми Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон робитаҳо бо кишварҳои хориҷӣ боз ҳам густариш ёфта истодаанд.

Ҳамин тариқ, бо арзёбии умумии фаъолияти касбии театрҳои ҷумҳурӣ ба хулоса омадан мумкин аст, ки дар даври истиқлолият бо вучуди мушкилотҳои зиёд театрҳо фаъолияти касбии худро идома доданд. Санъати театрӣ дар ҷомеаи муосир бо сабаби рушди технологияҳои навини мултимедӣ, компютерӣ, телевизионӣ, техникаи маишӣ то андозае заиф шудааст. Ба зами ин, доираи тафаккур ва дониши тамошбин афзуда

истодааст. Вай бо суръати баланд аз пешравиҳои нави театрии дигар кишварҳо огоҳ мебошад ва имрӯз тамошобин ба театр бо мақсаде меояд, ки доир ба чизҳои ба ҳудаш номаълум тасаввурот пайдо кунад, тарзи ҳалли баъзе муаммоҳои мураккаби зиндагиро сарфам равад. Зеро театр танҳо таҷассумкунандаи ҳаёти ҷомеа набуда, балки мактаби зиндагӣ ҳам ҳаст. Барои иҷрои ин вазифаи бузурги худ театр бояд тамошобинро аз қафои худ барад. Театрро зарур аст, ки ҳар як асари сахнавиеро, ки ба сахна мегузорад пеш аз ҳама, ҳақиқати олии ҳаёти имрӯзаро ифода намоянд, дар хусусиятҳои барҷастаи миллии худ мазмуни баланд дошта бошад ва симои халқро пурра инъикос кунад. Ба ин соҳа бо ҷалби сармоя, таъмири таҷдидии биноҳои театрҳо ҷалби мутахассисони касбӣ фаъолияти комили театрҳои касбии ҷумҳурӣ ба роҳ монда шуд. Ҷиҳати дигари масъала он аст, ки дар саънаҳои театрҳо асарҳои милли, ки инъикоскунандаи таърих, санъат ва фарҳанги халқамон мебошанд, ба роҳ монда шудааст. Ҳамчунин баъзе мушкилотҳои ҷойдошта бо мурури замон бартараф карда шуда истодаанд [151], [147].

1.2. Саҳми фестивал-озмунҳои ҷумҳуриявӣ ва байналмилалӣ дар рушди театри касбии тоҷик

Дар даврони соҳибистиклолӣ санъати театрии тоҷик сарфи назар аз ҳамаи мушкилот, ба рушди назаррас ноил гашт. Барои боз ҳам фаъол гардонидани фаъолияти он фестивалҳо ва озмунҳо ташкил карда шуданд. Раванди мазкур боиси бедоршавии рӯҳияи зебопарастии мардум ва ҷалби ҳунармандон ба шуғли касбӣ гардид. Инчунин дигар, бояд қайд кард, ки ривочи муносибатҳои берунаи соҳаи санъати театри барои пешрафту ба талаботҳои замона мутобиқ намудани кори театрҳои касбии мамлакат мусоидат намуд.

Боиси қайд мебошад, ки дар натиҷаи ба роҳ мондани озмунҳои мухталифи байналмилалӣ ва рушди ҳамкориҳои байналмилалӣ боиси ҷоннокшавӣ, пайдоиш ва тақмили маҳорати касбии ҳунармандони санъати

театри тоҷик гардиданд. Дар таърихи густаришу равнаки фарҳанг ва санъати театрӣ баҳри баланд бардоштани маънавиёти мардуми ҷумҳурии тозаистиклоламон баргузории фестивал-озмунҳо барои рушди санъати театрӣ саҳми назаррас доранд.

Ҳангоми омӯзиши масъала, муҳим аст, ки мо аз баргузорӣ ва фаъолияти чанд фестивал-озмунҳо огоҳ шавем. Масалан, фестивал-озмуни «Парасту» аз соли 1988 бо ташаббуси Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Иттифоқи ходимони театрӣ оғоз ёфтааст. Фестивал-озмуни ҷумҳуриявии театрҳои касбӣ - «Парасту» ба анъана табдил ёфта буд. озмуни мазкур маҷрои фаъолияти театрҳоро ба кулӣ дигаргун сохта, ҳар ду сол як маротиба баргузор мегардад [12]. Мақсаду мароми он рушди нумӯи драматургияи миллий ва санъати театрии мамлакат, таҳияи асарҳои баландғоя, боло бардоштани малакаи касбии ҳунармандону оҳангсозон мебошад. Ходимони ин соҳа, сарфи назар аз мушкилоти моддию техникӣ, фидокории хешро зиёдтар зоҳир намуда, ҷустуҷӯи эҷодиро қатъ накарда, чандин намоишномаҳои барҷастаро офарида, исбот намуданд, ки фестивал-озмуни «Парасту» баҳри тақвият бахшидан ба рушди театрҳои миллии тоҷик нақши муҳиму босазоеро иҷро мекунад.

Дар тӯли чанд соли баргузории фестивал-озмунҳо, на танҳо асарҳои нав ба сахна гузошта шуданд, балки ин раванд боиси кашфи истеъдодҳои нав ва ҷалби таваҷҷӯҳи тамошобинон ба намоишномаҳои ҷолиб гардид.

Имрӯз фазои театрҳои ҷумҳуриро бе ходимони бузург тасаввур кардан мушкил аст. Дар «Парасту-2001» даҳ театри касбӣ ва чаҳор студияи драммавӣ ширкат варзиданд. Дар ин фестивал-озмун чаҳордаҳ асари сахнавӣ пешниҳод шуданд, ки даҳтои онҳо ба ҳаёти мардуми тоҷик бахшида шудаанд. Намоишномаҳо мавзӯҳои гуногунро дар бар гирифта, бо услубҳои гуногун таҳия шудаанд. Ҷанбаҳои асосии ин ҷорабиниҳо барои беҳтар намудани сифати кори драматургон ва таҳиягароне, ки асарҳои миллиро эҷод мекунанд, бахусус, мутахассисони ҷавон, мусоидат мекунанд, боиси боз ҳам ғанӣ гардонидани санъати театрии тоҷик дар

замони соҳибистиклолии Тоҷикистон гардидаанд ва дар ин амр самараю саҳми фестивал-озмунҳо хело назаррас аст.

Қайд кардан ҷоиз аст, ки фестивал-озмуни «Парасту-2001» аз сабаби камбудиҳои иқтисодӣ ва норасоии мутахассисони ботачриба бо камбудиҳои зиёде ташкил ва гузаронида шуда буд. Бояд изҳор намуд, ки асарҳои драммавии театрҳои касбӣ дар жанрҳои гуногун офарида шуда бошанд ҳам вале онҳо ба талаботи замон ва тамошбинони муосир ҷавобгӯ набуданд [145]. Ин намоишномаҳо на аз ҷиҳати сохтакорию сунъӣ буданашон, балки аз ҷиҳати задухӯрдҳо, рафтору кирдори қаҳрамонҳо, фикр ва забони баёни онҳо низ камбудиҳои зиёде доштанд. Боиси ифтихор аст, ки ба мушкилоти пешомада нигоҳ накарда, ду намоишномаи барҷастаи «Парасту-2001» - «Қиссаи ишқ» ва «Шаҳраки ман», ки ба саҳна гузошта шуда буданд, боиси ривож ёфтани робитаҳо ва ҳамкориҳо байни таҳиягарон ва драмманависони театрҳои касбии ҷумҳурӣ гардид. Дар фестивал-озмуни «Парасту-2001» асари пураарзиши «Юсуфи гумгашта боз ояд ба Канъон» соҳиби шоҳҷоиза (Гран-При)-и фестивал-озмуни ҷумҳуриявӣ гардид.

Шоҳҷоизаи дигари фестивал-озмун насиби намоишномаи Театри мазҳакавӣ-мусиқии ба номи Камоли Хучандии шаҳри Хучанд аз рӯи асари Темур Зулфқоров «Ишқи нахустин» гардид. Қобили зикр аст, ки фестивал-озмуни «Парасту» минбаъд раванқ ёфта ва дар соли 2003 аз 2 - юм то 11-уми июн дар шаҳри Душанбе бахшида ба Соли байналмилалӣ «Оби тоза» фестивал-озмуни ҷумҳуриявии театрҳои касбӣ таҳти унвони «Парасту-2003» доир гардид. Таҷриба нишон медиҳад, ки фестивал-озмун фаъолияти театрҳои тоҷикро боз ҳам беҳтар намуда, корҳои нави эҷодӣ ва ҳамкориҳои байни театрҳоро тақвият мебахшад.

Мушоҳидаҳо нишон медиҳанд, ки фестивал-озмуни «Парасту-2003» аз камбудиҳо холи набуд, зеро тамоми нуқсонҳои ҷойдоштаро ба назар гирифта, доварон исбот карданд, ки иҷрои нақшҳои дар саҳна пешкаш намуда ба талабот ҷавобгӯ нест. Дар озмун шонздаҳ намоишнома ба

маърази тамошо гузошта шуд. Нахустин намоишнома «Комде ва Маъдан»-и 3. Шаҳидӣ буд, ки аз ҷониби Театри опера ва балети ба номи С. Айни манзури тамошобинон гардонида шуд. Дар ҷамъбасти фестивал-озмун шохҷоиза (Гран-При) насиби намоишномаи Театри мазҳакавӣ-мусиқии ба номи Камоли Хучандӣ «Найрангҳои Абдуи Хучандӣ» аз рӯи асари Ж.Б. Молйер «Найрангҳои Скапен» гардид. Мақоми аввалро дар фестивал-озмун Театри мазҳакавӣ-мусиқии ба номи М. Назарови шаҳри Хоруғ барои намоишномаи «Шоҳносири Хусрав», ки аз рӯи драмаи Чумъа Қуддус таҳия шуда буд, соҳиб гардид. Намоишномаҳои Театри таҷрибавии тамошобини ҷавон «Аҳорун»-и шаҳри Душанбе аз рӯи асари «Шоҳ Лир» ва Театри академӣ-драммавии ба номи А.Лоҳутӣ аз рӯи асари «Дон Жуан» мақоми дуюмро сазовор гардиданд. Мақоми сеюми ин озмун насиби намоишномаҳои Театри давлатии ҷавонони Тоҷикистон ба номи М. Воҳидов «Бегоҳии шанбе»-и М.Бойчиев ва Театри мазҳакавӣ– мусиқии ба номи С. Вализодаи шаҳри Кӯлоб аз рӯи асари «Ҳасрати Эйнштейн»-и Ҳ. Ғоиб гардид [8].

Дар ин ҷо зарур мешуморем, ки динамикаи баргузории фестивал-озмуни «Парасту» ва асарҳои пешниҳодшударо оварем. Аз ҷадвали зер доир ба асарҳои пешниҳодшуда, аз ҷумла асарҳои миллии драмманависон дар фестивал-озмуни «Парасту» ба таври мушаххас маълумоти оморӣ–муқоисавӣ манзури муҳаққиқон ва коршиносон мешавад.

Динамикаи баргузории фестивал-озмуни «Парасту» ва асарҳои пешниҳодшуда

Р/т	Солҳо	Теъдоди театрҳо	Теъдоди асарҳои ба озмун пешниҳодшуда	Теъдоди асарҳои драмманависони тоҷик
	2001	14	14	10
	2003	15	16	12
	2005	15	19	9
	2007	15	14	8

	2009	15	15	14
	2011	15	15	12
	2013	16	14	7
	2015	16	16	14

Боиси хушнудӣ аст, ки дар соли 2005 барои рушди минбаъдаи театрҳои касбии ҷумҳурӣ заминаи мусоид фароҳам омад. Дар ин давра яке аз муҳимтарин чорабиниҳои фарҳангӣ Фестивал-озмуни ҷумҳуриявии театрҳои касбӣ «Парасту-2005» баргузро гардид. Фестивал-озмуни мазкур барои инкишофи минбаъдаи фаъолияти театрҳои касбии ҷумҳурӣ мусоидат кард. Мусаллам аст, ки нисбати солҳои гузашта фестивал-озмуни «Парасту-2005» барои беҳтар намудани фазои эҷодии театрҳо заминаи хуберо фароҳам овард [225]. Роҷеъ ба ин масъала бояд иброз дошт, ки ба озмун 19 асар пешниҳод гардиданд, ки нисбат ба озмуни гузашта панҷ асар бештар манзури тамошобинон гардонида шуданд. Фестивал-озмуни «Парасту-2005» ба пешравии театрҳои касбии ҷумҳуриявӣ такони ҷиддӣ бахшид. Инчунин, ҳузури театршиноси машҳури шаҳри Москва Карас Елена Юревна дар ин озмун ба ҷараёни муҳокимаҳои асарҳои ба озмун пешниҳодшуда самарайи дилхоҳ бахшид. Дар ҷараёни фестивал-озмун семинар-машварати назариявӣ амалӣ бобати беҳтар намудани фаъолияти театрҳо дар замони муосир сурат гирифт. Бояд қайд кард, ки ба фаъолияти театрҳои ҷумҳурӣ омилҳои алоҳида таъсири мусбат расонида ва дурнамои фаъолияти онҳоро муайян кардаанд, зеро ба ибораи театршиноси маъруфи тоҷик Низом Нурҷонов «Театрҳо бояд ҳамқадами замона бошанд».

Лозим ба ёдоварист, ки дар замони Истиқлолият театрҳо ба раванку ривоч додани робитаҳои фарҳангӣ бо кишварҳои ҷаҳон, ворид намудани навгониҳо дар фаъолияти худ ва беҳтар намудани намоишномаҳо таваҷҷуҳи хоса зоҳир менамоянд. Ҳамаи ин пешравӣҳое, ки дар фестивал-озмуни «Парасту-2005» мушоҳида шуданд, барои театрҳои касбии ҷумҳурӣ

як анъанаи хубу чолиб гардидаанд. Дар чамъбасти озмун ба 15 театри касбӣ тухфаҳои хотиравӣ аз ҷониби Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон, инчунин аз рӯи 19 номинатсия мукофотҳо супорида шуданд. Дар фестивал-озмуни мазкур ҷои сеюм ба Театри давлатии мусиқӣ - драммати ба номи Т. Ҷозиловаи шаҳри Конибодом, ҷои дуюм ба Театри давлатии драммати русӣ ба номи В. Маяковский, ҷои якум ба Театри давлатии академӣ-драммати ба номи А. Лоҳутӣ муносиб доништа шуд [131].

Ҳайати доварон шоҳҷоиза (Гран-При)-и фестивал-озмунро ба операи «Травиата»-и Театри академии опера ва балети ба номи С. Айни сазовор доништаанд. Ба андешаи мо, ин гуна фестивалҳо барои кавитар гардонидани дӯстии байни халқҳо, дарёфти шарикони бозътимод дар бобати ҳамкорӣ бо театрҳо кӯмаки калон мерасонанд.

Баргузор намудани фестивал-озмуни ҷумҳуриявии театрҳои касбии «Парасту» барои инкишофи санъати театрӣ, рушди драматургияи миллӣ ва рӯи сахна овардани асарҳои нави замонавӣ, навҷӯиҳо дар ҷодаи режиссураи тоҷик, кашфи чехраҳои нави санъаткорон заминаҳои мусоид фароҳам овардаанд [177, с. 98]. Вусъат ёфтани фестивал-озмунҳо дар ҷумҳурӣ, хусусан барои театрҳои касбӣ, натиҷаи замони истиқлолият мебошад. Ин ҷорабиниҳо на танҳо фазои фарҳангиро дигаргун меkunанд, балки барои рушди санъати касбӣ низ хеле самарабахш мебошанд. Ба андешаи мо, фестивал-озмунҳо имкониятҳои нав барои эҷод ва рушди ҳунармандон фароҳам меоранд, ки ин бо далелҳои зиёд тасдиқ мешавад.

Масалан, дар фестивал-озмуни «Парасту-2007» шонздаҳ театри касбии мамлакат бо спектаклҳои беҳтарини худ бо ҳам сабқат менамуданд. Табиист, ки дар ин фестивал - озмун дигаргуниҳои ҷиддӣ мушоҳида мешаванд. Ин гуна ҷорабиниҳо барои ҷустуҷӯҳои нави эҷодӣ такони хубе мебахшанд.

Махсусан бояд таъкид кард, ки вусъат додани ифтихори миллӣ ва эҷод намудани асарҳои миллию таърихӣ вазифаи аввалиндараҷаи

драмманависон мебошад. Бояд ёдовар шуд, ки дар фестивал-озмуни «Парасту-2007» ҳам норасоихои зиёд дар фаъолияти театрҳо ба чашм мерасиданд ва ин аз назари доварон дур намонд. Таҷрибаи гузарондани фестивал-озмуни «Парасту» нишон медиҳад, ки дар замони истиқлолият санъати театрии тоҷик рӯ ба инкишоф оварадааст. Истиқлолияти миллӣ ба театрҳои касбии ҷумҳурий имконият медиҳад, ки ба мавзӯҳои таърихӣ даст зада, дар раванди зинда нигоҳ доштани асарҳои таърихӣ ва боло бурдани ифтихори миллӣ сахмгузор гарданд.

Дар фестивал-озмуни «Парасту-2009» 15 театри касбӣ ширкат варзида, 14 асари миллию таърихӣ манзури тамошобинон гардонид шудаанд. Дар озмуни «Парасту-2009» ҳайати доварон аз кишварҳои Россия ва Қазоқистон ширкат варзиданд ва ин боиси ифтихор аст [198, с. 30-31]. Натиҷаҳои озмун аз ҷониби доварони хориҷию ватанӣ арзёбӣ шуданд. Шохҷоизаи (Гран-При)-и фестивал-озмун насиби Театри давлатии академии драммавии ба номи А. Лоҳутӣ гардид. Театри мазҳакавӣ-мусиқии ба номи К. Хучандӣ бо намоишнома аз рӯи асари Ж.Б. Молийер ҷойи аввалро сазовор шуд. Мақоми дуюмро ба Театри давлатии ҷавонон ва Театри мазҳакавӣ-мусиқии ба номи С. Вализодаи шаҳри Кӯлоб муносиб донишанд.

Аз 28 март соли 2011 дар толори Театри давлатии академии драммавии ба номи А. Лоҳутӣ маросими ифтитоҳи расмӣ Фестивал-озмуни 13-уми ҷумҳуриявии театрҳои касбӣ «Парасту-2011» баргузор гардид. Ба ин чорабинии бузурги фарҳангӣ ҳунармандони понздаҳ театри касбии мамлакат беҳтарин намоишномаҳои худро пешкаши тамошобинон гардониданд. Фестивал-озмуни «Парасту-2011» бо мазмуну муҳтавои худ аз чорабиниҳои пешин бартарияти кулӣ дошт. Он зери шиори сазовор истиқбол гирифтани ҷашни 20-солагии Истиқлолияти давлатии Тоҷикистон доир гардид.

Ба қавли театршиноси тоҷик Муҳаммадуллоҳи Табарӣ: «аз барномаҳои пешниҳоднамудаи театрҳо бармеояд, ки онҳо бояд бештар ба

намоиши беҳтарин асарҳои даврони истиқлолият бипардозанд, илова бар ин ба хоҳири баланд бардоштани маҳорати нақшофарии ҳунармандон беҳтарин коргардонҳои ҷумҳуриро интихобу даъват кардаанд, ки ин асарҳо ҷолиб ба сахна гузошта шаванд». Фестивал-озмуни «Парасту-2011» тӯли ҳафт рӯз давом карда, маросими ҷамъбасти озмун дар Театри давлатии ҷавонон ба номи М. Воҳидов гузаронида шуд. Бояд гуфт, ки дар ҷашнвораи «Парасту-2011» Театри академӣ-драммавии ба номи А.Лохутӣ, Театри давлатии драммавии русӣ ба номи Маяковский сазовори ҷойи якум ва мукофоти махсус гардиданд. Намоишномаҳои дигари театрҳо низ сазовори баҳои баланди доварон шуданд. Аз ин рӯ, фестивал-озмуни «Парасту-2011» кӯшиш ба таҳрири фаъолияти эҷодии театрҳои касбӣ ва фарогири таҳаввулоти худшиносии миллӣ буд. Баргузориҳои Фестивал-озмуни ҷумҳуриявии театрҳои касбӣ «Парасту-2013» ки аз таърихи 5-ум то 10-уми апрели соли 2013 дар ҷумҳурӣ баргузор гардида буд, ба 100-солагии ҳунарпешаи халқии Тоҷикистон София Тӯйбоева бахшида шуда буд [157].

Ҳадафи фестивал-озмуни ҷумҳуриявии театрҳои касбӣ «Парасту-2013» [158] мусоидат намудан ба рушди театрҳои касбии ҷумҳурӣ буд.

Махсусан бояд иброз дошт, ки намоишномаҳои ба фестивал-озмуни ҷумҳуриявӣ пешниҳодгардидаро ҳаёти доварони бонуфуз баҳогузорӣ мекарданд, ки як навъ санҷиши маҳорати коргардонони санъати театрии тоҷик ва дараҷаи фаҳмиши онҳоро нишон медиҳад. Дар фестивал-озмуни ҷумҳуриявии театрҳои касбӣ «Парасту-2013» навагонҳои зиёде рӯи кор омаданд, ки дар фаъолияти театрҳои касбии тоҷик падидаи нав маҳсуб мешуданд.

Боиси ифтихор аст, ки дар ин озмуни ҷумҳуриявӣ меҳмонҳо аз театрҳои шаҳри Парижи Фаронса, Қазоқистону Россия ҳузур доштанд ва намоишномаҳоро пешкаши тамошобинони тоҷик гардонданд. Ҳамзамон аз ҷониби Театри давлатии академии опера ва балети Тоҷикистон ба номи С. Айнӣ намоишномае пешниҳоди меҳмонон гардид, ки аз пешрафти фарҳанги тоҷик ва сатҳу сифати барномаҳои театрии ба фестивал-озмун

пешниҳодшуда гувоҳӣ меод. Натиҷаҳои солҳои гузашта нишон медиҳанд, ки ҳамаи камбудиҳои дар санъати театри ҷойдошта барои пешрафт монеае эҷод меkunанд, вале дар «Парасту-2013» мушкилот ва камбудиҳои ҷойдошта то андозае бартараф мешаванд.

Дар ин фестивал-озмун ҳайати доварони озмун аз коршиносони ватаниву хориҷӣ таъсис дода шуда, ба он мунаққидони театр, номзадҳои илми санъатшиносӣ аз шаҳри Москва Е. Я. Пакорская, Алма-Атои Ҷумҳурии Қазоқистон Меруерт Жаксликова, фарҳангшиносони шинохтаи тоҷик Саъдуллоҳ Раҳимов, оҳангсоз Қудратулло Яҳёев, ҳунарпеша Сафаралӣ Қурбонов ва драмманавис Ҷумъа Қуддус шомил буданд [114, С. 30-31].

Маълум аст, ки робитаҳои фарҳангӣ яке аз омилҳои муҳими ба ҳам наздикшавии халқҳо, миллатҳо ва давлатҳои ҷаҳон мебошанд. Ёдовар шудан лозим аст, ки фестивал-озмуни ҷумҳуриявии театрҳои касбии «Парасту-2015» ба ифтихори 100-солагии Ҳунарпешаи халқии Иттиҳоди Шуравӣ Асли Бурҳонов бахшида шуда буд.

Фестивал-озмун хело хотирмон буда, нисбат ба озмунҳои гузашта ин озмун бо як навгонии тозае аз ҷониби театрҳои касбии ҷумҳурии пешниҳодшуда фарқ мекард. Ҳайати доварон дар ҷамъбасти озмун намоишномаи Театри мусиқӣ-драмавӣ ба номи М. Назарови шаҳри Хоруғро аз рӯи асари «Сияҳпӯш»-и Сафармуҳаммад Аюбӣ, коргардон Умед Хисрав, бо мукофот сарфароз гардонданд. Инчунин аз ҷониби Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон ба намоишномаи «Гирдбод»-и Театри давлатии ҷавонон ба номи М. Воҳидов, асари Нур Табаров, коргардон Шавкат Халилов, Театри давлатии драмавии ба номи А. Лоҳутӣ аз рӯи асари «Ҷодари найранг», муаллиф ва коргардон Тӯраҳон Аҳмадхонов ҷоиғаҳо тақдир гардид. Ҷоизаи «Беҳтарин нақши зан» насиби Раъно Раҳматулоева - ҳунарманди Театри драмавии русии ба номи А.С. Пушкини шаҳри Чкаловск (Бӯстон) ва «Беҳтарин нақши мард» насиби

Абдукарим Машрабов ҳунарманди Театри давлатии академии драммавии ба номи А. Лохутӣ, ғолиби он фестивал-озмун гардиданд.

Гуфтан ҷоиз аст, ки Вазорати фарҳанг аз тамоми имкониятҳо самарабахш истифода бурда, кӯшиш ба харч медиҳад, ки вазифаҳои худро доир ба инкишофи минбаъдаи фарҳанг амалӣ созад.

Ба андешаи мо муҳимтарин рӯйдоди фараҳбахши санъати сахнавӣ баргузор намудани фестивал-озмунҳои ҷумҳуриявӣ ва байналмилалӣ мебошад, ки тамоми театрҳои касбии ҷумҳуриро ҷалб намуда, дастовардҳои нави эҷодиро баҳри вусъат додани фазои санъати театри муайян менамояд. Ҳарчанд дар байни театрҳои касбӣ озмун бештар гузаронида шавад, ҳамон қадар талабот нисбат ба асарҳои миллию таърихӣ зиёд мегардад.

Бояд гуфт, ки чунин фестивал-озмунҳо сарчашмаи бепоёнеанд, ки гулистони санъат аз онҳо ҳамеша баҳра гирифта, нашъунамо меёбад.

Театрҳои касбии ҷумҳурӣ чунин фестивал-озмунҳоро ба ҳукми анъана дароварда бо кишварҳои хориҷӣ муносибати фарҳангиро ривоч медиҳанд. Дастовардҳо аз он шаҳодат медиҳанд, ки театрҳои ҷумҳурӣ ба асарҳои таърихӣ ҷаҳонӣ рӯ оварданд.

Бояд гуфт, ки Театри давлатии драммавии русии ба номи В. Маяковский дар чор фестивалҳои байналмилали ширкат варзид: фестивали байналмилалии «Санъат баҳри сулҳ» дар шаҳри Уши Ҷумҳурии Қирғизистон, фестивалҳои байналмилалии театрҳои русии давлатҳои Осиёи Марказӣ, ИДМ ва Балтика солҳои 2001, 2003 ва 2006 дар шаҳри Санкт-Петербург, Фестивали байналмилалии Осиёи Марказӣ ва Қазоқистон дар шаҳри Алмаатои Ҷумҳурии Қазоқистон соли 2006, «Воҳӯриҳо дар Россия»-и шаҳри Санкт-Петербурги Федератсияи Россия бо спектакли «Се хоҳарони»-и А. Чехов [55, с. 27-30].

Ба мушоҳида мерасад, ки фестивал-озмунҳои ҷумҳуриявӣ байналмилалӣ барои театрҳои касбии ҷумҳурӣ нағзҳои зиёде меоваранд ва фаъолияти касбии онҳоро густариш медиҳанд. Бо ин васила

театрҳо метавонанд намоишномаҳои худро сайқал бидиҳанд ва бояд асарҳои миллиро ба маърази тамошо гузоранд. Барои тақвият бахшидан ба ҳаёти театрии халқи тоҷик фестивал-озмунҳо нақши муҳимро иҷро мекунанд, бахусус драматургон ва коргардонҳои тоҷик намоишномаҳои ҷолибро дар ҳамкорӣ бо ҳамкасбонашон рӯйи сахна меоранд.

Масалан соли 2003 бо даъвати Театри академии опера ва балети С. Айни барои иҷрои нақши Виолета дар операи Љузеппа Верди «Травиата» аз Ҷумҳурии Қирғизистон ҳунарманди шоиста Элвира Асанқулова ба Душанде омад. Вай дар иҷрои нақши номбурда ба муваффақияти калон ноил гардид.

Ҳаёти эҷодии театр бо спектакли мазкур дар фестивал-озмуни байналмилалӣ театрҳои касбӣ ширкат варзида, Элвира Асанқулова барои офаридани нақши асосӣ дар ин озмун бо ҷоиза сарфароз гардонид шуд.

Бояд зикр намуд, ки чунин фестивал-озмунҳои байналмилалӣ барои театрҳои касбӣ имтиҳоне шуморида мешаванд, ки театрҳо бояд намоишномаҳои ҷолибро ба маърази тамошо гузоранд.

Инчунин бояд қайд кард, ки театрҳои касбии ҷумҳурӣ дар бисёр фестивал-озмунҳои байналмилалӣ ширкат варзида соҳиби шохҷоиза ва дипломҳо гардидаанд. Аз қабилӣ фестивал-озмунҳои «Парасту», «Наврӯз», фестивал-озмуни «Во имя мира», фестивал-озмуни «ART-ORDO», фестивал-озмуни байналмилалӣ «Даҳаи Ҷаҳр», фестивал-озмуни «Ҷодари ҳаёл» ва амсоли онҳо, ки бешубҳа, барои пешрафти санъати сахнавӣ мусоҳидат мекунанд.

Бояд таъakkур дод, ки ба тӯфайли чунин фестивал-озмунҳо ҳунармандон маҳорати худро сайқал дода, асарҳои беҳтареро рӯйи сахна меоранд. Театри давлатӣ ҷавонон ба номи М. Воҳидов аз соли 1993 новобаста аз воқеаҳои сиёсӣ ва гирдобӣ ҷангҳо Ҷаъолияти худро қатъ накарда, балки дар фестивал-озмунҳои ҷумҳуриявӣ байналмилалӣ аз қабилӣ фестивал-озмунҳои «Парасту»-1993 [16] Душанбе, бо намоишномаи «Саргузашти Сафар- маҳсум»-и А. Ҳамдам, коргардон Н. Ҷалол, «Наврӯз»-

1993, Ашқобод, «Саргузашти Сафар- махсум»-и А. Ҳамдам, коргардон Н. Чалол, соли 1997 «Парасту»-1997 намоишномаи «Заволи Чанбули мастон»-и С. Аюбӣ, коргардон Д. Убайдуллоев, соли 2004 дар фестивали байналмилалӣ «Во имя мира» Бишкекии Қирғизистон, соли 2005 «Парасту-2005» «Шабӣ бепоёни фохта»-и Ҳ. Наимӣ, коргардон Н. Меликов, соли 2007 «Парасту-2007» «Отелло»-и В. Шекспир, коргардон Б. Абдураззоқов, соли 2008 дар фестивали театрҳои касбии кишварҳои «Осиёи Марказӣ» Алма-атои Қазоқистон, бо намоишномаи «Зани сарватманд» -и А. Амиралӣ, коргардон С. Усмонов, фестивали байналмилалӣ театрҳои касбӣ «ART-ORDO» Бишкеки Қирғизистон бо намоишномаи «Рӯзе дарозтар аз қарн»-и Ч. Айтматов, коргардон С. Усмонов, соли 2009 дар фестивали байналмилалӣ театрҳои касбӣ «Даҳаи фаҷр», Техрони Эрон бо намоишномаи «Рустам ва Сӯҳроб»-и А. Фирдавсӣ, коргардон С. Усмонов, дар фестивали миллии Афғонистон бо намоишномаи «Чашмони бародари қиёматӣ», соли 2010 дар фестивали байналмилалӣ «Шери тиллоӣ»-и Ҷумҳурии Украина, шаҳри Львов «Чашмони бародари қиёмати», соли 2013 дар фестивали - лабораторияи якуми байналмилалӣ «CHELOVEK TEATRA» дар шаҳри Челябински Федератсияи Россия бо намоишномаи “Шабӣ дур аз ватан” ширкат варзидааст. Қобили қайд аст, ки фестивал-озмунҳо дар рушди санъати театри мақоми хосае доранд.

Қайд кардан ба маврид аст, ки дар тӯли соҳибистиклолии Тоҷикистон театри мусиқӣ-мазҳакавӣ ба номи М. Назарови шаҳри Хоруғ дар фестивал-озмунҳои театрҳои касбии «Парасту» аз рӯи намоишномаҳои «Отелло» дар «Парасту-1997» шаҳри Душанбе, соҳиби ҷойи дуюм, аз рӯи намоишномаи «Калила ва Димна» соҳиби Бехтарин дебюти коргардон дар «Парасту-2001» шаҳри Душанбе, бо намоишномаи «Пир Шох Носир» дар «Парасту-2003» соҳиби ҷойи якум, дар «Наврӯз-2003» аз рӯи асари «Даври орифин» соҳиби мукофотҳо, Бехтарин ороиши мусиқӣ, дар «Парасту-2005» шаҳри Душанбе, бо намоишномаи «Афлотун» соҳиби ҷойи дуюм, дар

«Парасту-2007» шаҳри Душанбе бо намоишномаи «Дурахши ахтар» соҳиби ҷойи якум гардид.

Ба андешаи мо ин дастовардҳои театр аз он шаҳодат медиҳанд, ки ширкат дар чунин чорабиниҳои ҷумҳуриявии фарҳангӣ робитаҳо ва ҳамкориҳои фарҳангии байни театрҳои касбӣ боиси пешрафти ҳар кадоми онҳо дар алоҳидагӣ ва пешрафти санъати театрии ҷумҳурӣ дар маҷмӯъ мегардад. Ин дастовардхоро театри мазкур дар ҳоле ба даст оварда, ки аз коргардонҳо ва таҷҳизоти техникӣ пурра таъмин нест. Фестивал-озмунҳо барои театрҳои касбии ҷумҳурӣ аҳамияти муҳим доранд ва барои рушди маҳорати ҳунармандон ва коргардонҳои театрҳои касбӣ, инчунин беҳтар гардидани сифати намоишномаҳо кӯмак мерасонанд.

Зеро ин фестивал-озмунҳо новобаста аз он ки дар дохили кишвар баргузор мегарданд ва ё дар хориҷӣ он барои рушди санъати театри самарои хуберо ба бор меоранд.

Аз мавод ва сарчашмаҳои таҳқиқшуда роҷеъ ба масъалаи фестивал-озмунҳо, мақсад ва вазифаҳои ташкил ва гузаронидани онҳо бармеояд, ки барои пешрафт ва самаранокии фаъолияти санъати театрии Ҷумҳурии Тоҷикистон хеле аҳамияти пурсамар доштаанд. Муаллиф дар натиҷаи таҳқиқ ва таҳлили фестивал-озмунҳои театрҳои касбӣ хулоса мекунад, ки ташкил ва гузаронидани чунин чорабиниҳо дар санъати театрии тоҷик ба рушди самтҳои гуногуни фаъолияти театри мусоидат мекунад. Васеъ ба роҳ мондани табодули таҷрибаи корӣ, тақвият додани муносибатҳои касбӣ ва муаррифии санъати театрии тоҷик дар дохил ва хориҷи кишвар, беҳтар гардидани маҳорати касбӣ ва эҷодии ҳунармандон, коргардонҳо, оҳангсозон, драматургон, хореографҳо ва дигар мутахассисон натиҷаи самараҳои муҳимми фестивал-озмунҳо ба ҳисоб мераванд. Ин равандҳо на танҳо ба рушди санъати театри, балки ба баланд бардоштани сифати намоишномаҳо ва ҷалби тамошобинон низ кӯмак мерасонанд [157].

Дар соҳаи санъати театри кишварамон фестивал-озмунҳо на танҳо барои рақобат ва ба даст овардани дипломҳо ҷоизаҳо ташкил карда

мешаванд, балки онҳо нақши муҳим дар рушди ҳамаҷонибаи санъати театрӣ доранд.

Чунончи, аз маълумотҳои мухталифи сарчашмавӣ, ҳисоботи театрҳо, Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар санаду ҳуҷҷатҳои бойгонӣшуда, матбуоти даврӣ бармеояд, дар натиҷаи гузаронидани фестивал-озмунҳои театрӣ ҳамкориҳои эҷодӣ дар байни театрҳои касбии ҷумҳурӣ аз нав ҷоннок карда шуд, ҳунармандони касбия моҳир ба кор ҷалб карда шуданд.

Бояд гуфт, ки чандин ҳунармандони моҳири санъати театрии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар натиҷаи ширкати ғаёл дар қори озмунҳои «Парасту», «Ҷодари ҳаёл», «Наврӯз», «ART-ORDO» ва ғайра соҳиби дипломҳо ва ҷоизаҳо ва ифтихорномаҳои гуногун шуданд. Ин ҳама боиси сарфарозӣ ва ҳавасмандгардонии аҳли ҳунари бадеии театр ва беҳтар шудани сифати қору ғаёлияти театри касбии тоҷик гардид. Ҷиҳати дигари самаранокии қори озмунҳо, фестивалҳо дар қори театрҳои касбии ҷумҳурӣ ин вусъат ёфтани ҳамкориҳои байналмилалӣ ва сафарҳои гуногуни ҳунарии қормандони театр мебошад, ки дунёи васеи ҳунари театриро барои аҳли ҳунари кишвар боз намуд.

Фестивал-озмунҳои театрӣ, ки баргузор мешаванд, асосан ба санаҳои муҳим ва таърихӣ баҳшида шудаанд, ки ин раванд ба ғанигардонии фарҳанги кишвар дар даврони истиқлолият мусоидат мекунад. Ҳамин тариқ, бояд иброз дошт, ки ҳангоми ғаёлияти фестивал-озмунҳо як гурӯҳи қалони қорӣ иборат аз мунаққидон, қоршиносон, қоргардонҳо, оҳангсозон, ҳунармандон, доварон, рассомон, драмматургон, балетместерҳо ва дигарон ба қор ҷалб мешуданд ва як қори эҷодии маҷмӯӣ анҷом дода мешуд.

Хулоса барои боз ҳам зиёд шудани самаранокии ғаёлияти эҷодии театрҳои қасбӣ фестивал-озмунҳо ҳеле аҳамияти бузург доранд. Ин аст ки дар даврони истиқлолият ба ин самт аҳамияти саривақтӣ зоҳир гардида қору ғаёлияти соҳа батадриҷ ривоч ёфта истодааст. Инчунин, дар

фаъолияти театрҳои касбӣ, равияи муносибатҳо ва ҳамкориҳои эҷодии кормандон бо ҳамсабақони хориҷӣ дар сатҳи зарурӣ ташкил ва рушд ёфт.

Муаллиф аз таҳқиқи сарчашмаҳо ва маводи бойгонишуда ба чунин хулоса омад, ки дар рушди санъати театрии кишвар робитаҳои байналмилалӣ фарҳангӣ низ аҳамияти хоса доранд. Ба шарофати истиқлолияти давлатӣ барои вусъати сафарҳои ҳунарии хориҷи кишвар шароитҳои мусоид фароҳам омаданд.

Ба тамоми мушкилиҳои ҷойдошта нигоҳ накарда дар ин самт театрҳои касбӣ ва ҳайати эҷодии ҳунармандон бо тамоми маҳорати касбии худашон бо намоишҳои мухталифу ҷолиб ба кишварҳои гуногуни дунё сафарҳои ҳунариро анҷом додаанд.

Бояд таъкид кард, ки дар ин самт равандҳои муҳим ва муассир ба назар мерасанд. Робитаҳои байналмилалӣ фарҳангӣ на танҳо бо сафарҳои ҳунарий маҳдуд намешуданд, балки дар рафти ин робитаҳо табодули маҳорати касбӣ, касбомӯзӣ, тайёр намудани кадрҳои баландихтисос, ва омӯзиши нозукиҳои касбӣ низ ба таври муассир ба роҳ монда мешуд. Ин равандҳо ба мукамалсозии сохтори таълим дар соҳаи санъати театр ва дигар самтҳои марбут кӯмак мерасониданд.

Дар натиҷаи таҳқиқ ва омӯзиши маводҳо, муаллиф ба хулосаҳои зерин расид:

1. Театр ва санъати театрий, ки дар Ҷумҳурии Тоҷикистон соҳаи нисбатан нави санъат ба шумор меравад, дар даврони истиқлолият, бо вучуди мушкилоти баамаломада, мавқеи худро нигоҳ дошта, инкишоф ёфтааст. Воқеаҳои солҳои 90-ум таъсири манфӣ ба ин соҳа расонида, боиси пастравии фаъолияти театрҳои касбии ҷумҳурий гардид.

2. Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон зарурияти санъати театриро барои инкишофи комили ҷомеа ва умуман, давлатро дарк намуда, баҳри рушди минбаъдаи театр ва санъати театрий сол аз сол тавачҷуҳи бештар зоҳир менамояд.

3. Санъати театрӣ бо ба сахна гузоштани намоишномаҳои таърихӣ ва ба рӯзгори халқ наздик, дар ғанӣ ва пурмазмунтар гардонидан ҳаёти маънавии мардуми кишвар сахми арзандаи худро мегузорад.

4. Театрҳои касбии тоҷик дар эҳёи мероси фарҳанги моддӣ ва маънавӣ, равнақи худшиносӣ, эҳёи арзишҳои асосии миллӣ, нишон додани намоишномаҳо аз таърихи ниёгон, баланд бардоштани сатҳи маънавияти мардуми кишвар дар замонҳои соҳибистиклолии Ҷумҳурии Тоҷикистон нақши калидиро мебозанд.

5. Инчунин дар давраи истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон санъати театрӣ ба равнақи санъати мусиқии миллӣ, адабиёт, санъати рассомӣ, ороишӣ бо назардошти нозуқиҳои таърихӣ ва анъанавии миллӣ низ нақши муҳиму арзанда гузоштааст.

6. Бо ба инобат гирифтани мақоми санъати театрӣ Ҳукумати кишвар баҳри беҳтар намудани шароити кор барои кормандони соҳа пайваста ғамхорӣ зоҳир намуда, маблағҳои муайяно барои таъмиру таҷдиди биноҳои театрҳои касбии ҷумҳурӣ ҷудо намудааст.

7. Аз ҷиҳати ҳуқуқӣ низ дар соҳаи санъати театрӣ тағйироти ҷиддӣ ба амал омада, як қатор санадҳои меъёрӣ-ҳуқуқии танзимкунандаи фаъолияти умумии театрҳо тасдиқ ва қабул карда шудаанд.

8. Репертуари театрҳо низ куллан тағйир ёфта, барои ҳар ҷи бештар дар ниҳоди мардум мустаҳкам намудани арзишҳои таърихӣ ва миллӣ асарҳои тозаҷод ба сахна гузошта шуданд.

9. Дар фаъолияти пурсамари театрҳои касбии ҷумҳурӣ мушкилоти зиёд ба ҷашм мерасанд, аз ҷумла нарасидани маблағҳои зарурӣ ва маоши кормандон, мучаҳҳаз набудани театрҳои касбӣ аз лиҳози техникаю технологияи ҳозиразамон ва ғайра монета мешаванд.

10. Дар солҳои 90-уми асти XX худуди ҷумҳуриро тарк намудани кормандони соҳа боиси косташавии санъати театри гардид.

11. Сафарҳои хунарии театрҳои ҷумҳурӣ чӣ дар дохил ва чӣ дар хориҷ барои муаррифӣ намудани фарҳанг, таърих ва тамаддуни халқи тоҷик дар арсаи ҷаҳонӣ мусоидат менамояд.

12. Фестивал-озмунҳои ҷумҳуриявӣ ва байналмилалӣ барои рушди маҳорати касбию эҷодии ҳайати кормандони театрҳои касбӣ ҳело саҳми босазо мегузоранд.

13. Барои табодули таҷрибаомӯзӣ ва рушди ҳамачонибаи санъати театрӣ чунин фестивал-озмунҳо мусоидат менамоянд.

14. Бо чандин ниҳодҳо ва созмонҳои байналмилалӣ созишномаҳо ва қарордодҳои фарҳангӣ ба имзо расиданд, ки робитаҳои судманди театрҳои касбиро боз ҳам васеътар намуданд.

15. Фестивал-озмунҳо умуман барои рушди ҳамачонибаи театрҳо ва баланд бардоштани сифати кор, ҳамкориҳои судманд, эҷодиёти нав, ороиш ва расомӣ, дар сатҳи баланд баргузор намудани намоишномаҳо ва ғайра аз манфиат ҳолӣ нестанд.

БОБИ 2. РУШДИ ХУСУСИЯТҲОИ ХОСИ МИЛЛИИ САНЪАТИ МУСИҚИИ ТОҶИК ДАР СОЛҲОИ ИСТИҚЛОЛ

2.1. Эҳёи мусиқии миллӣ ва рушди соҳа дар даврони истиқлолият

Бо ба эътидол омадани вазъи сиёсии кишвар ҳаёти мусиқии ҷумҳурӣ нисбатан беҳтар ва ҷолибтар гардидааст. Албатта, дар ин соҳа ҳам мушкилиҳо ва камбудихо дар охири асри XX ва ибтидои асри XXI ҷой доштаанд [83, с. 586], [98, с. 51-56]. Ба қатори чунин мушкилиҳо паст шудани маълумоти касбии мусиқӣ, пурра набудани оркестри симфонии Театри опера ва балети ба номи С. Айнӣ, заминаи сусти моддӣ-техникӣ, нокифоя будани маблағгузорию муасисаҳои мусиқии касбӣ, норасоии мутахассисони баландихтисос дохил мешаванд.

Махсусан боиси зикр аст, ки бо қабул гардидани як қатор фармонҳои Президенти мамлакат ва қарорҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ҳаёти мусиқӣ тағйироти назаррас ба вучуд омадаанд. Соли 2000-ум Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Дар бораи рушди «Шашмақом» дар Ҷумҳурии Тоҷикистон (аз 12-уми май, таҳти №294 [48] интишор гардид. Ба тӯфайли ин дар ҷумҳурӣ мактаб - студияҳои бачагона, ансамблҳои мақомсароён кушода шуда, фестивалҳо, мизи мудаввар, симпозиумҳо доир ба Шашмақом ташкил ва гузаронида шудаанд. Ҳамчунин омӯзиши бисёрҷонибаи «Шашмақом» ба роҳ монда шуда, пайдоиши он, рушд ва услуби иҷро кардани он масъалаҳои асосӣ ба шумор мерафтанд [92, с. 86].

Давраи таърихи муосири Тоҷикистон (даврони соҳибистиклолӣ) бо тағйироти ҷиддӣ дар соҳаи фарҳанг, аз ҷумла таъсис ёфтани ва рушди ансамблҳои гуногуни касбӣ ва халқӣ дар саҳифаҳои таърих сбат гардидааст. Дар ин давра, ансамблҳо ҳамчун як шакли муҳими санъати мусиқӣ ва рақс дар эҳёи мероси миллии тоҷик ва таҳкими ҳувияти миллӣ нақши муҳим бозиданд, ки омилҳои асосии таъсисёбии худро доштанд.

Соҳибистиклолӣ боиси тавачҷуҳи бештар ба фарҳанги миллӣ, анъанаҳо ва эҷодиёти халқӣ шуд. Ин, дар навбати худ, боиси афзоиши

ансамблҳои нав дар соҳаҳои мусиқӣ, рақс ва фолклор гардид. Зарурати эҳёи анъанаҳои миллии фаромӯшшуда ва паҳн кардани онҳо дар байни насли ҷавон боиси таъсиси ансамблҳои фолклорӣ ва этнографӣ гардид. Ин ансамблҳо на танҳо намоишҳои хунари пешниҳод мекунанд, балки ҳамчунин дар омӯзиш ва ҳифзи мероси фарҳангӣ нақши муҳим доранд.

Дар давраи соҳибистиклолӣ, тавачҷуҳ ба рушди санъати касбӣ, аз ҷумла мусиқии симфонӣ, камеравӣ ва вокалӣ афзоиш ёфт. Ин ба таъсиси ансамблҳои гуногуни касбӣ, аз қабili ансамблҳои вокалӣ, оркестрҳои камеравӣ ва гурӯҳҳои мусиқии эстрадӣ мусоидат кард. Давлат дар давраи соҳибистиклолӣ ба рушди фарҳанг, аз ҷумла фаъолияти ансамблҳо, тавачҷуҳи махсус зоҳир мекунад. Ин дар шакли маблағгузориҳои ансамблҳои давлатӣ, таъмини шароит барои фаъолияти онҳо ва дастгирии лоиҳаҳои фарҳангӣ зоҳир мешавад.

Ансамблҳо дар чорабиниҳои гуногуни фарҳангӣ ва сиёсӣ, аз қабili ҷашнҳои миллӣ, фестивалҳои байналмилалӣ ва консертҳо фаъолона иштирок мекунанд. Ин боиси маъруфияти онҳо ва афзоиши шумораи онҳо мегардад. Дар давраи истиқлол, ансамблҳои фаъолияткунанда на танҳо дар самти эҳёи анъанаҳои пешин фаъолиятро вусъат мебахшанд, балки аз пайи ҷустуҷӯи шаклҳо ва усулҳои нави эҷодӣ мебошанд. Ҳамчунин ба мушоҳида мерасад, ки онҳо саъй доранд, ки омезиши анъанаҳо бо мусиқии муосир ва эҷоди шаклҳои нави санъат фаъолона иштирок кунанд. Фаъолияти ансамблҳо ба густариши муколамаи фарҳангӣ бо дигар кишварҳо, шиносӣ бо фарҳанги онҳо ва муаррифии фарҳанги Тоҷикистон дар сахнаи байналмилалӣ мусоидат мекунад.

Дар Тоҷикистони соҳибистиклол ансамблҳои гуногун таъсис ёфтанд, ки бо намудҳои мухталиф аз ҳам фарқ доранд. Ин ансамблҳо ба эҳё, ҳифз ва паҳн кардани мусиқии халқӣ, рақсҳои миллӣ, маросимҳои анъанавӣ ва дигар унсурҳои фолклори тоҷик машғуланд. Мисол: Ансамбли «Фалак», «Шашмақом». Ин ансамблҳо ба иҷрои мусиқии вокалӣ ва хорӣ дар жанрҳои гуногун (классикӣ, халқӣ, муосир) тахассус доранд. Мисол: Хори

Академии ба номи С. Айни. Ансамблҳои мусиқии классикӣ, муосир ва миллӣ дар шакли оркестри камеравӣ ва симфонӣ иҷро меkunанд. Мисол: Оркестри камеравии Филармонияи давлатии Тоҷикистон ба номи А. Ҷӯраев. Ҳамчунин дигар ансамблҳои рақсҳои миллӣ ва муосирро пешниҳод меkunанд. Мисол: Ансамбли рақсии «Гулрез». Ғайр аз ин гурӯҳҳои мусиқии эстрадӣ ва поп-мусикӣ амал меkunанд.

Таъсисёбии ансамблҳо дар Тоҷикистони соҳибистиклол як раванди муҳим дар рушди фарҳанг ва санъати кишвар аст. Ин ансамблҳо на танҳо дар эҳёи мероси миллӣ нақш меboзанд, балки ҳамчунин дар таҳкими ҳувияти миллӣ, рушди санъати касбӣ, густариши муколамаи фарҳангӣ ва тарбияи насли нави ҳунармандон саҳм мегузоранд. Рушди ин ансамблҳо инъикоси таваҷҷуҳи давлат ва ҷомеа ба фарҳанг ва санъат дар давраи соҳибистиклолӣ меboшад.

Дар натиҷаи афзудани таваҷҷуҳ ба соҳаи фарҳанг махсусан самти мусикӣ ансамблҳои нав таъсис ёфтанд, ки ба онҳо гурӯҳи этнографии «Дарё»- ин гурӯҳ ба эҳёи навоҳои фаромӯшшуда ва анъанаҳои иҷрои мусиқии тоҷик машғул аст, бо истифодаи созҳои миллӣ ва сабкҳои хос.

Ансамбли фолклории «Чашма»: Ин гурӯҳ ба таҳқиқ ва намоиши фолклори минтақаҳои гуногуни Тоҷикистон тамаркуз мекунад. **Ансамбли «Соғдиёна»:** Ин ансамбл, ки асосан аз ҷавонон иборат аст, барои эҳёи анъанаҳои мусиқии вилояти Суғд фаъолият мекунад. **Гурӯҳҳои фолклории минтақавӣ:** Илова бар ансамблҳои калон, дар минтақаҳои гуногуни кишвар ансамблҳои хурди фолклорӣ таъсис ёфтаанд, ки мусикӣ ва рақсҳои маҳаллиро пешкаш меkunанд. **Ансамбли вокалии «Мерос»:** Ин гурӯҳ ба иҷрои асарҳои классикии тоҷик ва муосир тахассус дорад, бо акцент ба мусиқии хорӣ. **Гурӯҳҳои вокалии ҷавонон:** Дар донишгоҳҳо ва муассисаҳои фарҳангӣ гурӯҳҳои зиёди вокалии ҷавонон таъсис ёфтаанд, ки ба иҷрои сурудҳои муосир ва эстрадӣ машғуланд. **Оркестри камеравии «Солистон»:** Ин оркестр ба иҷрои мусиқии камеравӣ ва асарҳои композиторони тоҷик тамаркуз мекунад, бо ҷалби ҳунармандони ҷавон. **Оркестрҳои ҷавонони**

музикӣ: Дар шаҳрҳои калон, дар назди муассисаҳои таълимии музикӣ оркестрҳои ҷавонон ташкил карда мешаванд, ки дар тарбияи музикнавозон нақш мебозанд. **Ансамбли рақсии «Зебо»:** Ин ансамбл ба таҳия ва пешниҳоди рақсҳои миллӣ бо унсурҳои муосир тамаркуз мекунад. **Ансамбли «Парасту»:** Ин ансамбли ҷавон бо пешниҳоди рақсҳои анъанавӣ ва муосири тоҷик маъруф гаштааст. **Гурӯҳҳои рақсии эстрадӣ:** Ансамблҳои зиёди рақсии эстрадӣ, ки рақсҳои муосир, омехта ва таҷрибавиро иҷро мекунанд. **Гурӯҳҳои музикии поп ва рок:** Дар давраи соҳибистиклолӣ, гурӯҳҳои зиёди музикии эстрадӣ ва рок пайдо шуданд, ки бо омезиши музикии анъанавӣ ва муосир кӯшиш мекунанд, ба аудиторияи васеъ муроҷиат кунанд. **Гурӯҳҳои музикии таҷрибавӣ:** Ин гурӯҳҳо ба таҷрибаҳои музикӣ, омезиши жанрҳо ва эҷоди шаклҳои нави музикӣ машғуланд.

Ҳамин тариқ, ансамблҳои навтаъсис хусусиятҳои ба худ хос касб менамуданд. Бисёре аз ансамблҳои навтаъсис аз ҳисоби ҳунармандони ҷавон ташкил ёфтаанд, ки бо энергия ва ғайрати худ, ба рушди фарҳанги Тоҷикистон саҳм мегузоранд. Ин ансамблҳо аксар вақт ба таҷрибаҳои эҷодӣ, омезиши анъанаҳо бо муосирӣ ва ҷустуҷӯи шаклҳои нави ифода тамаркуз мекунанд. Ансамблҳои навтаъсис аксар вақт технологияҳои муосирро барои эҷоди намоишҳои динамикӣ ва ҷолиб истифода мебаранд. Як қисми ансамблҳои навтаъсис дар сатҳи маҳаллӣ, дар вилоятҳо ва шаҳрҳои хурд фаъолият мекунанд, ба рушди фарҳанг дар минтақаҳои худ мусоидат мекунанд. Бисёре аз ансамблҳои навтаъсис барои фаъолияти худ ба дастгирии сарпарастон, грантҳо ва дигар манбаъҳои маблағгузорӣ ниёз доранд.

Албатта бо вучуди пешрафту талошҳои зиёди аҳли эҷоди соҳаи музикӣ мушкилотҳои зиёде ҳам дар ин самт ба мушоҳида мерасад. Мушкилоти асосӣ барои ансамблҳои навтаъсис ин маблағгузориҳои фаъолияти онҳо мебошад. Бисёре аз ансамблҳои навтаъсис ба ҷой ва таҷҳизоти муносиб ниёз доранд. Зарурати пешбурди фаъолият ва ҷалби аудитория барои ансамблҳои навтаъсис мушкил аст.

Ансамблҳои навтаъсис дар Тоҷикистон нақши муҳим дар рушди фарҳанг ва санъати кишвар мебозанд. Онҳо бо таҷрибаҳои эҷодӣ, энергетикаи ҷавонӣ, ҷустуҷӯи шаклҳои нави ифода ва ҷалби технологияҳои муосир фарқ мекунанд. Ҳамзамон, онҳо бо мушкилоти марбут ба маблағгузорӣ, дастгирии инфрасохторӣ ва таблиғот рӯ ба рӯ ҳастанд. Дастгирии давлат ва ҷомеа барои рушди ин ансамблҳо муҳим аст.

Мусиқии Тоҷикистон омезиши ғанӣ ва гуногуни анъанаҳои халқӣ, классикӣ ва муосир буда, дорои таърихи тӯлонӣ ва сарватманди фарҳангӣ мебошад. Мусиқӣ дар Тоҷикистон на танҳо як шакли санъат, балки як қисми ҷудонопазири зиндагии иҷтимоӣ ва фарҳангии мардум аст.

Гуфтан ҷоиш аст, ки «Шашмақом» асари безаволи ниёғони халқи тоҷик буда, таърихи беш аз ҳазорсола дорад [80, с. 130]. Чунончи аз гузоришҳои сарчашмаҳои гуногуни хаттӣ бармеояд, ин жанри мусиқӣ дар Мовароуннаҳр, Хуросон ва Эрон бо номҳои «Ҳаштмақом», «Даҳмақом», «Дувоздаҳмақом», «Ҳафтдастгоҳ» маълум будааст. Дар охири асри XVII ва ибтидои асри XVIII баъди такмили мазмун ин жанр номи «Шашмақом»-ро касб кардааст. Ин жанри мусиқӣ 252 шӯбаи созию овозӣ дорад. Тавассути ин жанри мусиқӣ ҳолатҳои рӯҳии инсон-шодио сурур, тантанаву шаҳомат, фарёду ҳасрат, садои дил, ишқи замину осмон, яъне муҳаббати орифона садо медиҳанд. Аз ин лиҳоз бештар тавассути «Шашмақом» асарҳои классикони адабиёти форсу тоҷик иҷро карда мешаванд [93, с. 78]. Ба шарофати Истиқлолияти давлатии Тоҷикистон ба «Шашмақом» рӯҳу мадори тоза бахшида шуд. Барои рушди «Шашмақом» дар саросари Тоҷикистон омили нави рушд ин Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи инкишофи минбаъдаи санъати шашмақомхонӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» гардида буд. Моҳи майи соли 2003 Академияи мақоми Тоҷикистон ва моҳи октябри соли 2005 мактаби мусиқии бачагонаи «Шашмақом» дар назди ин академия таъсис дода шуданд. Ҳунармандони Академияи мақоми Тоҷикистон солҳои 2003-2007 кори басо мушкилу заҳматталабро анҷом доданд ва мақомҳои Рост, Наво, Бузрук,

Дугоҳ, Сегоҳ ва Ироқро ба тариқи силсила тайёр, аз бар намуда, ба мухлисони ин жанр пешниҳод намуданд. Мақоми Рост, ки дар Хонаи радио ва Кумитаи телевизион иҷро шуд, 23-24 июни соли 2004 бо ибтикори Институти Смитсонияни Вашингтон ва бунёди Оғохон дар Бишкек ба навор гирифта шуд. Навои мазкур моҳи март соли 2006 дар Вашингтон сураи гирифта, консертҳои академия дар Вашингтон, Нью-Йорк ва Техас баргузор гардиданд.

Боиси зикр аст, ки дар замони шӯравӣ, махсусан, дар солҳои 50-60-уми асри XX доир ба масъалаҳои инкишофи афкори мусиқии халқи тоҷик ақидае вуҷуд доштааст, ки гӯё санъати мазкур дар сатҳи паст қарор доштааст. Ҳамин тариқ, бештар ба жанрҳои ғайрианъанавӣ ва мардумии тоҷик, ба мисли балет, опера ва дигарҳо диққат дода шуда буд. Ба санъати мусиқии суннатии халқи тоҷик бошад, дар даврони шӯравӣ камтар таваҷҷуҳ зоҳир карда шудааст [87, с. 35-40]. Аз ин хотир пас аз ба даст овардани истиқлолият, махсусан, аз солҳои 2000-ум ба мусиқии анъанавии касбии тоҷик диққати ҷиддӣ дода мешуд. Зеро жанрҳои мусиқии фалак, шашмақом-ифтихори маданияти миллии тоҷикон мебошанд.

Барои рӯшан намудани масъала овардани далелҳои воқеӣ аз ҳаёти мусиқии кишвар дар ин ҷо зарур мешуморем. Чунончӣ дар эҳё ва рушди жанри мусиқии шашмақом тайи чанд соли охир мақомҳои мумтоз Ҳунарпешаи шоистаи Тоҷикстон Ҷӯрабек Муродов, О. Ашӯрова, овозхонҳо З. Сомеъҷонова, Н. Омонбоева, Х. Иброҳимов, Т. Ҷӯраев, Ҷ. Эргашов, С. Ҷӯраев, К. Ҳамдамов саҳм гузошта, ҳамчун мутахассисони варзидаи санъати мазкур ба ҳисоб мераванд [101, с. 28-32].

Академияи мақоми Тоҷикистон албоми «Чехраи беҳамтои маъшуқа»-ро сабт намуд, ки дар соли 2006 барои ҷоизаи фахрии амрикоии «Грэмми» дар соҳаи мусиқӣ дар номинатсияи «Беҳтарин албоми мусиқии анъанавии ҷаҳонӣ» пешниҳод гардид. Соли 2009, «Энсиклопедияи Шашмақом» нашр шуд. Академияи мазкур дар хориҷи кишвар сафарҳои зиёди ҳунариро ташкил намуда, санъати анъанавии мусиқии тоҷикро дар кишварҳои

гуногуни Аврупо ва Осиё муаррифӣ кардааст. Албомҳо ва энциклопедияи мазкур нишон медиҳанд, ки Академия дар рушди санъати мусиқии анъанавии тоҷик кӯшишҳои назаррас ба харҷ медиҳад. Пешниҳод ба ҷои «Грэмми» ва сафарҳои ҳунарии дар хориҷи кишвар гувоҳи эътирофи байналмилалӣ санъати тоҷик мебошад.

Ин иқдомҳо на танҳо барои муаррифии санъати тоҷик, балки барои таҳкими робитаҳои фарҳангӣ бо кишварҳои дигар низ аҳамияти калон доранд.

Махсусан боиси зикр аст, ки дар солҳои истиқлолият жанри дигари мусиқӣ-фалак низ дубора эҳё карда шуда, рушд меёбад. Дар ҷумҳурии аз ҷониби фалаксароён озмунҳои сатҳи ҷумҳуриявӣ ташкил ва гузаронида шудаанд [97, с. 65-72]. Дар Консерваторияи миллии Тоҷикистон кафедраи алоҳидаи фалак таъсис дода шуд, ки ба эҳё ва рушди минбаъдаи жанри фалак таваҷҷуҳи хосса зоҳир менамояд. Ҳамчунин баҳри боз ҳам раванк додани жанри мусиқии фалак се симпозиуми байналмилалӣ ва фестивалҳо доир ба ин жанр баргузор гардиданд. 10-уми октябри соли 2007 рӯзи «Фалак» эълон шудааст [40]. Ҳамон сол аз ҷониби ҳунарпешаи мардумии Ҷумҳурии Тоҷикистон Давлатманд Холов дар Душанбе ва Кӯлоб мактабҳои фалак кушода шуданд [87, с. 55-62].

Ба ин ду жанрҳои анъанавии мусиқӣ конфронсҳо ва симпозиумҳо бахшида шуданд, ки дар ҷумҳурии баргузор гардида буданд. Масалан: Фестивал-симпозиуми байналмилалӣ «Шашмақом дар ибтидои асри XXI» ва се фестивал-симпозиуми байналмилалӣ «Фалак» [193].

Ҳарчанд имрӯз ҳам ин суннат пойбарҷост, вале солҳои охир раванди рушди инкишофи ин санъати олӣ аз назарҳо дур мондааст. Шояд бештар ба мусиқии сабуки эстрада рӯ овардани ҷавонон ба ин боис шуда бошад. Аммо ин раванд набояд ҳеҷ гоҳ халқи тоҷикро аз суннатҳои асили ниёгон бегона созад. Ва бояд арзишҳои маънавии гузаштагонӣ ҳешро эҳтиром намоему пос дорем.

Ба хоџири эҳёву рушди санъати анъанавии миллӣ, аз ҷумла «Шашмақом» ва «Фалак», давлату ҳукумат ва махсусан, Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ, Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мухтарам Эмомалӣ Раҳмон таваҷҷуҳи хоса зоҳир мекунам. Перомони он қарорхову супоришоти дахлдор қабул гардидаанд, ки аз болои онҳо назорати қатъӣ ҷорӣ шудааст. Тағйироти ҷашмгире дар ин ҷода ба назар мерасанд.

Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон дар робита бо Институти «Ҷомеаи кушода» – СОРОС ва маркази «Ҳамкорӣ ва тараққиёт» барои инкишоф додани санъати асили миллии тоҷик тасмим гирифт, ки аз 26 то 28 марти соли 2009 фестивал ва симпозиуми байналмилалӣ «Фалак»-ро доир намояд. Иқдоми мазкур дар самти эҳё ва равнақи анъанаҳои таърихӣ миллии фарҳангӣ боиси арҷгузорӣ аст. Дар ин фестивали байналмилалӣ фалаксароёни машҳури тоҷик Гулҷеҳра Содиқова ва Давлатманд Холов, дастаи «Фалак»-и Дарвоз бо сарвари Абдулло Назриев, сарояндаҳои шинохта Мусаввар Минаков, Аслигул Искандарова, Сафар Муродов, Муродбек Насриддинов, Ҳошимовҳо ва дигарон ширкат варзидаанд. Боиси ифтихор аст, ки дар ин фестивал ва симпозиуми байналмилалӣ «Фалак» хунармандону олимони аз кишварҳои хориҷа ба монанди Афғонистон, Эрон, Ҳиндустон, Покистон, Чин, Ёзбекистон, Қирғизистон, Қазоқистон, Туркменистон ва Фаронса иштирок намудаанд. Чунин ниҳодҳо дар ҷодаи ташвиқу тарғиб ва рушди санъати анъанавӣ ё худ миллии қадимаи тоҷикон хидмати бузург карданд.

Дар ҳаёти фарҳангии ҷумҳурӣ боз як воқеаи муҳиму хотирмон ба вуқӯ пайваст, яъне дар кишвар 24-26-уми майи соли 2002 Фестивали байналмилалӣ санъати тоҷик «Аржанг» бо ташаббуси Вазорати фарҳанг ва дастгирии молиявӣ Дафтари рушд ва ҳамкориҳои Швейтсария баргузор гардид [150]. Дар ин фестивал аз тамоми гӯшаву канори кишвар навозандагон ва мутрибони варзидаи мусиқии халқӣ ва классикии тоҷик, инчунин ансамблҳои рақсӣ, рассомон, кашидадӯзон, устодони созандаи

созҳои мусикӣ, кандакорон, заргарон гирд омаданд ва ҳунару маҳорати худро нишон доданд.

Ҳангоми баргузори фестивали мазкур, мизҳои мудаввар ташкил карда шуданд, ки дар онҳо масъалаҳои муҳим ва актуалии соҳаҳои фарҳанг баррасӣ гардид. Дар ин бахшҳо оҳангсозони моҳир, мусикашиносон, рассомон, синамошиносон ва дигар ходимони намоёни фарҳанги ҷумҳурӣ иштирок намуданд. Мушкилоти гуногуни соҳаҳои мазкур дар ин бахшҳо аён гашта, барои ҳалли фасли онҳо пешниҳодоту тавсияҳо пешниҳод шуд.

Тадқиқот ва таҳлилу баррасии ин масъалаҳо нишон медиҳад, ки дар соҳаи фарҳанг мушкилоти зерин мавҷуд аст:

1. Норасоии мутахассисони баландихтисос.
2. Мавҷуд набудани таъминоти кофӣи техникийи соҳа.
3. Касбияти пасти кормандон.
4. Кам будани ҳаҷми маблағгузорӣ ба соҳа.

Ин мушкилот нишон медиҳад, ки барои рушди соҳаи фарҳанг ва беҳтар намудани сифати фаъолияти он, чораҳои ҷиддӣ ва муассир зарур аст.

Қайд кардан ҷоиз аст, ки эҷодиёти санъати мусикӣ то дараҷае ба қарахтӣ дучор шудааст ва назари нав ба ин жанри санъат вуҷуд надорад.

Аз мулоҳизаҳои дар боло овардашуда бармеояд, ки умуман, фестивали “Аржанг”, ки яке аз падидаҳои намоёни ҳаёти фарҳангии кишвар маҳсуб меёбад, боиси рушду нумӯи минбаъдаи намудҳои гуногуни санъат, аз ҷумла санъати мусикӣ гардида буд.

Яке аз падидаҳои намоёну Дар ҳаёти мусиқии Тоҷикистон яке аз падидаҳои муҳимми солҳои 1995 ва 1996 ин сафари ҳунарии директори амрикоӣ, бунёдгузори оркестри «Лэндмаркс»-и Бостон Чарлз Ансбахер ба Тоҷикистон маҳсуб меёбад, ки дар ҷамоҳири собиқ Иттиҳоди Шӯравӣ чанд маротиба баромад кардааст[217]. Дар консертҳои вай асарҳои Л. Бетховен-Симфонияи №3 «Қаҳрамонӣ» ва №5; увертюра ба операи «Сартароши Севилӣ» -и Ч. Россини; порчаҳо аз мусиқии таърихи «Вестсай» -и Л.

Берстайн; Adagio барои асбобҳои торрии С. Барбер; асар барои хонанда ва оркестри симфонии –«Портрети Линкольн» –и А.Копленд, «Суруди гахвора барои оркестри созҳои тордор»-и Ч. Гершвин; «Ракси тиллоӣ»-и Т. Шаҳидӣ овоз додаанд [2].

Боиси тазаккур аст, ки чунин концертҳо хело кам гузаронида мешуданд. Онҳо бомуваффақият мегузаштанд, ки ин шаҳодат аз таваҷҷуҳи зиёди шунавандаи тоҷик ба мусиқии академӣ мебошад. Махсусан, доир ба фаъолияти хори Театри опера ва балети ба номи С. Айнӣ қайд кардан ҷоиз аст, ки новобаста аз нарасидани кадрҳо ва ҷой доштани дигар мушкилот дар қору фаъолияти театри мазкур, ин коллектив сидқан заҳмат кашида, дастовардҳои зиёдеро соҳиб гашт.

Боиси ифтихор аст, ки дар соли 1993 як воқеаи муҳим рух дода буд, дар шаҳри бостонии Хучанд Академияи мусиқии Ҷумҳурии Тоҷикистон кушода шуд [32].

Хунаrpешаи мардумии Тоҷикистон, номзади илмҳои санъатшиносӣ А. Абдурашидов дар бобати эҳё намудани мақомҳои классикии «Шашмақом» дар Тоҷикистон дар конференсияҳо ва симпозиумҳои байналмилмилалӣ аз ҷиҳати илми асоснок кардани он хидмати шоиста кард. Ҷунонҷӣ, дар Фестивали байналмилмилалӣ, озмун ва сипозиум таҳти унвони умумии «Олами мақом» (Мир мугама), ки дар шаҳри Боку моҳи марти соли 2009 баргузор гардид, бо маъруза дар ин мавзӯ баромад кард[66.с.39]. Соли 2003 бо пешниҳоди А. Абдурашидов ва бо дастгирии молиявии Оғохон доир ба эҳё намудани анъанаҳои эҷодиёти мусиқи дар Осиёи Марказӣ (АКМИ- Aga Khan Music Initiative) Академияи мақоми Тоҷикистон таҳти робарии А. Абдурашидов созмон дода шуд.

Ҳаёати донишҷӯёни ин академия 22-23 нафарро, ки синнашон аз 14 то 18 сола аст, ва 8 аспирантро дар бар мегирад. Дар ин академия таърих ва назарияи мусиқӣ, таърихи динҳои ҷаҳонӣ, эҷодиёти классикӣ, забони форсӣ, низоми аруз, вокал ва навохтани асбобҳои мусиқӣ омӯзиш дода мешавад.

Таълимгирандагони академия, устодон ва омӯзгорон дар сафарҳои хунарии мусиқии ташкилнамудаи АКМИИ ва консертиҳое, ки дар ҷумҳурии баргузор мегарданд, фаъолона иштирок мекунанд. Ба тӯлаи ин шашмақом дар кишварҳои Россия, Узбекистон, Қазоқистон, Қирғизистон, ИМА, Англия, Германия, Франция, Белгия, Австрия, Венгрия, Ҳиндустон, Эрон ва як қатор мамлакатҳои араб, Чин муаррифӣ гардид [67, с. 132-135].

Ҳамчунин бо дастгирии фонди Оғохон дар Осиёи Марказӣ Академияи мақоми Тоҷикистон таҳти унвони «Мақоми Рост» албом баровард. Ин ҷиҳат барои дарёфти ҷоизаи Грэмми дар номинатсияи «Албому бехтарини мусиқии аънавии ҷаҳонӣ» пешниҳод карда шуда буд [223]. Дар соли 2005, дар назди академияи мазкур мактаби бачагонаи мусиқии шашмақом таъсис ёфт, ки муҳассилини он бояд тахсилро дар оянда дар ин академия идома диҳанд. Барои бачагон Рӯзҳои фарҳанги Тоҷикистон дар ЮНЕСКО, ки дар шаҳри Париж, театри Гран – Опера ва дар Россия (моҳи октябри соли 2005) баргузор гардид, як имтиҳони эҷодӣ доир шуд. Барои баромадҳои муваффақона, ширкаткунандагони ин рӯзҳои фарҳангӣ бо мукофотҳои давлатӣ сарфароз гардонид шуданд.

Дар баробари ин намояндагони дигар жанрҳои санъати мусиқӣ овозхонони ҷавони машҳури мақомсаро – М. Абдушукурова ва О. Ашӯрова бо унвони фахрии Ҳунарманди хизматнишондодаи Тоҷикистон сарфароз гардиданд. Н. Амонбоева, З. Самичонова, Ҷ. Эргашев ва Х. Додобоев бо медали «Хизмати шоиста» мукофотонида шуданд [109, с. 69]. Соли 2007 бори аввал дар таърихи иҷрокунандагии мақом навозандагон ва овозхонони Академияи мақоми Тоҷикистон, ҳамчунин донишҷӯёни он бахши вокалии Шашмақом-«Наср»-ро пай дар пай дар тӯли шаш рӯз иҷро мекарданд [82, с. 16].

Соли 2008 аз шумори иҷрокунандагон-донишҷӯён ва аспирантони Академияи мақоми Тоҷикистон боз барандагони Ҷоизаи байналмилалӣ мусиқии Грэмми гардиданд, ки аз ҷониби Ассотсиатсияи амрикоии ширкатҳои сабти овоз моҳи март соли 1958 ташкил шуда буд.

Дар вилояти Суғд бо дастгирии молиявии Хазионаи Оғохон соли 2001 аз ҷониби навозандаи мусиқӣ С. Худойбердиев Маркази фарҳанги мусиқии тоҷик «Ҳунар» [196, С. 16] созмон дода шуд, ки дар он низ таълим бо низоми «устод-шогирд» пеш бурда мешавад. Дар маркази мазкур устохона барои тармиму таҷдиди асбобҳои мусиқӣ ҷой дорад.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон солҳои 2000-2011 конфронсҳо, симпозиумҳо, мизҳои муаввар бахшида ба масоили мусиқии анъанавӣ гузаронида шудаанд. Чунончи, Фестивал-симпозиуми байналмилалӣ «Шашмақом дар ибтидои қарни XXI» (Исфара, 2003), [200] семинарҳои «Шашмақом ва шаклҳои фаъолияти имрӯзии он» (Душанбе 2005).

Инчунин ҷорабиниҳои «Шашмақом ва ҷойгоҳи он дар низоми маорифи оғози асри XXI» (Душанбе, 2006), [205, с. 14-17] Симпозиуми байналмилалӣ «Сурудҳои суннати Суғди бостон» (Хучанд, 2008), ва Фестивал-симпозиуми байналмилалӣ «Шашмақом» бахшида ба 20-солагии Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва садсолагии шашмақомсаро Фазлиддин Шаҳобов, ки дар Душанбе дар Театри опера ва балети ба номи С. Айни соли 2011 баргузор шуд, гузаронида шудаанд [191]. Дар ин фестивал намояндагон аз Тоҷикистон, Эрон, Афғонистон ва Чин ширкат варзиданд. Соли 2006 (дар доираи Нақшаи амал роҷеъ ба нигоҳ доштани Шашмақом) дар шаҳри Душанбе бо ибтиқори Комиссияи миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон доир ба ЮНЕСКО ва дастгирии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Э. Раҳмон ва Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон Фестивали байналмилалӣ мусиқии класикии шашмақом баргузор гашт [79, с. 330].

Аз соли 2007 сар карда то соли 2011 Консерваторияи миллии Тоҷикистон ва Вазорати фарҳанги Тоҷикистон бо дастгирии молиявии бахши тоҷикистони Хазионаи Сорос ҳамасола Фестивали байналмилалӣ мусиқии «Баҳористон»-ро ташкил ва гузаронидаанд, ки дар он мусиқачиёни кишварҳои Осиёи Марказӣ ва Россия ширкат меварзиданд [98, с. 32-36].

Ҳамин тариқ, моҳи майи соли 2007 дар Душанбе нахустин Фестивали Осиёи Марказии санъати мусиқии касбии «Баҳористон» баргузор гардид. Мақсади асосии он муаррифӣ ва муттаҳид кардани қувваҳои эҷодӣ ва ташкили консерваторияҳои миллии Тоҷикистон, Қирғизистон, Қазоқистон ва Ёзбекистон буд, ки то дар оянда дар минтақа санъати мусиқии касбӣ рушд ва тақомул ёбад.

Ин ташаббуси бемисл буда, дар Осиёи Марказӣ бори нахуст амалӣ карда шуда буд [82, с. 147]. Иштирокчиёни фестивал донишҷӯён ва устодони консерваторияҳои миллии буданд, ки дар давоми се рӯз концертҳои меҳоданд, мастер-классҳо ва бо ҷомеаи илмӣ-эҷодӣ вохӯриҳои меҳузаронданд. Ҳамчунин аз ҷониби устодон ва муҳассилини муассисаҳои таълимии фарҳанг ва санъати шаҳри Душанбе таъодули таҷриба ва навовариҳои доир ба масъалаҳои санъати мусиқии касбӣ дар марҳалаи муосир сурат гирифт. Гузаронидани чунин фестивал ташаббуси асосгузор ва ректори нахустини Консерваторияи миллии Тоҷикистон, оҳангсоз, Ходими хизматнишондодаи санъати Ҷумҳурии Тоҷикистон барандаи Ҷоизаи давлатии ба номи А. Рӯдакӣ, профессор Т Сатторов буд. Дар барномаи концертҳои фестивал, мусиқии классикаи аврупоӣ ва асарҳои оҳангсозони ҷумҳуриҳои ширкаткунанда низ пешниҳод мешуданд.

Фестивал бо дастгирии барномаи «Фарҳанг ва санъат»-и Институти «Ҷомеаи Кушод»-и Будапешт дар доираи озмуни «Барномаи тавассути ҳамкорӣ» ташкил карда шуд ва 4 мастер-класс, 9 концерт, як мизи мудаввари ҷамъбасти ва намоиши маводҳои гуногун (китобҳо, нотаҳо, фитаҳо, суратҳо ва китобҳои дарсӣ) дар мавзӯи «Санъати мусиқии касбии муосири халқҳои Осиёи Марказӣ» -ро дар бар гирифт. Мақсади ин барнома муъодилаи таҷриба ва амалисозии лоиҳаҳои муштарак буд.

Фестивали дуҷоми байналмилалии «Баҳористон» дар моҳи майи соли 2008 баргузор гардид, ки иштирокчиёни он оркестрҳои камеравӣ буданд [189]. Аз Тоҷикистон оркестри камеравии «Гармони Мира» бо роҳбарии бадеӣ ва дирежёри маъруф, оҳангсоз, Ҳунарпешаи халқии Ҷумҳурии

Тоҷикистон Толиб Шаҳидӣ ширкат варзид. Аз Қазоқистон оркестри камеравии Консерваторияи миллии Қазоқистон бо роҳбари бадеӣ ва дирижёр П. Тарсевич, аз Қирғизистон оркестри камеравии Президентии «Манас» бо роҳбари бадеӣ ва дирижёр, Ҳунарманди шоистаи Қирғизистон Эрнис Асаналиев, ва аз Федератсияи Россия кuartети тории Академияи давлатии фарҳанг ва санъати Челябинск бо роҳбари бадеӣ, ҳунарманди шоистаи Россия, профессор, дирижёр А. Абдурахмонов иштирок карданд.

Инчунин, мусиқачиён-солистҳо, дирижёрҳо, олимон, педагогҳо, сарварони макотиби олии мусиқӣ ва коллективҳои эҷодӣ аз шаҳрҳои Алма-Ато, Бишкек, Тошкент, Екатеринбург, Новосибирск, Челябинск, Осло (Норвегия) ва Душанбе даъват карда шуданд. Аз байни иштирокчиён-мехмонони фестивал метавон чанд нафарро ном бурд: Шкаруп Волерия – навозандаи пианино, Ҳунарманди шоистаи Русия, профессори Консерваторияи давлатии Урал ба номи М. Мусургский; Б. Борис – доктори илмҳои санъатшиносӣ, профессор, мудири кафедраи назария, таърихи мусиқӣ ва асбобҳои мусиқии Донишгоҳи давлатии Урал; М. Дрожжина – доктори илмҳои санъатшиносӣ, дотсенти кафедраи таҳсилоти мусиқӣ ва маорифи Консерваторияи давлатии Новосибирск ба номи М. Глинка; Кристин Гровен Холмбо – профессори маҳорати вокалӣ ва хориӣ Пажӯҳишгоҳи илмҳои мусиқии Донишгоҳи Осло (Норвегия); Далер Нозилов – ғижжакнавоз, ҳунарпешаи оркестри филармонии Новосибирск.

Дар доираи ин фестивал 8 концерт ва 5 мастер-класс гузаронида шуданд, ки мавзӯҳои гуногунро дар бар мегирифтанд.

Дар концертҳо асарҳои оҳангсозони тоҷик Толиб Шаҳидӣ, Зиёдуллоҳ Шаҳидӣ, Талабхӯҷа Сатторов, Зарина Миршакар, Лола Толис, Фирӯз Баҳор, Яхйел Сабзанов, Амирбек Мӯсоев иҷро гардиданд [98, с. 75], [42], [110, с. 15].

Фестивали дуҷуми байналмилалӣ «Баҳористон» имконият фароҳам овард, ки захираҳои иҷрокунандагии санъати мусиқии кишварҳои ширкаткунанда муайян шаванд. Ин чорабинӣ на танҳо барои таҳкими

ҳамкориҳои эҷодӣ, балки барои таъсиси «Интероркестр» низ замина гузошт, ки бори аввал дар концерти ниҳонии фестивал баромад намуд.

Дар доираи фестивали «Баҳористон» мизи мудаввар бо мавзӯи «Самтҳои асосӣ ва проблемаҳои рушди санати мусиқии касбӣ дар Осиёи Марказӣ» баргузор гардид. Дар ин мизи мудаввар, масъалаҳои гуногуни илмӣ, таҳсилоти мусиқӣ, фаъолияти концерти ва ҳамкориҳои эҷодӣ байни консерваторияҳои Осиёи Марказӣ ва Россия баррасӣ шуданд.

Фестивали сеюми байналмилалӣ «Баҳористон» таҳти унвони «PIANO FORTE» ба мусиқии фортепианно бахшида шуда, аз 15 то 19 майи соли 2009 баргузор гардид. Дар ин фестивал навозандагон аз Россия, Қазоқистон, Қирғизистон, ИМА ва Тоҷикистон ширкат варзиданд. Иштирокчиёни асосии фестивал пианинанавозон – солистони консерваторияҳои Қазоқистон, Қирғизистон ва Россия буданд, ки бо Консерваторияи миллии Тоҷикистон шартномаҳои ҳамкорӣ имзо намуданд.

Мавзӯи барномаи концерти барои иштирокчиёни фестивал озод интихоб карда шуд, аммо консерватория пешниҳод намуд, ки иштирокчиён асарҳои оҳангсозони тоҷикро дар барномаи худ шомил кунанд. Аз ин рӯ, дар концертҳои фестивал асарҳои Т. Шаҳидӣ, З. Шаҳидӣ, Т. Сатторов, Л. Толис ва Ф. Баҳор иҷро гардиданд. Дар фестивал пианинанавози амрикоӣ Д. Коревар ширкат дошт, ки ҳанӯз соли 2008 бо дастгирӣ ва ташаббуси сафорати Амрико аз Консерваторияи миллии Тоҷикистон дидан кард ва машғулияти мастер-классро гузаронид [154].

Соли 2010 фестивали дигар баргузор гашт, ки ба ҷашни 200-солагии оҳангсозони машҳур Ф. Шопен ва Р. Шуман бахшида шуда буд [104, с. 25-28]. Соли 2011 Фестивали байналхалқии мусиқинавозони ҳамватан бахшида ба 20-солагии Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон гузаронида шуд [112].

Фестивали байналмилалӣ «Баҳористон» нақши муҳимро дар рушди мусиқии касбии Тоҷикистон бозида, таъсири назарраси ҷамъиятӣ дошт.

Муваффақияти ин фестивал ба таҳкими ҳамкориҳои эҷодӣ дар миёни мусиқачиёни тоҷик ва кишварҳои дигар мусоидат намуда, барои ташаккули ансамблҳои байналмилалӣ замина гузошт. Дар ин замина, фестивал на танҳо барои мубодилаи таҷрибаи касбӣ, балки барои муаррифии мусиқии миллӣ ба ҷаҳон низ хидмат кард. Дар муқоиса, фестивали «Аржанг» соли 2002 бо фарогирии намудҳои гуногуни санъати тоҷик, аз ҳунармандӣ то мусиқии муосир, намоиши рангини фарҳанги миллиро пешкаш намуд. Барномаи бошукӯҳи он, ки аз намоишгоҳҳо, концертҳо ва мулоқотҳои эҷодӣ иборат буд, густариши фарҳанги тоҷикро таъмин намуд. Ҳар ду фестивал дар ташаккули тасвири муосири фарҳанги Тоҷикистон саҳми арзанда гузоштанд [153].

Солҳои 2004 ва 2009 дар шаҳри Душанбе ва соли 2006 дар шаҳри Кӯлоб фестивал-симпозиумҳои байналмилалӣ «Фалак» гузаронида шудаанд, ки соли 2004 дар Филармонияи давлатии Тоҷикистон баргузор гардид, ёдовар шудан хеле ба маврид аст [185.].

Ташкилкунандагони ин чорабинии муҳим гурӯҳи эҷодӣ бо роҳбарии навозанда ва оҳангсози машҳури тоҷик А. Мусоев маҳсуб меёфтанд.

Дар барномаи консерти пораҳо аз операҳои «Туйи Фигаро» В. Мосарт, «Кармен Ж. Бизе ва «Трубадур» Ч. Верди садо доданд [215].

Барои расонидани ёрӣ ба театр директори итолиёӣ Ч. Колелла даъват шуда ин консертро ба дараҷаи баланди касбият гузаронид. Ӯ тавонист кори оркестро, ки ҳоло комил набуд, дуруст ба роҳ монад. Дар ин концерт ҳамчунин донишҷӯии Консерваторияи миллии Тоҷикистон Ш. Усмонова, овозхон А. Тиман ва ҳамсаро Ч. Колелла баромад карданд.

Пас аз рафтани Ч. Колелла масъалаи директори оркестр ва ҷалб намудани директори касбӣ, ки бе он ба саҳна гузоштани намоишҳо дар театр хело коста менамуданд, кори оркестр ба дараҷаи зарурӣ ба талабот ҷавобгӯ набуд. Соли 2010 дар саҳнаи театр операҳои гуногун ба маърази тамошо гузошта шуданд [134].

Бори нахуст соли 2011 оркестр бо сарвари директори филармонияи давлатӣ М. Нуров, роҳбари бадеӣ А. Мусоев ва директори асосӣ Д. Курбонов ба ба Ҷумҳурии Ислонии Эрон сафар кард [133].

Ба ин тариқ, дар Созишномаи миёни вазоратҳои фарҳанги Федератсияи Россия ва Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки дар санаи 19-уми сентябри соли 1995 ба имзо расидааст, чунин оварда шудааст: «Тарафҳои тибқи қонунгузориҳои миллии барои рушди ҳамкориҳо дар соҳаи санъати мусиқӣ, театрӣ, кинематография, санъатҳои ҳаваскорон ва эстрада, тарғиб намудани иншооти мероси таърихӣ фарҳангӣ шароити мусоидро фароҳам меоранд» [15, С. 2-5].

Тибқи ин ҳуҷҷат Федератсияи Россия ва Ҷумҳурии Тоҷикистон ба таври дучониба сафарҳои ҳунарии дастаҳои сарояндагӣ, рақсӣ, театрӣ, фолклорӣ ва сарояндагони ҷудогона ва фестивалҳои ба роҳ мемонанд. Рӯзҳои фарҳангӣ ва ҷорабиниҳои дигар сураи гирифта ва гузаронидани чунин ҷорабиниҳо минбаъд идома меёбад.

Дар вақти Рӯзҳои фарҳангии Федератсияи Россия дар Ҷумҳурии Тоҷикистон моҳи апрели соли 2004, ки оғози ботантанаи ин рӯзҳо дар шаҳри Душанбе, дар толори «Ҷоҳи Борбад» баргузор гардида буд, дар тӯли чанд рӯз гурӯҳҳои пешбари мусиқӣ ва сарояндагони ҷудогонаи Россия бо барномаҳои рангину ҷолиб баромад карданд [109, С. 69].

Консертҳои ансамбли рақсии «Русские сезоны» ва гурӯҳҳои эстради «Отпетые мощенники» ва «Московская балалайка» бо репертуари сурудҳои халқии русӣ ва рақсҳои қадимаи «вале» ва «романе» баргузор шуданд. Ҳунармандони Россия дар шаҳрҳои Қурғонтеппа, Норақ ва Турсунзода низ бо муваффақият ҳунарнамоӣ карданд. Рӯзҳои фарҳанги Россия дар Тоҷикистон бори дуюм дар моҳи октябри соли 2010 баргузор гардид. Дар консертҳои сарояндагон, навозандагон ва оркестрҳои ҳунарнамоӣ карданд. Дар соли 2005 дар шаҳри Москва Рӯзҳои фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон гузаронида шуданд [9].

Дар сатҳи пойтахти ду кишвар дар соли 1997 Рӯзҳои фарҳангии Душанбе дар Москва бахшида ба 850-солагии шаҳри Москва баргузор гардидаанд.

Дар Театри опера ва балети ба номи С. Айнӣ намоишномаи «Гуд бай Америка»-и Театри тамошобини ҷавони Москва намоиш дода шуд. Консертҳои сарояндагони Театри калон Т. Ерастова ва Ҳунарманди шоистаи Россия П. Глубокий бо муваффақият баргузор гардид [155].

Соли 2004, 80-солагии шаҳри Душанбе бо тантана таҷлил гардид. Дар доираи барномаи фарҳангӣ, ки барои ин солгарди пойтахт омода шуда буд, Театри калон бо иштироки сарояндагони варзида дар жанрҳои опера ва балет, инчунин оркестри симфонӣ таҳти роҳбарии Александр Титов сафари ҳунари анҷом дод.

Ҳунармандони Москва порчаҳо аз балетҳо ва опера манзури тамошобинон гардонда шуданд [182]. Мусиқии оҳангсозони рус, тибқи иттилои матбуот, ба сатҳи баланди касбии худ фарқ мекард, ки дар Театри академии опера ва балет ба номи С. Айнӣ, ки қайҳо ба фаромӯшӣ супорида шудааст, намоиш дода намешуд [149]. Соли 2007, дар Рӯзи байналмилалӣ мусиқӣ, дар шаҳри Душанбе консертҳои пианинонавози филармонияи Москва, Е. Мечетина, ки соҳиби ҷоизаҳои озмунҳои байналмилалӣ ва ҷоизаи ҷавони «Триумф» мебошад, баргузор шуд [139].

Рӯзҳои 18-19 сентябри соли 2018 дар Душанбе Анҷумани 3-юми зиёиёни илму эҷодкори давлатҳои ИДМ баргузор шуд, ки дар он пианинонавози маъруфи ҷаҳонӣ Денис Матсуев бо Оркестри симфонии ҷавонони ИДМ таҳти роҳбарии Юрий Симонов баромад кард [222].

Соли 2008 дар Ҷумҳурии Тоҷикистон Рӯзҳои фарҳанги Қазоқистон гузаронида шуданд. Дар шаҳри Душанбе дар толори «Кохи Борбад» ҳамоиши ботантана бахшида ба оғози Рӯзҳои фарҳанги Қазоқистон дар Тоҷикистон ва консертҳои устодони санъати Қазоқистон баргузор гардиданд [138].

Инчунин намоиш бо номи «Мероси халқҳои бузург» кушода шуд, ки дар он санъат ва ҳунари мардумии Қазоқистон ба маърази томошо гузошта шуданд. Дар консерт гурӯҳҳо ва ҳунармандони зерин ҳунаромой кардаанд: ансамбли рақсии «Салтанат», гурӯҳи «Ултау», сарояндагон: Э. Карболина, Е. Шукманов, А. Тоҷибоева, П. Назаров, ки зодаи Тоҷикистон буда, тарбияи ватан ба эҷодиёти ӯ бетаъсир намондааст. Дар Тоҷикистон рӯзҳои фарҳанги кишварҳои Озарбойҷон, Туркменистон, Хитой ва Ҳиндустон баргузор гардида, дар ин кишварҳо низ Рӯзҳои фарҳанги Тоҷикистон гузаронида шудаанд. Соли 2010 дар Душанбе, дар толори «Кохи Борбад», бахшида ба 65-солагии ғалаба бар Олмони фашистӣ Анҷумани байналмилалӣ мусиқӣ баргузор шуд. Дар консерт ҳунармандони Россия Л. Леменко, Варвара, Л. Кайкуле, С. Павлиашвили, Т. Повалий ва ансамбли «Сивара» ширкат варзидаанд [190].

Ҳамин тавр, ду маротиба пайи ҳам дар солҳои 2010 ва 2011 дар Душанбе Анҷумани байналмилалӣ мусиқии «Осмони давлатҳои муштаракулманофеъ» гузаронида шуд, ки дар он сарояндагони ҷавони сурудҳои эстрадӣ аз кишварҳои ИДМ ҳунаромой кардаанд [124].

Боиси зикр аст, ки Тоҷикистонро дар ин анҷуман ғолиби озмуни байналмилалӣ «Панҷ ситораи Интервидение», ки соли 2008 дар шаҳри Сочи гузаронида шуда буд, Т. Ниёзова намоёндагӣ кард [184].

Тибқи шартҳои озмуни мазкур озмун бояд дар кишвари ғолиб гузаронида шавад, вале бо сабаби он, ки дар Душанбе барои гузаронидани озмуни байналмилалӣ чунин сатҳ имкониятҳои техникӣ мавҷуд набуданд, тасмим гирифта шуд, ки дар ин ҷо анҷумани «Осмони давлатҳои муштаракулманофеъ» гузаронида шавад [130].

Соли 2007 дар шаҳри Душанбе дар толори консертии «Кохи Борбад» консерти ҳунарманди мардумии ИҶШС Иосиф Кабзон баргузор гардид.

Ансамбли мазкур дар моҳи октябри соли 2007 дар Анҷумани байналмилалӣ ҳамватанони хорҷии россиягӣ бо номи «Суруди русӣ», ки дар Москва баргузор гардид, ҷоизаи нахустинро ба даст овард. Дар шаҳри

Хучанд, анчуман-озмуни «Суруди русӣ», ки дар он дастаҳои ҳаваскорон ва ҳунармандони касбӣ ҳунарнамоӣ мекунанд, ҳамасола баргузор мешавад ва ин ба анъана табдил ёфтааст [156].

Дар Тоҷикистон дар даҳсолаҳои охир анҷуманҳои байналмилалӣ мусиқии ҷазз бо иштироки мусиқачиён аз ҷумҳуриҳои собиқ ИҶШС зиёд шудаанд. Бо ибтикори Консерваторияи миллии Тоҷикистон ва Вазорати фарҳанг, инчунин бо дастгирии молиявии Дафтари шветсариягӣ ва Маркази фарҳангии «Бохтар», анҷумани ҷазз баргузор гардид, ки дар он гурӯҳҳои «Авесто», «Мизроб» ва мусиқачиён А. Бақоев ва Ҷ. Халилов иштирок карданд [11].

Лозим ба ёдоварист, ки аз соли 2007-ум сар карда ҳамасола дар шаҳри Хучанд бо ташаббуси мусиқшиноси машҳури тоҷик Н. Ҳакимов ва бо дастгирии мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатӣ вилояти Суғд Анҷумани байналмилалӣ телевизиони бачагонаи «Донак» гузаронида мешавад [144]. Иштирокчиёни ин анҷумани бачагона аз кишварҳои Осиёи Марказӣ буданд. Онҳо маҳорати худро дар сурудхонӣ, ракс ва навохтани асбобҳои гуногуни мусиқӣ нишон доданд. Дар байни номгӯӣ ҳунарҳо барои жанрҳои анъанавӣ мусиқӣ ҳам ҷойҳои муҳим ҷудо карда шуд. Дар хотимаи анҷуман ба ҳамаи иштирокчиёни он дипломҳо ва тухфаҳои хотиравӣ супорида шуданд.

Дар тӯли чанд сол пионинанавози машҳур, хатмкардаи Консерваторияи шаҳри Москва ба номи П. Чайковский Дилбар Ҳакимова дар Техрон зиндагӣ мекард ва ба фаъолияти навозандагӣ омӯзгорӣ машғул буд. Номбурда даҳо шогирдони эрониро тарбия кард, ки ин аз он гувоҳӣ медиҳад, ки мактаби мусиқии шӯравӣ ба мисли пештара дорои касбияти олӣ буда, таълиғгарони зиёд дорад. Дар нахустин Анҷумани байналмилалӣ мусиқии бойгонӣ “Оҳангҳои орган”, ки дар соли 2011 баргузор гардид, органнавозон аз Россия, аз ҷумла профессор Рубин Абдулин, ректори Консерваторияи миллии Қазон ва Ҳунарманди мардумии ФР, инчунин профессор Любов Шишханова, Ҳунарманди

мардумии ФР, иштирок намуданд [121]. Консертҳои муаллифии ҷашнии Т. Шаҳидӣ дар сахнаҳои байналмилалӣ гузаронида мешуданд.

Масалан, соли 2006 шаби эҷодии ӯ дар Толори консертии ба номи П. Чайковскийи шаҳри Москва баргузор гардида буд.

Мутаассифона, на бо ҳамаи онҳо робитаҳои эҷодӣ барқарор шудааст. Дар анҷумани «Баҳористон», ки дар соли 2011 гузаронида шуда ва ба мусиқачиён - ҳамватанони мо бахшида шуда буд, на ҳамаи он нафароне, ки тарки ватан карда буданд, тавонидаанд дар он ширкат варзанд ва ҳамдиёронашонро бо эҷодиёти худ ошно намоянд. Аз ҷумла, нафароне, ки ба хориҷи кишвар муҳоҷират кардаанд, метавон Фирӯз Баҳорро ном бурд, ки аз соли 1996 дар кишвари Олмон зиндагӣ фаъолият доранд.

Вай муваффақона консертҳои мегузаронад ва ба фаъолияти эҷодӣ машғул аст. Аз миёни асарҳои ӯ, ки дар хориҷ аз ватанаш эҷод кардааст, метавон, операи «Умари Хайём» (1993 - 1998), «Das Licht» (2001) барои хориҷ омехта бо орган дар асоси матнҳои Инчил ном бурд. Оҳангсоз Алишер Латифзода дар ҳоли ҳозир дар ИМА истиқомат мекунад. Вай бомуваффақият фаъолияти оҳангсозиашро идома дода, оҳангҳои навро эҷод карда истодааст. Ин оҳангсоз аз таҳаюли пурғановати эҷодӣ ва ҳамаи воситаи техникии мусиқии муосир бархӯрдор мебошад, ба эҷоди асарҳои мусиқӣ дар жанрҳои гуногун рағбати зиёд дорад [88, с. 259].

Семинари байналмилалӣ илмӣ дар мавзӯи «Фарҳанги мусиқии тоҷик дар ибтидои асри XXI афзалиятҳои рушд», ки дар соли 1999 баргузор гардид, нақши муҳим дар таъсиси Консерваторияи миллии дар Душанбе ва Академияи мақоми Тоҷикистон дошт. Ин семинар, ки бо дастгирии Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон, Хазинаи байналмилалӣ Борбад ва дигар ташкилотҳо баргузор шуд, ба рушди жанрҳои анъанавии мусиқии тоҷик, аз ҷумла шашмақом ва фалак, мусоидат намуд. Муҳаққиқони варзида аз Россия, Ўзбекистон, Фаронса ва Тоҷикистон дар кори семинар иштирок карданд.

Ҳамчунин боиси зикр аст, ки дар солҳои охир тайёр намудани кадрҳои касбии соҳаи мусиқӣ берун аз ҷумҳурӣ аз нав ба роҳ монда шуд. Чунончи, бо консерваторияҳои шаҳрҳои Екатеринбург ва Новосибирск доир ба таълими кадрҳои мусиқӣ аз Тоҷикистон шартномаҳо имзо шудаанд. Дар давраи ҳозира дар муассисаҳои таълимӣ ҷавонони болаёқат аз Тоҷикистон дар шуъбаҳои оҳангсозӣ, назарияи мусиқӣ ва навозандагӣ таҳсил карда истодаанд. Қобили зикр аст, ки дар Шӯрои диссертасионии Консерваторияи шаҳри Новосибирск соли 2009 Ф. Азизӣ рисолаи докторӣ ва дар Шӯрои диссертасионии Академияи мусиқии Россия ба номи Гнесинҳо А. Галиахметова рисолаи номзадиро бомуваффақият Ҳимоя карданд. Дар давраи ҳозира берун аз қаламрави Тоҷикистон бисёре аз навозандагони асбобҳои гуногуни мусиқӣ, мусиқашиносон ва ходимони дигари фарҳанг фаъолияти касбии худро давом дода истодаанд ва натиҷаҳои хело хуб ҳам ба даст овардаанд. Чунончӣ, доктори илмҳои санъатшиносии профессорҳои Консерваторияи давлатии шаҳри Новосибирск ба номи М. И. Глинка, мусиқишинос М. Дрожжина дар давраи ҳозира дар консерваторияи мазкур кор карда истодааст.

Рисолаи номзадии ӯ дар мавзӯи «Полифония (бисёровозӣ) дар асарҳои мусиқии оҳангсозони Тоҷикистон» [206, с. 50]. дар Тоҷикистон таълиф шуда буд. Кори дигари таҳқиқотии ӯ бо номи «Мактабҳои ҷавони оҳангсозии миллии Шарқ ҳамчун падидаи санъати мусиқии асри XX» замоне арзи Ҳастӣ карда буд, ки муаллиф алақай аз Тоҷикистон рафта буд.

Ин монография ба омӯзиши падидаи мактабҳои ҷавони оҳангсозии миллии Шарқ дар сатҳи концептуалӣ бахшида шудааст. Ташаккули ин падидаи маҷмӯ ва бисёрсатҳ яке аз роҳҳои нисбатан равшан вусъатёбанда ва дорои мушкилоти рушди эҷодӣи оҳангсозӣ дар асри XX ба шумор меравад. Барои муаллифе, ки тақдири чор наслашон ба минтақаҳои шарқи собиқ ИҶШС алоқаманд буд, зикри мушкилоти мактабҳои оҳангсозӣ аз доираи манфиати ҳолиси илмӣ касбӣ берун мемонданд. Вале ба ин солҳои таҳсил ва фаъолияти педагогӣ (М. Дрожжина дар он вақт дар Донишқадаи

давлатии санъати Тоҷикистон ба номи М. Турсунзода ба фаъолияти омӯзгорӣ машғул буд), суҳбат бо одамони эҷодкор начиб, будубош дар муҳити овозии фарҳанги миллии ғайриаврупой ва биллохира, кӯшиши дарки моҳияти ҳодисаҳо ва тағйироти бавучудода сабаб шудаанд [207]. Шавку рағбати М. Дрожжина ба мусиқии тоҷикӣ то ҳозир ҳам дар фаъолияти илмӣ ӯ, инчунин дар корҳои шогирдони сершумораш ҷойгоҳи хоса дорад. Чунончи, дар соли 2016 яке аз шогирдонаш – Полина Тончук дар мавзӯи «Фуга» ҳамчун концепти умумии бадеӣ (дар мисоли силсилаи «Расмҳои рӯи атлас»-и Ф. Баҳор) рисолаи номзодиашро бомуваффақият ҳимоя кард. Номзоди илмӣ санъатшиносӣ, мусиқашинос – мутахассиси соҳаи сольфеджио Татьяна Литвинова, ки ӯ ҳам фаъолияти меҳнатиашро дар Донишқадаи давлатии санъати Тоҷикистон ба номи М. Турсунзода оғоз карда буд, дар давраи ҳозира ба ҳайси мутахассис – педагоги пешбар дар мактаби махсуси мусиқии назди Консерваторияи шаҳри Санкт-Петербург ба номи Н. Римский – Корсаков фаъолият менамояд. Дар асари ӯ «Селфеджио тембрӣ» (тембр обуранги садо; яке аз хусусиятҳои хоси овози мусиқӣ) нигоҳи хоси муаллиф ба масъалаи таълими ин фан инъикос ёфтааст.

Дар ин ҷо бояд илова кард, ки бори нахуст дар педагогикаи мусиқӣ Литвинова Т. А. методикаи бемисли инкишофи шунавоии тембриро таҳия кардааст, ки дар дастури таълимии «Селфеджио тембрӣ» (қисми I-дар асоси маводи мусиқии созӣ, қисми II - дар асоси маводи мусиқии овозӣ) инъикос ёфтааст. Доктори илмҳои санъатшиносӣ В. Юнусова дар кафедраи мусиқии Шарқи ДДСТ ба номи М. Турсунзода аз соли 1982 то соли 1991 ба таълим машғул буд. Дар давраи ҳозира номбурда профессори Консерваторияи шаҳри Москва ба номи П. И. Чайковский мебошад. Соли 1995 рисолаи докториашро дар мавзӯи «Раванди эҷодӣ дар мусиқии классикии Шарқ» дифо намуд. Ба ҳайси иштирокчи ва роҳбар қариб дар 50 экспидитсияи мусиқию этнографӣ дар ҷумҳуриҳои Кавказ ва Осиёи Миёна ширкат варзид. Чандин бор бо маъруза дар конференсияҳои байналмилалӣ

илмӣ баромад кардааст. Номзади илми санъатшиносӣ Э Гейзер баробари анчоми дигар корҳои марбут ба тарғиби санъати тоҷик дар кишвари Олмон, конференсияи илмиро таҳти унвони «Дар бораи робитаҳои таърихи дар фарҳанг ва санъати Олмон ва Тоҷикистон» ташкил кард, ки он дар моҳи июли соли 2005 баргузор гардид ва ҳадаш дар ин конференсия дар мавзӯи «Дар бораи робитаҳои миёни фарҳангҳои мусиқии Шарқ ва Аврупо» маъруза кард.

Аз далелҳои боло бармеояд, ки дар давраи муосири рушди соҳаи фарҳанг барои ривочу равақи афкори мусиқии тоҷик чӣ дар дохил ва чӣ берун аз ҷумҳурии ҷорабиниҳои зиёди фарҳангӣ-мусиқӣ ташкил ва гузаронида шудаанд.

Ба андешаи муаллиф дар ин росто ходимон, кормандони фарҳанг, оҳангсозон ва санъаткорони тоҷик корҳои зиёди эҷодиро ба сомона расонида, санъати волои мусиқии тоҷикро дар сатҳи байналмилалӣ бо сифати нав ва сатҳи баланд муаррифӣ намуданд. Ҷорабиниҳои асосии фарҳангӣ: фестивал-озмунҳо, консертҳо ва сафарҳои ҳунарии дастаҳо ва ансамблҳои мусиқӣ муаррифғари афкори мусиқии миллии тоҷик маҳсуб меёбанд. Ҳамин тариқ, дар ҳамкорӣ бо кишварҳои дигар дар самти равақи афкори мусиқӣ ва тақвияти таҳасуси мутрибон, эҷодиёти асарҳои мусиқӣ ҳамкориҳои судманд ба роҳ монда шудаанд.

2.2. Омилҳои пешрафти мусиқии халқи тоҷик

Дар солҳои 90-уми асри XX мусиқии касбии тоҷик давраи мушкилро аз сар гузаронида, ходимони фарҳанг ва санъати мусиқии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ҳолати ногувор ба сар мебуданд [101, с. 161]. Онҳо наметавонида, ки ба касби дигар шуғл варзанд ва маҷбуран ҷумҳуриро тарк карданд. Аз аъзои Иттифоқи оҳангсозони Тоҷикистон дувоздаҳ нафар муҳоҷират карданд [100, с. 140].

Лозим ба ёдоварист, ки дар ҷумҳурии муסיкинавозони касбӣ низ хело кам монданд ва иҷро намудани асарҳои оҳангсозон қариб ғайри имкон буд. Дар ин вазъият эҷодиёти оҳангсозӣ қариб аз миён мерафт. Бо вучуди он, ба ин камбудихо нигоҳ накарда Ходими хидматнишондодаи санъати Тоҷикистон, дорандаи Ҷоизаи ба номи А. Александров, профессор Абдуфаттоҳ Одинаев фаъолияти эҷодии худро давом медиҳад. Аз ҷониби ӯ дар солҳои 90-ум кантатаи «Аҳура Маздо» (1991), асари симфонии «Мавригӣ» (1993); оҳангҳо барои тенор, сопрано, хор ва оркестр барои шеърҳои шоирон Фирдавсӣ, Дақиқӣ, Фаррухӣ, инчунин аз матнҳои паҳлавӣ ва авастой истифода карда, кантатаҳо эҷод кардааст. Соли 1995 А. Одинаев барои флейта ва оркестри камеравӣ мақоми «Ироқи Дарвоз»-ро навиштааст.

Ҳамчунин дар ҷумҳурии оҳангсозон бештар дар жанри концерт эҷодиёти худро меофариданд. Ин оҳангҳо барои сочҳои миллӣ навишта шуда буданд. Соли 1991 Т. Сатторов барои оркестр ва рубоб-бас концерт менависад, ки хело ҷолиб буда, истифодаи сози халқӣ дар оркестр чизи нав буд. Т. Сатторов аз байни оҳангсозони тоҷик аввалин шуда барои оркестри торӣ, арфа ва ғайра концерт менависад.

Вай дар ҳамин солҳо Консертҳои фортепианӣ ва ғичакӣ, Консерт-каприччио барои саксофон ва оркестри камеравӣ (1991-1999) эҷод кардааст. Маҳорати баланди эҷодӣ ва асарҳои эҷодкардааш Т. Шаҳидиро дар дохили ҷумҳурии ва берун аз он машҳур карданд.

Таъкиди он нукта лозим аст, ки вазъияти соҳаи саъати муסיқӣ дар соли 1999 онқадар хуб набуд, вале дастаҳои хунарии ва Филармонияи давлатии Тоҷикистон бо як ҳисси ватандӯстӣ, меҳру муҳаббат ба фарҳанг ва касбияти худ ҳамеша талош менамудаанд. Дар ин вазъи ногувор хунаремандон ба шароитҳои мавҷуда нигоҳ накарда, дар ҷорабиниҳои дар сатҳи ҷумҳурии ва берун аз он, баргузор гардида аз қабилӣ рӯзи матбуоти Тоҷикистон ва Артиши миллӣ, иди занон, озмуни «Модари сол», таҷлили Наврӯзи Аҷам, иди ғалаба, ҳаракати Ваҳдати миллӣ, таҷлили 1100-солагии Давлати

Сомониён ва дигар чорабиниҳои ҷашнӣ фаъолона иштирок намудаанд. Ҳамчунин ҳамкориҳои эҷодии ҳунармандон ва дастаҳои ҳунарии бо оҳангсозони ҷумҳурии идома ёфта дар ин давра асарҳои навҷӯёнаи К. Яҳёзода «Тоҷикистон» барои якҷаҳон ва квартети торӣ, К. Ҳалимов «Оли Сомон», барои ансамбли «Чаман», «Дунёи ман, дунёи ту» барои ансамбли «Чавонӣ», «Гулзор равам» барои ансамбли «Ганҷина» эҷод шуда, ба барномаҳои ҳунарии дохил карда шуданд ва ин ҳамкориҳо ҳоло ҳам идома доранд [60].

20-уми майи соли 1999 бори нахуст Оркестри асбобҳои халқӣ дар толори Театри опера ва балети ба номи С. Айнии тахти роҳбарии сардриҷеи он Ҳасанҷон Пиров барои тамошобинон консерт пешкаш намуд, ки дар барномаи консерти чанде аз ҳофизони шинохтаи ҷумҳурии ба монанди М. Эргашова, С. Билолов, Ҳ. Мӯминова, Б. Абдуллоев, Ш. Ҳошимова, З. Ризоева ва дигарон баромад кардаанд.

Соли 1999 дар ҳаёати Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон ансамблҳои эстрадии «Гулшан», ансамбли рақсии «Зебо», ансамбли рақсии «Ҷаҳоноро» фаъолият менамуданд.

Ин нуктаро бояд арз кард, ки онҳо дар давоми сол 28 чорабиниҳои калони фарҳангӣ нишон доданд, ки муҳимтаринашон ба муносибати таҷлили 1100 - солагии Далати Сомониён бо номи «Нури зиндагӣ» дар Театри опера ва балети ба номи С. Айнии баргузор гардида буд. Дар баробари дар сатҳи баланд гузаронидани чорабиниҳо санъаткорони Студияи бачагонаи рақсии «Зебо» дар фестивали байналхалқии «Кӯдакони дунё» дар шаҳри Истамбули Туркия ширкат карда, назокати санъати миллии халқи тоҷикро нишон додаанд. Ҳамчунин ансамбли рақсии «Ҷаҳоноро» бо даъвати Ҷамъияти саҳҳомии «Бодом» ба вилояти Суғд сафарҳои ҳунарии дошт ва он ҷо як силсила консертҳои манзури тамошобинон гардонд. Ансамбли «Лола» ба ифтихори 1100-солагии Давлати Сомониён бо роҳбарии Ҳунарманди мардумии Тоҷикистон Мастона Эргашева ба вилояти Хатлон сафарҳои ҳунарии ташкил кард.

Дар ин ҷо гуфтан ҷоиз аст, ки соли 2006 дар ҷумҳурӣ 90 муассисаи таълимии мусиқӣ амал мекард (2 мактаби олӣ, 6 коллеҷ, 2 мактаб – интернати миёнаи махсуси мусиқии ҷумҳуриявӣ ва 80 мактаби ибтидоии мусиқӣ). Дар ин муассисаҳо 13 ҳазор нафар таҳсил мекарданд. Консертҳои ҳисоботии Консерваторияи миллии Тоҷикистон, коллеҷҳои ҷумҳуриявӣ дар сатҳи баланди касбӣ доир гардиданд [53]. 20 нафар хатмкардаи Коллеҷи санъат ба номи А. Бобоқулов барои таҳсил ба Консерваторияи миллии Тоҷикистон роҳат гирифтанд. 6 нафар хатмкунандагони Коллеҷи ҷумҳуриявии хореографӣ ба гурӯҳҳои рақсии Театри давлатии ба номи С. Айни дохил шудаанд. Баҳшида ба 1025-солагии мутафаккири бузурги тоҷик А. Сино дар мавзӯи «Абуалӣ ибни Сино ва мусиқӣ» конфронс баргузор гардид. Бо ташаббуси Институтҳои «Ҷомеаи кушода» дар шаҳри Душанбе конфронси байналмилалӣ илмӣ-амалии «Масъалаҳои эҳё ва рушди фарҳанги бадеии мардум» баргузор гардид. Дар қори конфронс донишмандони Ҷумҳурии Исломи Эрон, Афғонистон, шарҳи Хучанду Душанбе ва ноҳияҳои тобеи марказ ширкат доштанд.

Дар солҳои 2007-2008 дар ҷумҳурӣ 91 муассисаҳои фарҳанг ва санъат - 2 мактаби олӣ - Донишқадаи давлатии санъати Тоҷикистон ба номи М. Турсунзода, Консерваторияи миллии Тоҷикистон, 6 коллеҷи фарҳанг ва санъат, 2 мактаб-интернати махсуси мусиқии ҷумҳуриявӣ, 37 мактаби ибтидоии санъат, 36 мактаби ибтидоии мусиқӣ фаъолият мекарданд.

Баҳшида ба 10 солагии Рӯзи ваҳдати миллии моҳи июн даври аввали фестивали ансамблҳои оилавӣ зерӣ унвони «Гули мақсуд» баргузор шуд, дар он 75 ансамбли оилавӣ ширкат варзиданд. Даври дуюми ин фестивал бо иштироки 13 ансамбли ғолиб аз ноҳияҳои гуногуни ҷумҳурӣ ҷамъбаст гардид. Фаъолияти ин фестивал аз ҷониби шабакаҳои ТВТ ва ТВС паҳш шуд ва беҳтаринҳо аз ҷониби вазорат бо тухфаҳои хотиравӣ сарфароз гардонид шудаанд.

Нуктаи мазкурро бояд қайд кард, ки дар соҳаи фарҳанг ва санъати мусиқӣ пешравиҳо ба вуҷуд омада, фаъолияти муассисаҳои таълимӣ, эҷодӣ

ва санъати мусиқӣ беҳтар гардид. Чунончи дар солҳои 2008-2009 аҳли эҷоди санъати мусиқӣ, аз ҷумла Флармонияи давлатии ба номи А. Ҷураев 72 барномаи консерти барои 22 ҳазор нафар тамошобинон пешниҳод кардааст. Сафарҳои ансамблҳои ҳунарии Флармонияи давлатии ба номи А. Ҷураев дар шаҳру ноҳияҳои ҷумҳурӣ ва хориҷи кишвар сурат гирифтанд. Ҳунармандони Иттиҳодияи давлатии гурӯҳҳои эҷодию консерти 46 намоишҳои консертиро барои тамошобинон пешниҳод намуданд. Кормандони МДСХ «Базморо» дар қорҳои ташкил ва гузаронидани Фестивали IV санъати давлатҳои узви СҲШ саҳми босазо гузоштанд. Дар шаҳри Хучанд бо ибтиқори оркестри симфонӣ- эстрадии «Базморо» концерт нишон дода шуд, ҳамчунин концертҳои гурӯҳи “Шаҳзод” дар ноҳияи Ёвон баргузор шуданд.

Ҳамзамон моҳи сентябри соли 2008 бахшида ба 10-солагии фаъолияти Дафтари шеветсариягӣ оид ба Рушд дар Тоҷикистон кормандони МДСХ «Базморо» се барномаи консертиро баргузор намуданд, ки дар онҳо оркестри эстрадӣ-симфонӣ ва овозхонони машҳур Далер Назаров, Шабнама Сурайё ширкат доштанд [56, с. 20].

Тибқи маълумотҳои омории ҳамин солҳо аз ВМКБ ҳамагӣ 3 нафар, аз водии Рашт бошад ягон довталаб ба Консерваторияи миллии Тоҷикистон ҳуҷҷат пешниҳод накардааст. Дар мактаб –интернати махсуси мусиқии ба номи М. Атоев ҳамаи синфхонаҳои таълими назарияи мусиқӣ ва таълими умумӣ аз таъмир бароварда шудаанд. Яке аз мушкилиҳои муассисаҳои таълимии фарҳанг ва санъат ин норасоии китобҳои дарсии соҳаи мусиқӣ ба забони давлатӣ ва кам будани луғатномаҳо дар фонди китобхонаҳои муассисаҳои таълимӣ маҳсуб меёфт.

Такиди он нукта лозим аст, ки дар қору фаъолияти муассисаҳои фарҳангии мусиқӣ баъзе мушкилиҳо ба ҷашм мерасиданд. Нарасидани техникаҳои ҳозиразамони саҳнавии тақвиятдиҳандаи овоз, равшанидиҳанда ва ғайра ба назар мерасид. Толори консертии Филармонияи давлатии Тоҷикистон пурра ба талаботи ҳозиразамон

чавобгӯ набуд, ки ин боиси дар сатҳи паст гузаронидани концертҳо ва кам шудани теъдоди тамошобинон мегардид. Дар фаъолияти муассисаҳои таълимии фарҳангию мусиқӣ нарасидани китобҳои дарсӣ ба забони тоҷикӣ, махсусан дар соҳаи мусиқӣ, соҳаи миллии ба талаботи соҳаи мусиқии касбӣ – кларнет, фагот, най ва ғайра ба чашм мерасид. Дар ҷумҳурӣ лабораторияи санҷиши соҳаи мусиқӣ вучуд надошт, мутахассиси ҷургари фортепиано камчин буд.

Овардани маълумотҳо доир ба фаъолияти Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон дар барномаи дурнамои рушд барои санъати мусиқӣ, зарур мешуморем, ки дар солҳои 2008-2014 нақша-чорабиниҳоеро таҳия намудааст, ки анҷоми корҳои зеринро дар назар дошта буд: таъмини коллективҳои мусиқӣ, муассисаҳои фарҳангӣ, омӯзишгоҳҳои мусиқӣ бо асбобҳои мусиқии замонавӣ, техникаи овозӣ, дастрас намудани нотаҳои классикаи ҷаҳонӣ ва оҳангсозони тоҷик. Ба ғайр аз ин дар нақша-чорабиниҳои мазкур анҷоми чунин корҳо ба нақша гирифта шудаанд:

1. гузаронидани мактабҳои ибтидоии мусиқӣ ва мактабҳои санъат ба тобеияти Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон ;
2. таҳия ва нашри маҷмӯаҳои мусиқӣ;
3. таҳия ва амалӣ намудани барномаи давлатии ба ҷумҳурӣ даъват намудани мутахассисони баландихтисоси соҳаи санъати мусиқӣ аз дигар кишварҳо;
4. омода намудан ва гузаронидани фестивали байналмилали сарояндагони опера;
5. гузаронидани озмуни байналмилалии балет ба номи М. Собирова;
6. гузаронидани фестивали байналхалқии сурудҳои эстрадӣ;
7. гузаронидани фестивали ҷумҳуриявии ҷавонони эҷодкор.

Ҳамин тариқ, нақша-чорабиниҳои мазкур баҳри густариш додани фазаи санъати мусиқии касбии тоҷик дар даврони истиқлолият аҳамияти калон дошт. Ин чорабиниҳо ва ғамхориҳои Ҳукумати Ҷумҳурии

Тоҷикистон боис гардиданд, ки санъати мусиқӣ рушд ёбад ва ба дастовардҳои эҷодӣ ноил гардад.

Дар соли 2008 дар Консерваторияи миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон Фестивали якуми байналмилалӣ оркестрҳои камеравӣ бо иштироки намоёндагони Россия, Қазоқистон, Қирғизистон ва Тоҷикистон баргузор гардид. Толори калони консертии консерватория, ки дорои 250 ҷойи нишаст мебошад, барои гузаронидани он ҷорабини интиҳоб шуд. Ин муассисаи санъати мусиқӣ барои 17 ихтисос пас аз гузаштан аз аттестатсияи давлатӣ иҷозатнома гирифт. Дар Консерваторияи шаҳри Маскав шаби эҷодии оҳангсози барҷаста, профессор Толиб Шаҳидӣ бомуваффақият баргузор гардид. Дар Фаронса хунарнамоии мудири кафедраи мутрибони анъанавӣ А. Абдурашидов ва донишҷӯён Ҷ. Эргашев, Ш. Усмонова баргузор гашт. Дар ҳамин сол Коллеҷи санъати шаҳри Душанбе ба номи А. Бобоқуловро 25 донишҷӯ хатм карда, 9 нафар ба Консерваторияи миллии дохил шуданд. 10 нафари дигар барои кор дар мактабҳои мусиқии ноҳияҳои худ сафарбар гардидаанд ва ду нафар ба мактабҳои хориҷи кишвар дохил шудаанд.

Мактаб-интернати миёнаи махсуси мусиқии ҷумҳуриявии ба номи М. Атоевро 15 нафар хатм намуданд, ки аз онҳо 9 нафарашон барои таҳсил ба Консерваторияи миллии Тоҷикистон ва 1 нафар ба Донишқадаи давлатии санъати Тоҷикистон ба номи М. Турсунзода қабул шуданд, 1 нафар ба Консерваторияи давлатии Екатеринбург аз рӯи ихтисоси фортепиано ба таҳсил фиристонида шуд.

Аз 5 нафар хатмкунандаи мактаб-интернати миёнаи махсуси мусиқии ҷумҳуриявии ба номи З. Шаҳидӣ 3 нафар ба Консерваторияи миллии Тоҷикистон қабул шуданд.

Коллеҷи санъати Хучанд ба номи С. Ҳофизро 49 нафар хатм кард, ки аз онҳо 4 нафар ба Консерваторияи миллии Тоҷикистон дохил шуда, 3 нафар барои таҳсил ба Россия ва Қазоқистон рафта аз рӯи ихтисосҳои фортепиано, гобойнавозӣ таҳсилро идома доданд. Дар соли 2008 ба

муассисаҳои таълимии тобеи Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон 1060 нафар қабул шудааст, ки аз онҳо 914 нафар шуъбаи рӯзона ва 160 нафар ба шуъбаи ғоибона дохил шудаанд [56, с. 11].

Гуфтан лозим аст, ки соли 2011 ҳаёти эҷодии Филармонияи давлатии Тоҷикистон ба номи А. Ҷӯраев 149 маротиба барои беш аз 46 ҳазор тамошобинон барномаҳои консертиро бо иштироки ҳунарпешаҳои халқии Тоҷикистон нишон додааст. Дар барномаи консертии иди байналмилалӣ «Наврӯз», Фестивал симпозиуми байналмилалӣ «Шашмақом» ва дигар чорабиниҳои ҷашнӣ 114 ҳунарпеша иштирок намудаанд. Аз ҷониби Оркестри созҳои миллӣ 14 асари нав ва 62 суруду оҳанг ба мухлисон пешниҳод гардидаанд. Иттиҳодияи давлатии гурӯҳҳои эҷодӣ консертӣ 52 барномаи консертиро баргузор намуда ба 34 ҳазор тамошобин пешкаш намудааст. 33 ҳазор сомонӣ барои харидорӣ кардани асарҳои нави мусиқӣ ва либосҳои сахнаӣ масраф гардидааст.

Ансамбили давлатии рақсии «Лола» ба номи Ғ. Валаматзода дар ноҳияи Рашт чор барномаи консертӣ барои кормандони НОБ-и «Роғун» ду барнома ва 20 барнома дар дигар ноҳияҳои ҷумҳурӣ намоиш додааст. Ин ансамбл бо барномаи ҳунари дар доираи саммити сарони давлатҳои узви СҲШ дар Ҷумҳурии Қазоқистон ва шаҳри Урумчӣ ширкат варзидааст.

Ансамбли «Базморо» дар шаҳру ноҳияҳои Хатлону Суғд барномаҳои консертиро баргузор намуд. Ҳамчунин дар баргузориҳои Фестивалҳои байналмилалӣ «Парасту-2011», «Наврӯз-2011», «Навои арғунун», симпозиуми 5-уми байналмилалӣ «Мактабҳои олии фарҳангу санъат дар фазои маърифати ҷаҳонӣ» ва ғайраҳо саҳми арзандаи ҳудро гузошт [194]. Дар солҳои 2011-2012 28 асари драммавӣ ва 34 асари мусиқӣ дар Шӯрои бадеӣ баррасӣ шуда, аз муаллифон харидорӣ гардиданд.

Бояд таъakkур дод, ки муассисаҳои эҷодӣ- консертӣ дар соли 2014 фаъолияти ҳудро дар сатҳи баланд ба роҳ мондаанд. Ҳаёти эҷодии Филармонияи давлатии Тоҷикистон ба номи А. Ҷӯраев дар чорабиниҳои зиёди ҷамъиятиву сиёсӣ барномаҳои рангини консертиро нишон додааст.

Эҷодкорони ин муассисаи мусиқӣ дар як қатор ноҳияҳои ҷумҳурӣ ва шаҳри Москваи Россия иборат аз 35 суруд, 22 оҳанг, 10 ракс репертуари ҳунарий ташкил дода бо 60 барномаи консерти барои 41000 тамошобинон баромад намуданд.

Иттиҳодияи давлатии гурӯҳҳои эҷодӣ ба беш аз 30 000 тамошобин 96 барномаи консертиро пешниҳод намудааст. Аз 42 асари пешниҳодшуда 30 суруд оҳанги нави мусиқиву рақс ба репертуар ворид шудаанд. Гурӯҳҳои иттиҳодияи мазкур ба шаҳру ноҳияҳои вилояти Хатлон ва Суғд сафари ҳунарий анҷом доданд. Дар ин давра ансамбили «Зебо» таҳти роҳбарии ҳунарпешаи халқии ИҶШС Зебо Аминзода барқарор карда шуд.

Аҳли эҷоди ансамбли «Сомон» барномаи нави консертиро таҳия намуда дар вилояти Хатлон сафари ҳунарий доштанд. Ансамбли давлатии хидматнишондодаи рақсии «Лола» ба номи Ғ. Валаматзода 21 ракс, 18 оҳанги навро ба репертуар ворид намуда, 14 барномаи консертиро пешкаши мухлисон гардонид.

Тибқи маълумоти оморӣ солҳои 2014-2015 дар ин солҳо 23 ансамбли тарона ва ракс, 12 ансамбли шашмақомхон, 6 филармонияи халқӣ фаъолият менамуданд[61.с.72]. Дар муассисаҳои фарҳангӣ 6865 нафар корманд фаъолият доштанд, ки 1694 нафарашон маълумоти олӣ доштанд. Вазорати фарҳанг дар охири сол 10 асари драмравӣ ва 37 асари мусиқиро харидорӣ намуд, ки аксари онҳо сахнаӣ гардонида шуда буданд.

Боиси зикр аст, ки фаъолияти муассисаҳои консерти дар солҳои 2015-2016 тибқи ҳисоботи Вазорати фарҳаги Ҷумҳурии Тоҷикистон чунин баррасӣ карда шудааст: Аҳли эҷоди Филармонияи давлатии Тоҷикистон ба номи А. Ҷӯраев соли 2015 дар зиёда аз 90 чорабиниҳои фарҳангӣ иштирок намудааст. Бо сафарҳои ҳунарий дар шаҳру ноҳияҳои мамлакат 11 маротиба ҳунарнамоӣ кардааст. Ҳамин тариқ муассисаи мусиқии мазкур 75 суруд, 15 оҳанг эҷод намуда, 10 ракси навро таҳия кардааст. Дар тӯли соли 2015 аз ҷониби Оркестри созҳои миллӣ 8 асари мусиқӣ сабт гардидааст. Иттиҳодияи давлатии гурӯҳҳои эҷодию консерти дар чорабиниҳои

фарҳангӣ фаъол буда, дар фестивалҳои байналмилалӣ ширкат варзида ва 14 сафари ҳунари анҷом дода, 92 барнома ба беш аз 25 000 тамошобин пешкаш намудааст. Ансамбли «Сомон» бошад, дар шаҳру ноҳияҳои кишвар 8 сафари ҳунариро анҷом дод. Ансамбли давлатии рақсиит «Лола» ба номи Ғ. Валаматзода низ дар аксари чорабиниҳои фарҳангӣ иштирок намуд.

Боиси қайд аст, ки муассисаи ҳунарии давлатии «Базморо» дар чорабинӣ ба ифтихори пойтахти фарҳангии ИДМ эълон гардидани шаҳри Кӯлоб баргузоргардида сахмгузори намуд. Дар Фестивали байналмилалии созиҳои зарбӣ дар шаҳри Мускат (Уммон) ва дар ҷашни Наврӯз дар Қувайт ширкат варзиданд.

Мо чунин мепиндорем, ки сиёсати фарҳангии Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон асосан барои рушду нумӯи фарҳанги мамлакат равона гардида, маҳз тавассути зина ба зина дар амал татбиқи гардидани он фаъолияти муассисаҳои фарҳангии шаҳру навоҳии ҷумҳурӣ беҳтар ва дар ин замина маънавияти ҷомеа баландтар гардид.

Ба андешаи муаллиф имрӯз Ҷумҳурии Тоҷикистон бо қадамҳои устувор дар самти татбиқи вазифаҳои азими стратегии ҳаёти сиёсӣ иҷтимоӣ-иқтисодӣ, фарҳангӣ ва демократикунонии ҳаёти ҷомеа роҳ мепаёмояд. Вобаста ба ин мақоми муассисаҳои фарҳангӣ ҳамчун марказҳои фароҳамоварӣ, нигоҳдорӣ, омӯзиш ва тарғиби маҷмӯи донишҳои инсонӣ дар бунёди ҷомеаи нав беш аз пеш меафзояд. Мақсад аз баргузориҳои Фестивал-озмуни ҷумҳуриявии телевизионии эҷодии халқ «Андалеб» намоиш додани дастовардҳои ҳунарию фарҳангӣ дар даврони истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон буда, баҳри дар сатҳи баланди ташкилию эҷодӣ барпо гардидани он бояд тамоми муассисаву ташкилот, идораву корхонаҳо, инчунин ашхоси алоҳида сахмгузор бошанд.

Соли 2000 бахшида ба ҷашнҳои 1100-солагии бузургдошти Давлати Сомониён ва 8-солагии Истиқлолияти Ҷумҳурии Тоҷикистон фестивал-

озмуни умумичумхуриявии «Андалеб» дар тамоми ноҳияҳо ва вилоятҳои мамлакат баргузор гардид. Ин чорабиниҳои муҳимми фарҳангӣ дар рӯҳияи ифтихор аз мероси ниёгон, меҳанпарастӣ, ватандорӣ, донишҷӯи таърихи миллат ва талош баҳри бунёд намудани давлати ҳуқуқбунёди дунявӣ ба вуқӯъ омад.

Боиси зикр аст, ки фестивал-озмуни «Андалеб-2000» аз чорабиниҳои пешина бо он фарқ мекард, ки дар рафти он саросар консертҳо, намоишномаҳои театри дар фазо ва рӯҳияи меҳанпарастӣ, сулҳу субот, ваҳдати миллӣ ва ватандорӣю ватанхоӣ мураттаб мешуданд. Ин озмун дар ҷумҳурӣ дар се давра баргузор гашт. Даври якум дар ҳамаи 62 ноҳияи кишвар гузаронида шуд. Даври дуюм дар маркази вилояти водӣҳо баргузор карда шуд, ки даҳо истеъдодҳои навро ба сахна баровардаанд. Даври сеюм бошад, дар арафаи ҷашни 1100-солагии Давлати Сомониён бо иштироки беш аз 1,5 млн нафар дар шаҳри Душанбе баргузор гардад. Ин фестивал ба ҷандин истеъдодҳои нав роҳи эҷодиро кушода, онҳоро ба тамоми тамошобинони ҷумҳурӣ муаррифӣ намуд [51, с. 58].

Яке аз дастовардҳои фестивал-озмуни «Андалеб» он буд, ки 12 намоиши ҳунари ба барномаҳои консертии ҷашнвораи ҷумхуриявӣ ба ҳайси беҳтарин намунаҳои фарҳангӣ ва санъатӣ пазируфта шудаанд.

Ба андешаи мо фестивал-озмуни «Андалеб» барои эҷод кардани арзишҳои нави маънавӣ мутабиқи ваҳдати миллӣ, айёми истиқлолият, болоравии сатҳи фарҳангии мардум, беҳбудии ҷаҳолияти муассисаҳои фарҳангӣ, дарёфти асарҳои арзанда ва кашфи истеъдодҳои нав ташкил карда шудааст. Даври аввали Фестивал-озмуни «Андалеб»-2001 дар вилояти водӣҳои ҷумҳурӣ дар сатҳи баланд гузашт. Ба ин озмуни истедоду ҳунари аз ҳамаи минтақаҳои мамлакат беҳтарин ҳунармандон гирд омадаанд. Барномаи фестивал аз 16-бахш, яъне намоиши ҳунариҳои халқӣ, суруди умумӣ, навоиш, навоиши якка, латифа, суруди анъанавӣ, байтбарак, суруду рақсиҳои халқҳои Тоҷикистон, суитаи умумӣ ва ғайраҳо иборат буд.

Ба ғайр аз ин, доварони озмун ба ободу зебо намудани муассисаҳои таълимии мусиқӣ, фарҳангӣ-фароғатӣ, таъмин намудани онҳо бо сару либоси сахнавӣ, асбобҳои мусиқӣ, техникӣ диққати махсус зоҳир намудаанд.

Ҳамчунин ба пурра намудани китобхонаҳо бо адабиёти зарурӣ, иҷрои Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фарҳанг», зебову озода намудани хиёбонҳо, нигоҳ доштани ёдгориҳои асосии таърихии кишвар таваҷҷуҳи хоса зоҳир менамуданд.

Дар рафти баргузори ва гузаронидани озмуни «Андалеб-2001» дар ҷумҳурӣ истеъдодҳои нав маълум карда шуданд, ки дар ансамблҳои гуногун ва самтҳои гуногуни санъат ҳунарнамоӣ мекарданд. Бояд гуфт, ки фестивал-озмуни телевизионии «Андалеб-2001» бо дастгирӣ ва кӯшишу ғайрати роҳбарони ҳукуматҳои маҳаллӣ дар шаҳру навоҳии кишвар ташкил карда шуда, он ба як маъракаи бузурги фарҳангӣ табдил ёфта буд. Ин ҳама боиси пешрафти кори муассисаҳои фарҳангии тамоми вилоятҳо ва ноҳияю шаҳрҳои кишвар гардид [114, С. 30].

Соли 2004 дар шаҳри Кӯлоб расо як моҳ мусобиқаи ҷумҳуриявии осори мардумӣ «Андалеб-2004» ташкил карда шуд, ки дар ин фестивал 15 ноҳияи ҷумҳурӣ ширкат варзидаанд. Дар рафти кори озмун на танҳо мусобиқаҳои фарҳангӣ, санъатӣ, балки намоишҳои ҳунароҳои мардуми тоҷик ташкил карда шуданд. Ҳамин тариқ, барои мукаммал намудани тасаввуроти мардум нисбат ба мероси ғании миллати тоҷик ва дарёфт намудани чехраҳои нави фарҳанги мусиқӣ ва ҳунароҳои мардумӣ ин падидаи шоён хело саривақтӣ буда, аҳамияти бузурги таърихӣ-фарҳангӣ дошт. Фестивали «Андалеб-2004» ба тамоми мардумони минтақаҳои Тоҷикистон имконият фароҳам овард, ки дар сахнаи бузург бо ҳам мутаҳид шуда, баробар сатҳи фарҳангии худро ба кулли тамошобинон, мутахассисон, доварон матраҳ намоянд. Фестивал дар ду навбат сурат гирифт. Шахсоне, ки дар даври якум ғолиб омаданд, ба даври дуюм

гузашта, дар мусобиқаи шадид барои ба даст овардани ҷоиза хунарнамои мекарданд.

Махсусан лозим ба баён аст, ки доварон дар муайян намудани ғолибони озмун масъулияти калонро ба дӯш доштанд ва дар натиҷаи муносибатҳои масъулиятнокии онҳо ба вазифаи худ ҳамаи ширкаткунандагони фестивал-озмуни «Андалеб -2004» ба ғаъолияти худ баҳои сазовор гирифтанд. Ҳамаи ноҳияҳои кишвар баҳри дар сатҳи лозимӣ гузаронидани чунин чорабиниҳои фарҳангӣ, ки минбаъд баргузор хоҳанд шуд, ба таври ҷиддӣ назар карда, дар ин самт корҳои зиёди эҷодӣ, барқароркунӣ, нигохдории санъат ва фарҳанги миллий анҷом доданд.

Қобили зикр аст, ки аз рафти ғаъолияти фестивал-озмун маълум гардид, ки на ҳамаи дастаҳои хунари ба таври бояду шояд тамрин намудаанд ва аксарияти мудирони шуъбаҳои фарҳанг барномаи дастаҳои хунариро тамошо ва кори онҳоро таҳлилу баҳогузори накардаанд. Инчунин муассисаҳои фарҳангии шаҳру ноҳияҳои вилоятҳо бо дастаҳои ҳаваскорон корҳои доимиро доир ба ғаъолияти эҷодӣ, сахнавӣ, хунарнамоӣ, ороиши онҳоро ба роҳ намондаанд. Аз ин лиҳоз доварон ба баъзе дастаҳои хунари эродҳои ҷиддӣ гирифтаанд ва баҳри бартараф намудани камбудии ҷойдошта маслиҳатҳои муфиди касбӣ доданд.

Қайд кардан ҷоиз аст, ки Фестивал-озмуни ҷумҳуриявии телевизионии эҷодиёти халқ «Андалеб» ба ҳукми анъана даромада, ҳамасола дар Тоҷикистон баргузор мегардад ва ҳангоми ғаъолияти он ҳар чи бештар чехраҳои нави соҳаҳои гуногуни фарҳанг ва хунар пайдо мешаванд, ки мероси ғании ниёгон эҳё ва барқарор шуда, гуногунии фарҳанги мардуми тоҷикро ба ҷаҳониён муаррифӣ мекунанд.

Қобили зикр аст, ки дар давоми сол чандин фестивал-озмунҳои гуногун чи дар дохили кишвар ва ҷӣ берун аз он баргузор гардида, дар онҳо баромадҳои зиёде ба намоиш гузошта шудаанд. Яке аз ин фестивал-озмунҳо «Суруди Сомониён» мебошад, ки ба 1100-солагии давлати Сомониён бахшида шуда ва дар шаҳру вилоятҳо ин фестивал-озмуни

мазкур гузаронида шуд. Лекин аз сабаби нокифоя будани маблағ даври дуҷуми фестивал - озмуни мазкур гузаронида нашуд. Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон барои иштирок дар озмуни байналмилалии «Садои Осиё», ки дар шаҳри Алма-Ато шуда гузашт, дар озмуни байналмилалии мусиқии эстрадӣ дар шаҳри Ош, дар фестивали байналмилалии мусиқии «Шарқ тароналарӣ» дар консерти эстрадии мамлакатҳои Осиёи Марказӣ бахшида ба интихоби Президенти Ҷумҳурии Узбекистон беҳтарин ҳунармандони гурӯҳҳои эстрадӣ мисли Ҳ. Ҳайдар, Д. Қурбонова, гурӯҳи «Авесто» ва дигаронро фиристодааст.

Аз гуфтаҳои боло бармеояд, ки ба тамоми ҳодисаҳои фоҷиабори солҳои ҷанги шаҳрвандии 1992-1997 нигоҳ накарда, намоёндагони санъати мусиқӣ ба касбу кори худ хиёнат накарда, онро раванқ додаанд. Онҳо ба навиштани мусиқӣ дар ҳамаи жанрҳои самтҳои маълум таваҷҷуҳ зоҳир намуда, асарҳо меофариданд. Асарҳои мусиқии онҳо тавассути радио, телевизион, дар Театри опера ва балети ба номи С. Айни ва дигар майдончаҳои мусиқӣ пахш ва шунавонида шудаанд. Аз ин рӯ мо бо эътимоди комил гуфта метавонем, ки ҳаёти мусиқӣ дар ҷумҳурӣ дар солҳои ҷанги шаҳрвандӣ ҳам қатъ нагардид [107].

Албатта, як замон ҳаёти мусиқӣ аз раванқ бозмонд, вале ҳеҷ гоҳ аз байн нарафт. Дар нигоҳ доштани ривҷи раванқ додани санъати мусиқии касбии тоҷик бешак саҳми ҳодимони санъати мусиқӣ хело калон ва назаррас мебошад. Дар соли 2016 бо иқдоми бузург дар тӯли сол ҳайати Оркестри симфонии Театри опера ва балети ба номи Садриддин Айни пурра гардида, оркестри соҳҳои миллии ба номи А. Ҳамдамови Филармонияи давлатии Тоҷикистон, ансамблҳои «Зебо», «Лола», ансамбли эстрадии «Гулшан» аз нав барқарор гардиданд ва консертҳои тозаҷодро баргузор намуданд. Қобили таваҷҷуҳ аст, ки истеъдодҳои ҷавонони соҳаи мусиқии касбӣ дар ҳайати нави Оркестри симфонии назди Дастгоҳи иҷроияи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон фаро гирифта шуданд. Инчунин маҳфилҳои эҷодии Ҳунарманди халқии Ҷумҳурии Тоҷикистон

Умар Зиёев ва Арбоби хунари Тоҷикистон, профессор, оҳангсоз Қудратулло Яҳёев баргузор гардидаанд.

Мо чунин мепиндорем далелу воқеаҳои таърихӣ кишвари соҳибистиклоламон нишон медиҳанд, ки халқи санъатдӯсти мо ба ҳамаи мушкилиҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва сиёсӣ нигоҳ накарда баҳри хифз, нигоҳдорӣ ва равнаку ривочи санъати мусиқии касбии халқӣ кӯшишу ғайрат намудааст. Фарзандони фарзонаи миллат дар ҷодаи санъати мусиқии касбии тоҷик нагузоштанд ҷароғи хунари волои мусиқӣ дар замони бӯҳрони сиёсӣ иқтисодӣ хомӯш шавад.

Зикри нуктаи мазкур муҳим аст, ки аз ҷониби ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар самти рушди санъати мусиқии тоҷик дар солҳои истиқлолият қорҳои зиёди ташкилӣ-амалӣ сурат гирифтанд. Ба чунин ҷорабиниҳои бузурги дорои аҳамияти таърихӣ-фарҳангӣ Фестивал-озмунҳои эҷодиёти халқ «Суруди Сомониён», «Садои Осиё», «Андалеб» ва ғайраҳо дохил мешаванд, ки ба ҷалби ҳаёти васеи ҳаваскорон ва ҳунармандони ҷумҳурӣ мусоидат карданд. Фестивалҳои байналмилалӣ «Парасту-2011», «Наврӯз-2011», «Навои арғунун», Симпозиуми 5-уми баналмилалӣ «Мактабҳои олии фарҳангу санъат дар фазои маърифати ҷаҳонӣ» ва ғайраҳо дар рушди санъати мусиқӣ саҳми арзандаи ҳудро гузоштанд [158]. Ин буд, ки фаъолияти касбии ансамблҳои мусиқии «Сомон», «Зебо», «Чаманоро», «Лола» ҷоннок карда шуда, дар дохили ҷумҳурӣ ва берун аз он даҳҳо консертҳои эҷодӣ пешкаши тамошобинон гардонда шуданд.

Лозим ба ёдоварист, ки муассисаҳои таълимии мусиқии кишвар дар солҳои истиқлолият қорҳои таълимӣ ва омодакунии кадрҳои соҳибтаҳасусро боз ҳам инкишоф додаанд. Теъдоди муҳассилини ин муассисаҳо сол аз сол зиёд мешаванд [131].

Омӯзиш, таҳлил ва таҳқиқи маводи мухталиф доир ба масъала нишон дод, ки дар солҳои Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба санъати мусиқии касбии тоҷик диққати махсус зоҳир карда шудааст. Халқи

санъатдӯсти тоҷик ба ҳамаи мушкилиҳои зиндагӣ нигоҳ накарда баҳри ҳифз, нигоҳдорӣ ва равнақу ривоч додани санъати мусиқии касбӣ кӯшишу ғайрат намудааст. Коршиносон ва санъаткорони санъати мусиқии касбии тоҷик нагузоштанд, ки чароғи хунари волои мусиқӣ дар фазои бӯҳрони сиёсӣ иқтисодӣ хомӯш шавад.

Аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар самти рушди санъати мусиқии тоҷик дар солҳои истиқлолият корҳои зиёди ташкилӣ-амалӣ гузаронида шуданд. Ба чунин чорабиниҳои бузурги дорои аҳамияти таърихӣ ва фарҳангӣ фестивал-озмунҳои эҷодӣ халқ шомиланд. Инчунин дар солҳои истиқлолият пас аз солҳои 90-ум ва оғози солҳои 2000-ум теъдоди ансамблҳои мусиқӣ зиёд гардида, барои фаъолияти онҳо ва таъминоти техникаи онҳо ҳар чӣ бештар шароитҳои хуб муҳайё гардиданд. Фаъолияти касбии ансамблҳои мусиқӣ ҷоннок карда шуда, дар дохили ҷумҳурӣ ва берун аз он даҳҳо консертҳои эҷодӣ ба маърази тамошо гузошта шуданд.

Лозим ба ёдоварист, ки муассисаҳои таълимии мусиқии кишвар дар солҳои истиқлолият корҳои таълимӣ ва омодакунии кадрҳои соҳибтаҳассусро боз ҳам инкишоф додаанд. Теъдоди муҳассилини ин муассисаҳо сол аз сол зиёд мешавад.

Бо вучуди ин дар самти мазкур мушкилиҳои зерин ҷой доранд:

1. Норасоии мутахассисони варзида дар баъзе соҳаҳои мусиқии касбии тоҷик;
2. Нокифоя будани таъминоти моддӣ –техникии муассисаҳои таълимии мусиқӣ ва ансамблҳои мусиқии касбӣ.

Ба андешаи муаллиф дар марҳилаи нави рушди давлату давлатдорӣ тоҷикон тавачҷуҳи бештар ба эҳё ва нигоҳдорию густариши афкори мусиқии халқӣ тоҷик зоҳир карда шудааст. Гуфтаҳои боло шаҳодат медиҳанд, ки дар даврони муосири рушди соҳаи фарҳанг барои ривочу равнақи афкори мусиқии тоҷик чӣ дар дохил ва чӣ берун аз ҷумҳурӣ чорабиниҳои зиёди фарҳангӣ-мусиқӣ ташкил ва гузаронида шудаанд.

Мероси ғании моддӣ ва маънавии санъати мусиқии тоҷик имкон дод, ки дар марҳилаи нави рушди ҷомеа ҳамаи жанрҳои мусиқӣ дар кишвар баробар рушд кунанд. Махсусан, жанрҳои классикии санъати мусиқии халқи тоҷик бештар дар маркази диққати аҳли ҳунар, эҷод ва кормандони фарҳанги кишвар қарор доштанд. Дар ин росто ходимон, кормандони фарҳанг оҳангсозон ва санъаткорони тоҷик қорҳои зиёди эҷодиро ба сомон расонида, санъати волои мусиқии тоҷикро дар сатҳи байналмилалӣ бо сифати нав ва сатҳи баланд муаррифӣ намудаанд. Ҷорабиниҳои асосии фарҳангии муаррифгари афкори мусиқии миллии тоҷик фестивал-озмунҳо, концертҳо ва сафарҳои ҳунарии дастаҳо ва ансамблҳои мусиқӣ маҳсуб меёбанд.

Ҳамин тариқ, дар ҳамкорӣ бо кишварҳои дигар дар самти раванги афкори мусиқӣ ва тақвияти касбии мутрибон, эҷодиёти асарҳои мусиқӣ ҳамкориҳои судманд ба роҳ монда шудаанд.

БОБИ 3. ДИГАРГУНИҲО ВА НАЗАРИ НАВ ДАР СИНАМОИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН ДАР ДАВРОНИ ИСТИҚЛОЛИЯТ

3.1. Вазъи умумии санъати синамои Тоҷикистони соҳибистиклол дар солҳои 1991-2016

Санъати синамо дар тарбияи маънавӣ ва ташаккули фарҳанги мардум мақоми хоса дорад ва чун санъати муосир минбари ташвиқот маҳсуб меёбад, ки тавассути он ақидаҳо ва назарҳои меҳанпарастона, инсондӯстона тарғиб карда мешаванд. Доир ба мавқеъ ва манзалати синамо Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар яке аз баромадҳояшон қайд намудаанд: «Синамо чун ҷузъи асосии фарҳанги ҷомеа воситаи асосии тарғиб ва паҳнкунии идеологияи давлатӣ дар байни ҷомеа маҳсуб меёбад ва ягон намуди дигари санъат онро иваз карда наметавонад» [74, с. 201].

Бояд зикр кард, ки синаморо барои он санъати асосӣ мешуморанд, ки он хосияти оммавӣ дорад. Аз ин рӯ, ба ин соҳа бояд ҳар чи бештар диққат дода, аз он ба таври зарурӣ истифода кардан лозим аст. Дар замони шӯравӣ ба санъати синамо таваҷҷуҳи хоса зоҳир менамуданд ва аз ин рӯ, он як аслиҳаи нерӯманди ташвиқоту тарғибот ба шумор мерафт. Бунёдгузори Ҳокимияти Шӯравӣ В.И. Ленин гуфта буд: «аз ҳамаи санъатҳо барои мо муҳимтаринашон синамо мебошад» Синамои миллии тоҷик дар давраи Шӯравӣ, соли 1929 ба вучуд омад [76, с .60]. Ҳамин сол бо саъю кӯшиши Василий Кузин, Артём Шевич, Николай Гезулин нахустин (кадр) қисмҳои синамои тоҷик бо унвони «Омадани аввалин поезд ба Душанбе» ба навор гирифта шуданд ва 16 октябр ба тамошобинон пешниҳод шуданд[76.с.53]. Таъйиноти техникии синамо пурқувват ва замонавӣ буда, ба талабот ҷавобгӯ буд. Филмҳои бадеии «Қисмати шоир», «Рустам ва Сӯҳроб», «Ашк ва шамшер», «Воҳӯри дар дараи марг», «Дохунда», «Марги судхӯр» ва дахҳо филмҳои дигари бадеӣ, ҳуҷҷатӣ, таърихӣ ва детективӣ ба навор гирифта шудаанд.

Боиси зикр аст, ки филмҳои дар замони шӯравӣ ба навор гирифташуда имрӯз ҳам мавқеашонро аз даст надодаанд ва дар тарбияи меҳанпарастии насли наврас саҳми назаррасе доранд. Аксарияти филмҳои офаридашуда, ки дар байни тамошобинон маҳбубият пайдо кардаанд ва ба тамошобин ғизои маънавӣ медиханд, ба асарҳои адибони тоҷик - С. Айнӣ, С. Улуғзода, М. Турсунзода, П. Толис, Ф. Мухаммадиев, Т.Зулфикоров ва дигарон мансубанд ва хусусияти тарбиявӣ доранд.

Лозим ба ёдоварист, ки дар замони шӯравӣ Кумитаи киноматографияи назди Ҳукумати ҶШС Тоҷикистон бо сохторҳои кино-киностудияҳои «Тоҷикфилм», «Тоҷиккинотехника», «Тоҷиккинопрокат» амал мекард. Танҳо дар киностудияи «Тоҷикфилм» 600 корманди эҷодӣ ва техникӣ дар се баст қору фаъолият мекарданд. Дар яке аз баромадҳои раиси Иттифоқи кинематографистони Тоҷикистон Сафар Ҳақдодов роҷеъ ба рушди синамои тоҷик аз солҳои 80-ум то 90-уми қарни XX изҳор кард, ки: «Давраи аз ҳама сермасъултарини «Тоҷикфилм» солҳои 80-90 уми садаи XX буданд» зеро аз ҳисоби бучети Кумитаи киноматографияи ИҶШС ва ҶШС Тоҷикистон ҳамасола 4-5 филмҳои бадеӣ, 4 филми телевизионӣ, то 20-25 филми ҳуҷҷатӣ, 1-2 филми тасвирӣ (аниматсионӣ) ба навор гирифта шудаанд. Бо супориши Вазорати маориф то 4 филми таълимӣ ва бо супоришҳои дигар вазорату мақомоти ҶШС Тоҷикистон то 4-5 филм офарида шудаанд. Зиеда аз 50 филмҳои истехсоли шӯравӣ ва хориҷӣ ба забони тоҷикӣ тарҷума ва дубляж карда шудаанд, ки 25% тамоми маҳсулоти бозори синамои ҶШС Тоҷикистонро ташкил меод [172]. Таҳқиқотҳо нишон доданд, ки солҳои 1980-1990 –ум синамои тоҷик ба марҳалаи нави рушд ворид шуд ва мунаққиди синамо Р. Дорайсвами дар мақолааш ин давраро «гулгулшукуфӣи синамои тоҷикӣ» номидааст [220].

Бояд ёдовар шуд, ки пештар киносозии синамои Тоҷикистон ба киносозии синамои Иттиҳоди Шӯравӣ таъяс мекард. Баъд аз барҳам хӯрдани давлати шӯравӣ синамои тоҷик оҳиста-оҳиста аз раванди рушд боз монд. Истехсоли мавод барои навор ва умуман, таҳияи филмҳои зарурӣ қатъ

гардид. Маркази ягонаи истехсол ва ба бозори синамо пешниҳод намудани филмҳо аз байн рафт.

Бояд қайд намуд, ки ба кишвари мо зарур омад, ки бозори синамои худро ташкил диҳад, ки тамошобинро ба кинотеатр ҷалб кунад, то ки имконият пайдо кунад, ки ғизои маънавӣ гирад. Мо чунин мепиндорем, ки барои истехсоли синамо зарур аст, ки харочотро бо даромади иловагӣ пӯшонда, филми навро истехсол кард. Ҷанги шахрвандӣ ба соҳаи санъати синамо таъсири сахти маънавӣ расонид.

Дар ин ҷо таъкиди он нукта лозим аст, ки дар даҳсолаи аввали истиқлолият ба барқароркунии киноматография аз ҷониби давлат маблағгузорӣ оғоз мешавад ва устодону мутахассисони ин соҳа дубора ба кору фаъолияти худ машғул гардиданд. Киноматографистони моҳир ба кишвар баргашта, ба наворгирию истехсоли филмҳои нав пардохтанд. Аммо, мутаассифона, заминаи истехсолотӣ қариб вучуд надошт ва онҳо асосан наворгиранда, камераҳо ва дигар техникаю таҷҳизоти заруриро бо худ меоварданд.

Аз таҳқиқот бармеояд, ки пас аз соҳибистиқлол гардидани ҷумҳурии синамои тоҷик бо мушкилиҳои зиёде рӯ ба рӯ гардид, ки ба он чандин омилҳо таъсир мерасонданд. Ба андешаи муаллиф ин, пеш аз ҳама қатъ гардидани маблағгузорию марказии Кумитаи киноматографияи ИҶШС ва иқтисодии заифии воситаҳои дохилии ҷойдошта, оғози ҷанги шахрвандӣ дар мамлакат ва оқибатҳои манфии он, суст шудани асосҳои қувваи кории мутахассисони синамои тоҷик, қатъ гардидани муносибатҳо бо ҷумҳуриҳои собиқ Иттиҳоди Шӯравӣ доир ба офаридани филмҳо, воридоти мавод барои навори синамо аз корхонаҳои шаҳри Қазони ҶМШС Тотористон, корхонаи Шосткински ҶШС Украина, дигар мавод барои навори филмҳо аз Москва ва дигар корхонаҳо маҳсуб меёбанд [83].

Қатъ гардидани табодули озодаи филмҳо байни кишварҳо соҳаи киноматографияи Тоҷикистонро ба вазъи бухронӣ дучор кард. Пошхӯрдани Иттиҳоди Шӯравӣ, оқибатҳои ҷанги шахрвандии солҳои 1992 -

1997 ба рушди минбаъдаи санъати синамо таъсири манфӣ расонидаанд. Ин соҳа ва ҳамчунин соҳаҳои дигари хоҷагии халқи мамлакат рӯ ба таназзул ниҳоданд.

Ба сабаби ҷанги шахрвандӣ аксари мутахассисоне, ки дар киностудияҳо кору фаъолият мекарданд, кишварро тарк намуда, дар мамлакатҳои дигар фаъолияти касбии худро идома доданд. Бештари наворбардорон, коргардонҳо, рассомон ва ҳунарпешагони «Тоҷикфилм» касбу кори худро монда ба машғулиятҳои дигар шуғл меварзиданд. Як гурӯҳи дигари ҳунарпешагон ба монанди Ҷ. Усмонов, Б. Худойназаров, В. Аҳадов, Р. Аҳадов, М. Юсупова, М. Қосимова аз ҳудуди ҷумҳурӣ баромада дар Украина, Фаронса ва Олмон фаъолияти кории худро идома медиҳанд [186]. Бо назардошти ин авзоъ «Тоҷикфилм» маҷбур шуд, ки воҳиди кормандони худро аз 550 нафар ихтисор карда то 130 нафар расонад. Кам шудани миқдори кормандони баландихтисос, ки дар муддати зиёда аз 10-15 сол омода мекарданд, ба соҳа зарбаи сахт расонд.

Гуфтан лозим аст, ки ба ҳамаи мушкилоти дар солҳои аввали истиқлолияти давлатӣ ҷойдошта нигоҳ накарда, коргардонҳои тоҷик бо имкониятҳои мавҷуда филмҳои бадеӣ ва ҳуҷҷатиро ба навор гирифта ба тамошобинон пешниҳод намуданд. Вобаста ба мушкилоти иқтисодии киноматографияи тоҷик дар солҳои 1991-2000 кормандони соҳа истифода кардани видеоформатро вусъат доданд. Дар ин давра филмҳои силсилавӣ: «Тӯҳмат», (1992), А.Тураев ва «Қасоси пайғомбар», Ю. Юсупов ба навор гирифта шудаанд. Аз сабаби кам маблағгузорӣ шудани соҳа ва бо мақсади сарфаи воситаҳои мавҷуда наворгирии филмҳои калонҳаҷм дар киностудияи «Тоҷикфилм» қатъ мегардад. Ба қавли мутахассиси соҳа С. Азизова, дар солҳои 1997-1998 қарор қабул карда шуд, ки силсилафилмҳои видеоии иборат аз 6-8 қисм ба навор гирифта шаванд. Аммо баъди наворгирии ду филм «Ва ман ба пешвози бахт меравам» аз сабаби нарасидани маблағ қатъ гардид [69.с.82-85]. Ҳамин тариқ, аз сабаби бӯҳрони иқтисодии солҳои 1990-2000 ба навор гирифтани филмҳои

кӯтоҳҳаҷм, ки сарфи камтари маблағро талаб мекарданд анъана шуда буд. Филмҳое, ки дар Тоҷикистон офарида шудаанд, бештар дар мавзӯҳои ҷанги шаҳрвандӣ, муҳоҷирати меҳнатӣ, афзоиши ҷинойт ва ҷинойткорӣ эҷод шудаанд. Вале аз сабаби мавҷуд набудани маблағи кофӣ соҳа ба таври лозима инкишоф ёфта наметавонист.

Мо чунин мепиндорем сабаби дигар дар он аст, ки мутахассисони соҳа синамои тоҷикро ба ду қисм ҷудо намуданд. Яъне филмҳое, ки дар ҳудуди Тоҷикистон офарида мешуданд ва филмҳое, ки хориҷ аз кишвар ба навор гирифта шудаанд. Дар қори ба навор гирифтани филмҳо ба забоҳои тоҷикӣ, ўзбекӣ, қирғизӣ мутахассисон аз тамоми ҳудудҳои ИҶШС ширкат мебариданд.

Қайд кардан зарур аст, ки баъди ташаккул ёфтани давлатҳои нави соҳибистиклол вазъи қори соҳа ба тамоми тағйир ёфта буд. Доир ба муносибат ва мавқеи ин ё он асару сюжаси пешниҳодшуда ба синамои кишварҳои мустақил баҳсҳо ба миён омаданд. Қўшишҳои ба доираи манфиату мавқеи давлатӣ ворид намудани синамои норозигиҳо ва баҳсҳои зиёдеро ба бор мебариданд. Дар солҳои соҳибистиклолии кишвар синамогарони собиқ Иттиҳоди Шўравӣ масъаларо роҷеъ ба мероси синамои шўравӣ ҳаллу фасл мекарданд.

Масалан, бойгонии умумииттифоқии синамо «Госфилмофонд» - бойгонии калонтарини филмҳо, ба шумор мерафт, ки дар ҳазинаи он филмҳои дар тўли зиёда аз ним асри аз ҷониби киностудияҳои миллӣ офаридашуда нигоҳ дошта мешуданд. Баъди соҳибистиклол шуданаш ҳар як давлат ҳуқуқ дошт, ки бозгардонидани филмҳои ҳудро талаб намояд. 25-26-уми августи соли 1993 дар «Госфилмофонд» -и Федератсияи Россия намояндагони он кишварҳое, гирд омада буданд, ки филмҳояшон дар ин бойгонӣ нигоҳ дошта мешуданд. Ҳамоиш қарор кард, ки коллексияи «Госфилмофонд» ғанимати фарҳангии арзишманде ҳаст, ки моҳияти ҷаҳониро касб кардааст. Ҳазинаи мазкур уҳдадор шуд, ки ба тамоми кормандони эҷодӣ, муаррихон, кормандони соҳаи синамо, донишҷуёни

макотиби олии кишварҳои аъзо ва шарик барои истифодабарӣ аз коллексия шароити мусоид фароҳам хоҳанд овард. Аз ҷониби Тоҷикистон дар ин ҳамоиш директори кинстудияи «Тоҷикфилм» Р. Иноятова ширкат дошт [5, с. 32].

Зикри масъалаи дигари муҳиме зарур аст, ки кинематографистони собиқ ИҶШС ҳаллу фасл мекарданд, ҳифзи ҳуқуқи муаллиф буд. Қайд шуда буд, ки ҳангоми ба маърази тамошо гузоштани ин ё он филм тавассути шабакаи телевизиони давлатӣ, шабакаҳои Россия ба муаллиф ҳаққи муаллифӣ пардохт мекунанд.

21-уми сентябри соли 1993 бо мақсади ҳифзи ҳуқуқи муаллифӣ дар Иссиқкул (Қирғизистон) намояндагони 14 кишвари собиқ ИҶШС ҷамъ омада буданд ва дар ин ҳамоиш Ҳуччати аудиовизуалии кишварҳои Авруосиёро ба имзо расонданд. Тоҷикистонро дар ин ҳамоиш директори киностудияи «Тоҷикфилм» Р. Иноятова ва котиби Иттиҳодияи кинематографистони Тоҷикистон А. Тӯраев намояндагӣ мекарданд.

Соли 1995 синамои ҷаҳонӣ 100-солагии ташаккули кинематографияро ҷашн гирифт. Ин чорабини боиси муттаҳид шудани кинематографистони ҷумҳуриҳои пасошӯравӣ мегардад.

Бо ин мақсад 9 декабри соли 1994 дар ҳамоиши сарони давлатҳои ИДМ барномаи муштаракӣ чорабиниҳо доир ба кинематографияи миллии вобаста ба 100-солагии синамои ҷаҳонӣ қабул карда шуд. Комиссияи ташкилӣ роҷеъ ба гузаронидани чорабиниҳо созмон дода шуд, ки ба ҳайати он директори «Тоҷиккино» С. Раҳимова ва раиси Иттиҳодияи кинематографистони Тоҷикистон А. Тӯраев шомил гардиданд. Барномаи муштаракӣ чорабиниҳои кинематографияи миллии доир ба таҷлили 100-солагии синамои ҷаҳонӣ тасмим гирифт, ки ҳамасола дар пойтахтҳои кишварҳои аъзои ИДМ фестивали «Филмфест» ва семинарҳои 10-рӯзаӣ ҳарсолро дар яке аз давлатҳои ИДМ барои кинематографистони ҷавон баргузор менамоянд [1.с.106]. Иттиҳодияи кинематографистон дар солҳои 90-уми асри XX на танҳо барои кинематографистони ҷавон семинарҳоро

ташкил карда буд, балки бехтарин корҳо ва нақшаҳои киноматографистони ҷавонро дар фестивалҳои синамои ғарбӣ пешниҳод кард.

Дар соли 1997 бо дастгирии конфедератсияи мазкур аз тариқи барномаи «Nipkow-program» коргардон Бахтиёр Худойназаров барои тақмили таҷриба ба шаҳри Берлин Ҷумҳурии Федеролии Олмон фиристонида шуд [3, с. 87].

Зикр кардан ба маврид аст, ки Конфедертсияҳои Иттиҳоди киноматографистон ба тарғиби киноматографияи давлатҳои мустақил шурӯъ кард. Бо қарори Шӯрои сарони давлатҳои муштаракулманофеъ аз 9 декабри соли 1994 форуми киноматографистони давлатҳои ИДМ, Латвия, Литва, Эстония ба нақша-чорабиниҳои ҳамкории давлатҳои ИДМ дар соҳаи фарҳанг то соли 2011 дохил карда шуданд.

Дар ин форум дастовардҳои соҳаи киноматография нишон дода шуданд [6]. Бо қарори Шӯрои сарони давлатҳои ИДМ аз 19 январи соли 1996 дар бораи ташкил намудани кинофестивали байналмилалӣ кишварҳои ИДМ кинофестивалҳои умумииттифоқӣ, ки дар ҷумҳуриҳои собиқ Иттиҳоди Шӯравӣ бо навбат гузаронида мешуданд, аз нав барқарор шуданд. Ҷи тавре, ки дар ҳуҷҷатҳо қайд шуда буд, мақсади фестивал дар амал тадбиқ кардани ақидаҳои асосии муттаҳидшавӣ дар соҳаи киноматография ва ҷалби бештари тамошобинон ба толорҳои синамо мебошад. Кинофестивали нахустини кишварҳои ИДМ соли 1998 дар шаҳри Алмаатои Ҷумҳурии Қазоқистон, фестивали дуюми синамо соли 1999 дар шаҳри Боку (Ҷумҳурии Озарбойҷон) ва сеюм дар шаҳри Ош (Ҷумҳурии Қирғизистон) гузаронида шудаанд.

Бояд ёдовар шуд, ки ҷанги шаҳрвандӣ, ки барои истехсоли филмҳо ба киноматографистон ҷумҳурӣ имконият надод, рушди синамои тоҷик асосан аз ғаёолияти Конфедратсияҳои Иттифоқи кинематографистони ИДМ ва ширкат дар барномаҳо, фестивалҳои он вобастагӣ дошт. Намоиши расмҳои бехтарини киностудияи «Тоҷикфилм» дар доираи

Рӯзҳои фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон дар Москва аз 27-ум то 30-юми март соли 1997 баргузор гардид.

Дар навбати худ соли 1998 дар Ҷумҳурии Тоҷикистон Рӯзҳои фарҳангии Москва доир гаштанд, ки муносибатҳои дӯҷонибаи кишварҳоро боз ҳам мустаҳкамтар менамуданд. Соли 1998 Рӯзҳои фарҳангии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар Ҷумҳурии Ёзбекистон баргузор гардиданд. Соли 1999 бошад дар шаҳри Москва фестивали филмҳои тоҷикӣ дар даҳсолаи охир офаридашуда, дар доираи барномаи «Гуфтугӯи фарҳангҳо»-и ба 70-умин солгарди киностудияи «Тоҷикфилм» бахшидашуда доир шуд. Дар барномаи фестивали мазкур филмҳои хуччатии «Душанбе – шаҳри ман» (1998), «Сафари хизматӣ»-и М. Юсупова (1998) ва филми бадеи «Парвози Занбӯз»-и Д.Ҷ. Усмонов (1998) ба маърази тамошо гузошта шуда буданд. Фаъолияти якҷоя ва ширкат дар чорабиниҳои Конфедератсияи Иттиҳодияи киноматографистони ИДМ ва кишварҳои соҳили Балтика ба рушди минбаъдаи синамои тоҷик дар солҳои 1990-2000 таъсири мусбӣи худро расонид. Ба тӯфайли Конфедератсия филмҳои киноматорографистони ҷавони тоҷик ба бозори ҷаҳонии синамо роҳ ёфтанд.

Дар матни фаъолияти Конфедератсияи Иттиҳоди киноматографистон доир ба муттаҳид сохтани киноматографияҳои миллӣ, умумияти равандҳои синамо дар кишварҳои навтаъсис мавриди таҳқиқ қарор дода шудаанд. Барои мисол, Абикеева қайд намудааст, ки давраи барои такмил ва тағйирёбии синамои Осиёи Марказӣ соли 1998, ҳамчун соли оғози гардиши куллии киноматография дар ин кишварҳо ба фарҳанги анъанавӣ мебошад. Бояд қайд кард, ки дар Тоҷикистон ин давра ба соли 1997 рост омад, яъне ҷанги шаҳрвандӣ анҷом ёфт ва истехсоли филмҳо дар Тоҷикистон аз солҳои 1998-1999 аз нав шурӯъ шуд.

Барои ба низом даровардани ин соҳа барои таҳия ва қабул кардани санадҳои нави меъёрӣ-ҳуқуқӣ зарурат ба миён омад. Дар давраи истиқлолият санадҳои зерин қабул карда шуданд: Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фарҳанг» [33], Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар

бораи синамои тоҷик» [37], Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи забони давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон» [44], Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳунароҳои бадеии мардумӣ» [36], Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳуқуқҳои муаллиф ва ҳифзи ҳуқуқҳои он» [43], Барномаҳои давлатӣ: «Барномаи рушди синамои Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2006-2010» [39], «Барномаи рушди фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2008-2015» [41], «Барномаи рушди синамои Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2011-2015» ва ғайраҳо [49]. Ҳамин тариқ дар кишвар заминаи қонунгузори соҳаи синамо дар сатҳи байналмилалӣ ба вуҷуд омад.

Тадқиқотҳо нишон додаанд, ки ибтидо аз соли 2005 давра ба давра истеҳсоли филмҳои бадеӣ дар киностудияи «Тоҷикфилм» эҳё ва барқарор шуд. Дар ин давра қадамҳои нахустини ҳудро дар ин соҳа У. Мирзоширинов бо филми «Бути муҳаббат» (соли 2004), Д. Раҳматов бо филми «Овора» (соли 2005), С. Қодирӣ бо филми «Маҳдӣ» (соли 2006) ва дигарон гузошта будаанд.

Мавриди зикр аст, ки дар солҳои истиқлолият синамои тоҷик ба инъикос намудани воқеаҳои рӯз, сабабҳо ва асосҳои ҳодисаҳои ҷанги шаҳрвандӣ диққат медоданд, ки бар сари миллати тоҷик дар охири садаи XX омада буданд. Филмҳои «Дар орзуи падар», «Марги бегуноҳ», «Нишони зиндагӣ» аз рӯи асарҳои Нависандаи халқии Тоҷикистон К. Мирзоев ба навор гирифта шуданд.

Ҷоҷаҳои дар филмҳо нишондодашуда аз рӯи ҳодисаҳои ҳақиқӣ гирифта шуданд, ки ба андешаи мо яке аз роҳҳои ҷалби бештари мухлисон ва тамошобинони синамо ба шумор меравад. Онҳо дар бораи хотираҳо ва мушоҳидаҳои нависанда доир ба ҳодисаҳои мудҳиши ҷанги шаҳрвандии солҳои 1991-1997 ва ҳаёти вазнини халқи тоҷик нақл мекунанд. Филмҳои: «Муаллим», «Оинаи бечило», «Ормонҳо», «Паймон», «Умеди охирон», «Овора», «Тири тақдир», «Чашмаи мурод», «Нишонаи зиндагӣ», «Убури сангин», «Қассос», «Гирех дар гулӯ», «Баъд аз ғуруб», ки дар ин солҳо ба

навор гирифта шудаанд, дар бораи ҳаёти мардум дар солҳои Истиқлолияти Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳикоят мекунанд. Филмҳои дар ин давра офаридашуда мавзӯҳои ҷанги шаҳрвандӣ, муҳоҷирати меҳнатӣ ва афзоиши ҷинойткориро фаро гирифтанд. Яке аз хусусиятҳои хоси ҳаёти замони соҳибистиклолӣ дар филми коргардон Носир Саидов «Муаллим» нишон дода шудааст. Аз рӯи филми бадеии «Муаллим» мушоҳида кардан мумкин аст, ки чӣ тавр дар ин замон мавқеи ҷамъиятии омӯзгор паст мешавад ва дар симои муаллим манзалати мактаб ва маориф коста мегардад.

Ин филм баҳси идеологиеро ифшо мекунад, ки аз замони ба даст овардани истиқлолияти сиёсӣ маншаъ мегирift. Муқобилияти муаллим ва мулло яке аз мисолҳои ин баҳси образнок мебошад, ки дар филм бештар нишон дода шудааст ва дар деҳоту рустоҳои тоҷик бештар ба ҷашм мерасад. Муллои деҳа аз мавқеи худ ва фишангҳои маъмурии мақомоти маҳалии идоракунӣ истифода карда, мардумро бо рӯзи маъшар тарсонид, ташвиқоту тарғиботи худро паҳн мекард. Ба ҳудуди мактаб наздик омада на танҳо ба гузаронидани машғулиятҳо ҳалал мерасонд, балки муаллимиро маҷбур мекард, ки роҳи муҳоҷиратро пеш гирад, ки ин роҳи фирор аз ҳаёти ҳақиқӣ буд. Намоиши филми Носир Саидов «Муаллим» дар толори Кохи Ҷомӣ 15 сентябри соли 2014 баргузор гардид. Дар вақти тамошои филм ҳаёти аслии тамоми табақаҳои ҷомеа, аз ҷумла танқиди муллоҳои ҷалласавод, баробарии гендерӣ, самимият ва софдилии ҳамсоиягон, эҳтироми волидайн ба ҷашм мерасанд. Ҳамаи ин воқеиятҳо ба таври касбӣ ва рӯи рост нишон дода мешавад. Пас аз чандин даҳсолаҳо дар экран синамо боз чехраи Ҳунарпешаи халқии Ҷумҳурии Тоҷикистон Марат Орифовро чандин тамошобинон диданд, ки дар вақташ нақши Рӯдакӣ ва Синоро иҷро мекард. Дар ин филм ӯ нақши омӯзгори солхӯрда ва хастаро дар маҷрои пасту баланди ҳаёт иҷро мекард [173]. Лозим ба ёдоварист, ки коргардон дар интиҳоби ҳунармандон маҳорат ва касбияти баландро нишон додааст ва ба ҳамаи ҷиҳатҳои маҳорати касбии ҳунармандӣ, аз

ҷумла хислат, масъулиятшиносӣ, ҳаракат, қиёфабозӣ, мимика, нуқтаи назар, истифодабарии техникаи муосири наворгирӣ таваҷҷуҳи хоса зоҳир намудааст.

Ба андешаи муаллиф, сарфи назар аз баъзе дастовардҳо, дар умум дар солҳои истиқлолият синамои тоҷик назар ба синамои дигар кишварҳои Осиёи Марказӣ қафо монд. Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар Пайёми худ ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 2015 иброз намуд: «Дар ин росто синамои тоҷик ба рушди ҷиддӣ ниёз дошта, филмҳои ҳозиразамони мустанаду бадеӣ, ки гузаштаву имрӯзаро воқеъбинона инъикос намоянд, масъалаҳои муҳимми ҳаёти ҷомеаро тасвир созанд ва ахлоқи ҳамидаву анъанаҳои неки халқамонро тарғиб кунанд, кам ба назар мерасанд» [29]. Таҳияи филм ин як меҳнати дастаҷамъонаи гурӯҳи эҷодӣ мебошад, ки бе маблағгузориҳои калон ва иштироки сохторҳои давлатӣ инкишоф ёфта наметавонад.

Аз ин рӯ, ба мақомоти масъули ин соҳа, ба монанди Вазорати фарҳанг, Кумитаи телевизион ва радиошунавоӣ, иттиҳодияҳои эҷодӣ зарур аст, ки бо мақсади ташвиқу тарғиби идеяҳои миллӣ, тарбияи эстетикӣ ва ҳифзи мероси таърихӣ фарҳангии мардуми тоҷик доир ба эҷоди асарҳои нави сахнавӣ ва сценарияҳои таърихӣ барои филмҳо чораҳои зарурӣ андешанд.

Мо чунин мепиндорем, ки ба ин соҳаи тақдирсози фарҳанг дар ҷомеа бо назардошти таҷрибаи ҷаҳони муосир бояд назар кард. На танҳо доир ба эҷоду наворгирии филм бояд андеша кунем, балки барои ба томошо пешниҳод кардани филмҳо, сохтани кинотеатрҳо, шароитҳо муҳайё сохтан зарур аст. Барои баррасии масъалаи рушди синамо ва дурнамои он зарур аст, ки аз неру ва қобилияту истеъдоди мутахассисони касбӣ ва ҷавон истифода намуд. Ғайр аз ин назорати сахт аз болои паҳш ва нишон додани филмҳои истеҳсоли хориҷӣ, ки барои фарҳанг ва тамаддуни мо бегонаанд, ба мақсад мувофиқ хоҳад буд. Асарҳои барҷастаи миллиро эҷод ва навиштан зарур аст, ки ҳаёт ва арзиши маънавии мардумро нишон дода тавонанд ва ҷойи филмҳои хориҷиро ишғол кунанд. Дар ҷаҳони муосир ,

ки ҳар рӯз хатарҳои нав ба нав эҷод мешаванд, барои тақвият бахшидан ба муаррифии фарҳанги милли, устувории сиёсии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва муаррифӣ кардани ҳуди мардуми тоҷик синамо мақоми арзандаеро ишғол карда метавонад. Боварӣ дорем, ки шахсони масъули ин соҳа дигар ҳақи маънавӣ надоранд, ки дар бобати рушди синамо безътиной зоҳир кунанд зеро Асосгузори сулҳу ваҳдати милли, Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон доир ба ин соҳаи муҳими фарҳанг амру супоришҳои дақиқ ва қатъӣ дода буд.

Чи тавре, ки қайд шуда буд, ба мақсади дастгирии рушди синамо соли 2005 Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон «Барномаи рушди синамо барои солҳои 2006-2010» –ро қабул кард [39].

Гуфтан ҷоиз аст, ки дар асоси ин барномаи қабулшуда бо мақсади пеш бурдани ин соҳа ва аз ҷумла рушд ва бозсозии сохтори эҷодӣ, тақмили заминаи техники, ворид намудани техника ва технологияи муосир, гузариш аз наворгирии филмҳо дар кинолентаҳо, созмон додани иттиҳодияҳо ва гурӯҳҳои эҷодӣ ба нақша гирифта шудаанд. Ба мисли Иттиҳодияи эҷодии филмҳои бадеӣ, Иттиҳодияи эҷодии филмҳои ҳуҷҷатӣ, Иттиҳодияи эҷодии киножурнали «Тоҷикистон», Иттиҳодияи эҷодии дубляжи филмҳо фаъолият мекарданд, ки аз буҷети давлатӣ барои хароҷоти онҳо 3 552 100 сомонӣ ҷудо карда шуд.

Дар тӯли чор сол Киностудияи давлатии «Тоҷикфилм» ҳамагӣ 10 филми бадеӣ, аз ҷумла «Овора», «Тири тақдир», «Чашмаи мурод», 17 филми ҳуҷҷатиро истеҳсол кард. Ҳамчунин 29 филми калонҳаҷм ва хурдҳаҷм ба забони тоҷикӣ тарҷума ва баргардонида шуданд.

Мутаассифона танҳо қисми таҷҳизот ва асбобҳои барои тақвияти заминаи моддию техникии киностудия таъиншуда насб гардида, қисми эҷодии барнома – тартиб додани сценария ва ба наворгирии филмҳо, харидории пурраи техника ва таҷҳизот иҷро нагардидааст [186]. Тибки ақидаи мутахассиси соҳа Шавкат Муҳаммадиев «Сабаби иҷро нагардидани барнома дар он аст, ки маблағи аз ҷониби барнома пешбинишуда дар

ҳаҷми пурра маблағгузори карда нашуд ва то 1-уми майи соли 2010-ум ба суратҳисоби киностудияи «Тоҷикфилм» 1 788 875 сомони ворид гашт, ки ҳамагӣ 50% маблағи пешбинишударо ташкил медод. Сабаби дигари иҷро нагардидани барнома дар он аст, ки масъалаҳои асосии соҳа аз нуқтаи назари касбӣ ва дар сатҳи ҷаҳонӣ ҳамаҷарафа таҳқиқ нашуданд.

Қайд кардан лозим аст, ки аз рӯи барномаи давлатӣ доир ба рушди синамо дар солҳои 2006-2010 таҷҳизот харидорӣ карда шуд, филмҳои бадеӣ дар наворҳои видеоӣ сабт шудаанд. Дар ин барнома нишон дода шудааст, ки барои ба тамошобин пешниҳод кардани филмҳо тамоми шароитҳо муҳайё карда шаванд.

Суҳан дар бораи барқароркунии шабакаи тоҷикӣ синамо дар шаҳри Душанбе ва дигар шаҳру навоҳӣ меравад. Аз ҷумла таъмири чанд тоҷикӣ синамо ба нақша гирифта шуда буд. Вале дар айни замон баъзе тоҷикӣ синамо дар шаҳру навоҳии ҷумҳурӣ дар ҳолати садамавӣ қарор доранд. Ҷунони, директори Муассисаи давлатии синамо ва видеои вилояти Суғд Маҳмудҷон Аҳмадов дар ин бора иброз медорад. «Дар замони шӯравӣ дар ҳудуди вилоят 22 тоҷикӣ синамо фаъолият мекард, ки имрӯз ҳамагӣ чор тоҷикӣ синамо дар шаҳри Конибодом, ноҳияҳои Спитамен, Ашт ва Бобоҷон Ғафуров боқӣ мондаанд, ки ба аҳолии бо нархи паст ва ҳатто роӣгон хидмат мерасонанд». Аз як ҷиҳат биноҳ ва техникаи намоишдиҳии филмҳо кӯҳна шудаанд ва аз тарафи дигар аҳолии алақай аз техникаи муосир – DVD, CD, MP3, мавҷгиракҳои радиӣ истифода мебаранд, ки ин ба фаъолияти тоҷикӣ синамо таъсири манфии ҳудро мерасонад. Ба ғайр аз ин, баъзе тоҷикӣ синамо аз суратҳисоби «Тоҷиккино» ба тобеияти идораҳо ва шӯбаҳои фарҳангу маориф гузаштаанд [128].

Таъкиди он нуқта лозим аст, ки дар Паёми Асосгузори сулҳу ваҳдати милли, Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 2015 доир ба рушди синамо назарҳои умедбахш баён шуданд. Ин ба даврае рост

омад, ки «Барномаи рушди синамои Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2011-2015» қабул гардида, дар ҳаёт татбиқ карда шуд [49].

Сарвари давлат Эмомалӣ Раҳмон доир ба синамои тоҷик ба маврид қайд намудааст, ки «Синамои тоҷик ба рушди ҷиддӣ ниёз дорад». Дар ин бора ба Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон доир ба дида баромадани сатҳ ва ҳолати иҷро шудани «Барномаи рушди синамои Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2011-2015» ва инчунин шароитҳои истеҳсол ва ба наворгирии филмҳои нав, омодакунии мутахассисон барои ин соҳа ва ҷудо намудани маблағҳои махсус супориш дода шуд [29].

Бо мақсади дар ҳаёт татбиқ намудани супориши Сардори давлат дар ҷумҳури Шӯрои давлатии рушди киноматография ташкил карда шуд, ки 13-уми августи соли 2015 нахустин ҷаласаи худро таҳти раисии ҷонишини сарвазирӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон Марҳабӯ Ҷабборӣ гузаронид. Аъзои ин шӯро масъалаи роҷеъ ба иҷро нагардидани «Барномаи рушди синамои тоҷик барои солҳои 2011-2015»-ро дида баромада ба мушкилоти соҳаи синамо таваҷҷуҳ зоҳир намуданд [172]. Раиси Иттифоқи киноматографистони Тоҷикистон Сафар Ҳақдодов қайд намуд, ки “То ин замон ҳам барнома то соли 2010 қабул гардид, аммо он ҳатто 70-80% иҷро нагардид. Акнун ин барнома қабул шудааст, ки дар ин сол анҷом меёбад.

Агар рафти иҷроиши барномаро таҳлил кунем, ба хулосае омадан мумкин аст, ки ин барнома аз пешина бомуваффақияттар буд, аммо 100% иҷро шудани он ҳоло аниқ нест. Танҳо як қисми барнома доир ба таъмини киностудияи «Тоҷикфилм» бо таҷҳизоти техникӣ, ки аз ҷониби барнома пешбинӣ шуда буд, «Тоҷикфилм» иҷро намуд [199]. Буҷаи киностудия дар соли 2005 ҳаҷми 300 000 доллари америкоиро ташкил дод, ки айни замон ба 2 млн доллар баробар аст [171]. Аз рӯи гуфтаҳои С. Ҳақдодов- раиси Иттифоқи киноматографистони Тоҷикистон, дар айни замон киноматографияи тоҷик имкон дорад, ки бештар аз 4-5 филми бадеӣ, 20 филми ҳуҷҷатӣ, беш аз 1-3 филми аниматсионӣ ва чанд филмҳои кӯтоҳҳаҷм истеҳсол кунад. Ин рақам дар мадди аввал, бо назардошти амалигардонии

пурраи барнома, ки асоси рушди синамои миллӣ ва рушди бозори дохилӣ ва шухрати дубораи синамои тоҷик мебошад, он қадар бузург наменамояд [49]. Таҳқиқот нишон доданд, ки дар барнома назар ба имкониятҳои мо корҳои бештаре ба нақша гирифта шудаанд.

Бояд ёдовар шуд, ки дар банди 8-уми барномаи мазкур пешбинӣ шудааст, ки дар давраи солҳои 2011-2015 26 филми бадеӣ, 65 филми ҳуҷҷатӣ, 16 филми ҳаҷвӣ, 13 филм барои кӯдакон аз ҷониби «Тоҷикфилм» истеҳсол мешаванд ва 126 филм тарҷума, 135 филм дубляж карда мешаванд. Таъмир ва барқароркунии пурраи 58 кинотеатри Корхонаи воҳиди давлатии синамо ва видео, ки дар тавозуни «Тоҷиккино» қарор доранд, пешбинӣ шудааст [128]. Аммо раиси Иттифоқи кинематографистони Тоҷикистон Сафар Ҳақдодов ибраз медорад, ки дар вақти сафарҳо дар шаҳру ноҳияҳои кишвар мушоҳида накардаст, ки ягон кинотеатр таъмир ё барқарор шуда бошад. Доир ба таассуроти худаш ҳангоми сафар ба шаҳри Конибодомии вилояти Суғд мегӯяд, ки «Мо ба шаҳри Конибодом дар бораи Комил Ёрматов филм оварда, мехостем онро дар кинотеатри ба номи Комил Ёрматов нишон диҳем. Кинотеатр дар ҳоли вайроншавӣ қарор дошт. Маҷбур шудем, ки филмро дар дигар ҷой нишон диҳем» [171].

Дар шаҳри Душанбе 3 кинотеатр, дар шаҳри Қургонтеппа 1 кинотеатр, дар шаҳри Хучанд 1 кинотеатр ва 1 Маркази ҷавонон ба номи Лоик Шералӣ амал мекунанд. Дар шаҳри Хоруғ дар вақташ 10 кинотеатр фаъолият мекарданд, ҳоло бошад ягонтоаш вучуд надорад. Кинотеатри ба номи А. Лоҳутӣ дар шаҳри Қургонтеппа ба иҷора дода шудааст ва дар он фаъолияти соҳибкорӣ ба роҳ монда шудааст. Пештар як қисми даромади кинотеатрҳо барои рушди синамо масраф мешуд. Ҳар ҳафта се рӯз ба кинотеатр филмҳои навро меоварданд. Дар давраи истиқлолият ҳамаи кинотеатрҳо мақеи худро аз даст доданд.

Миқдори тамошобинон низ кам мешаванд. Агар соли 1999 ба 216 кинотеатр 122 ҳазор тамошобин омада бошанд, соли 2009 ба 67

кинотеатрҳои амалкунанда 58 ҳазор тамошобин омадаасту халос. Дар айни замон ба тамошои филм дар толорҳои синамо ҷалб намудани тамошобинон хеле душвор аст, зеро филмҳои навбаромад ҳудашон ба хонаҳояшон тавассути ДВД ва ё дигар воситаҳои USB ворид мешаванд.

Истеҳсолкунандагони филмҳои тоҷикӣ ба Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон бо пешниҳоди мурочиат намуданд, ки барои воридоти филмҳои нави синамо ба ғоидаи синамои миллий як нави андоз ҷорӣ карда шавад, вале мутаассифона ин пешниҳод қабул нагардид.

Бояд гуфт, ки дар тамоми ғушаву канори ҷумҳурӣ биноҳои нави замонавӣ сохта ва бунёд мегарданд, ки дар ошӯнаҳои онҳо мағозаҳо ва нуқтаҳои мухталифи фӯрушу савдо ташкил карда мешаванд. Нағз мешуд, ки агар ҳангоми сохтмони хонаҳо дар лоиҳаи он толори фарҳанг ва истироҳат пешбинӣ карда мешуд ва дар он одамон метавонистанд вақти худро бо фароғат гузаронанд. Аз тамошои барномаҳои муфид як ҷаҳон ғизои маънавӣ гиранд. Таҷрибаи дигар кишварҳои ҷаҳон нишон медиҳад, ки дар айни замон бояд толорҳои на он қадар калон сохта шаванд, ки шабонарузӣ фаъолият карда тавонанд. Агар ин пешниҳод ва назар дастгирии худро меёфт, шояд то дараҷае баъзе камбудиҳо ва норасоиҳо дар ин соҳа ҳалли худро меёфтанд.

Дар айни замон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон зиёда аз 1500 нуқтаҳои паҳнкунӣ, фурӯш ва сабту нусхабардорӣ, прокати видеокассетаҳо ва филмҳо фаъолият мекунанд.

Ба андешаи мо ин фазои кинотеатрро иваз карда наметавонад. Тамошои видеокассета кори хуб аст, аммо тамошои якҷоя, муҳокимаи сюжаҳои синамо ин тамоман дигар эҳсоси дарки синамо аст. Барои ин, ки агар як филми бадеӣ ё филми тасвирӣ, ки ба тамошобинони хурдсоли синни томақтабӣ пешбинӣ шудааст ва дар кинотеатр нишон дода шавад, дар вақти муҳокима пас аз тамошокунӣ, ҷаҳонбинии кӯдакро васеъ мекунад ва олами таассурот, фикру ақида, хотира низ такмил ва инкишоф хоҳанд ёфт. Ин роҳ ва усули беҳтарини рушди шахсият, тарбияи наврасон

ва ҷавонон мебошад. Кинотеатр моликияти ҷамъиятии одами бофарҳанг ва бомаърифат махсуб меёбад. Дар шароити тамаддуни ҷаҳонӣ, агар мо аз ўҳдаи барқарор кардани кинотеатрҳо набароем ва филмҳои пешқадамро ба маъраз нагузорем, ки таблиғкунандаи ҳаёти солим мебошанд, пас таълимоти бегона фазои холии иттилоотиро пур мекунад, филмҳои бадахлоқона тафаккури насли ҷавонро пурра вайрон мекунанд.

Бояд тазакур дод, ки норасоии мутахассисони лаёқатманд як мушкилии дигари ин соҳа мебошад. Омода кардани мутахассисони соҳа барои Муассисаи давлатии синамо ва видео - «Тоҷиккино» ва студияи давлатии «Тоҷикфилм» дар «Барномаи рушди синамо дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2001-2015» пешбинӣ шуда буд. Дар асоси банди 3 барномаи мазкур омодакунии кадрҳои соҳа яке аз вазифаҳои муҳим аст, вале ин қисми барнома пурра иҷро нагардидааст. Дар Донишқадаи давлатии санъати Тоҷикистон ба номи М. Турсунзода махсус шубъаи соҳаи синамо кушода шуд, ки то ҳол ин мушкилотро ҳаллу ҷалб карда наметавонад.

Ба қавли раиси Иттифоқи киноматографистони Тоҷикистон Сафар Ҳақдодов маҳдудият танҳо дар ҳудуди Тоҷикистон ба соҳа имкон намедиҳад, ки ба сатҳи ҷаҳонии рушд барояд [218]. Барои ин зарур аст, ки ҷавонони лаёқатмандро ба беҳтарин мактабҳои хориҷи кишвар ва аз лиҳози кинематография пешрафта бо шартӣ бозгашт ба ватан раҳсипор кард. Ба мутахассисони оянда таҳсил дар мактабҳои олии кишварҳои пешрафта дар соҳаи синамо ба мисли Донишқадаи давлатии киноматографияи Федератсияи Россия (шаҳри Москва), Донишқадаи муҳандисони синамои Федератсияи Россия (шаҳри Санкт-Петербург), донишқадаҳо ва академияҳои Фаронса, Англия, Италия мувофиқи матлаб хоҳад буд.

Ба андешаи мо тайёр намудани мутахассисони соҳаи синамо дар кишварҳои номбаршуда аз он ҷиҳат хуб аст, ки дар онҳо барои доvtалабони ин соҳаи муҳим ҳамаи шароитҳоро муҳайё мекунанд, то ки аз

рӯзҳои аввали таълим то хатми муассисаи таълимӣ пайваста дар наворгирии филмҳо иштирок кунанд. Ҳамчунин дар наворгирӣ ва ба маърази тамошо гузоштани филмҳо дастгирӣ ва маблағгузориҳои зиёде ба чашм мерасад.

Таҳқиқотҳо нишон доданд, ки Донишқадаи давлатии санъати ба номи М. Турсунзодаи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар қатори 16 мактаби синамо ба Ассотсиасияи мактабҳои синамо дохил мешавад. Инҳо Академияи миллии ба номи Т. Жургенови Ҷумҳурии Қазоқистон, Донишқадаи давлатии санъат ва фарҳанги ба номи С. Герасимови Федератсияи Россия, Донишқадаи санъати Мимар Синани Туркия, Донишгоҳи давлатии Озарбойҷон, Донишқадаи давлатии театр ва синамои Ҷумҳурии Арманистон, Донишқадаи муштираки туркӣ - қирғизи ба номи Манас, Академияи давлатии санъати Белоруссия, Мактаби синамои шаҳри Нью-Йорк, ки натиҷаи чашмрасдоранд, мебошад. Ҳамаи мушкилоти синамои ватанӣ танҳо бо кӯмаку дастгирии давлат ҳаллу фасл шуда метавонад.

Аз ин рӯ бо квотаи давлатӣ ба таҳсил фаро гирифтани ҷавонони лаёқатманд баъд аз хатми мактаби миёна дар мактабҳои таҳсилоти олии касбӣ ва бозгашти онҳо, таъмини ҷойи кор ва маоши мувофиқ яке аз масъалаҳои муҳимтарини соҳа маҳсуб меёбад. Дастоварди бузурги синамои тоҷик дар даврони истиқлолият ин муҳайё намудани шароит барои иштирок дар фестивал-озмунҳои байналмилалӣ, баланд бардоштани шарафи синамои тоҷик дар сатҳи ҷаҳонӣ мебошад. Коргардонҳои миллии ба ҳамаи мушкилиҳои соҳа нигоҳ накарда бо таҳияи филмҳои мухталиф тавонистанд, ки дар фестивалҳои байналмилалӣ синамо комёбиҳои зиёдере ба даст оранд ва мақому манзалати миллатро баланд бардоранд.

Дар сохтори Кумитаи телевизион ва радиои назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон «Тоҷикфилм» ва «Тоҷиккино» дар соҳаи синамо фаъолият намуда, сиёсати давлатро пеш мебаранд.

Боиси зикр аст, ки дар солҳои 2012 -2016 аз буҷаи давлат барои “Тоҷикфилм” маблағҳои зарурӣ ҷудо карда шуд. Бо ин миқдор маблағҳои

бучаавӣ 50 филми нав, аз ҷумла 12 филми ҳунарий, 9 филми кӯтоҳметраи ҳунарий, 1 филми кӯдакона ва 6 филми тасвириро истеҳсол карда ба тамошобинон пешкаш намуд. Аммо бояд гуфт, ки сол то сол афзудани маблағгузорӣ ба таври комил ҳамаи мушкилоти соҳаро ҳаллу ҷасл карда наметавонад. Зеро тамошобинони ҳозира дар шароити нави рушди технологияҳои иноватсионӣ талаботи нав ба нав пешниҳод мекунад ва истеҳсоли ин гуна филмҳо маблағи бештарро тақозо мекунад.

Мо чунин мепиндорем, ки яке аз мушкилоти дигари соҳа кам шудани теъдоди тамошобинон дар кинотеатрҳо мебошад. Сабаби ин пешрафти илму техника, шабакаҳои интернетӣ ва интернет-технологияҳо мебошанд. Ба ин нигоҳ накарда дар захираи кинои тоҷик беш аз 1069 нусха филмҳои гуногун мавҷуданд, ки як қисмашон ба ҳазинаи тиллоии «Тоҷиккино» шомиланд, аммо барои нигоҳдории онҳо мушкилот ҷой доранд. Кинотеатрҳои шаҳри Душанбе, ки дар тавозуни «Тоҷиккино» қарор доранд, ба таъмири асосӣ ва ҷорӣ эҳтиёҷ доранд. Дар омода намудани кадрҳо ва такмили ихтисоси онҳо мо чунин мушкилоти зеринро мушоҳида намудем:

- норасоии миқдори муайяни мутахассисон дар сохтори «Тоҷикфилм», аз қабili филмноманавис, коргардон, садобардор, танзимгари синамо ва садо, наворбардор, пардозгар ва расом;

- омода намудани кадрҳо дар дохил ва хориҷи кишвар;
- то ҳол омода кардани кадрҳои баландихтисос ва истеҳсоли филмҳои дар сатҳи бозори синамо рақобатпазир ба роҳ монда нашудааст.

Таҳқиқ ва таҳлили маводи гуногуни ҳисоботӣ, матбуоти даврӣ, адабиёти илмӣ моро ба чунин ҳулоса овард, ки дар соҳаи синамои тоҷик дар даврони солҳои аввали соҳибистиклолӣ мушкилиҳои зерин ҷой доштанд:

- норасоии техника ва технологияҳои муосири истеҳсол ва ба наворгирии филмҳо, яъне заминаи сусти моддӣ-техникӣ;

- кофӣ набудани маблағгузорӣ ва воситаҳои молиявӣ барои рушди соҳаи синамо;
- дар сатҳи минтақавӣ ва маҳаллӣ ба талаботи муосир ҷавобгӯ набудани зерсохтори киносозии синамо;
- рақобатпазир набудани истеҳсоли филмҳо ва ба талаботи стандартҳои муосири ҷаҳонӣ мутобиқат накардани онҳо;
- ҳавасмандгардонии сусти моддӣ-маънавии мутахассисони соҳа ва нарасидани кадрҳои баландсифат дар киносозии синамо ва ғайра.

Ҳамин тариқ, бояд гуфт, ки санъати синамои тоҷик дар давраи истиқлолият ба марҳилаи нави рушди худ ворид гардидааст. Дар ин росто мушкилиҳои зиёдеро паси сар намуда, мутахассисони соҳа бо истифода аз имкониятҳои мавҷуда аз даҳсолаи аввали соҳибхитӣ ба филмофарӣ пардохтанд. Аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон баҳри ба низом даровардани фаъолияти бомароми самараноки санъати синамои тоҷик чанд санадҳои меъёрӣ-ҳуқуқӣ қабул ва тасдиқ карда шудаанд. Ҳамчунин ҷорабиниҳои зарурии ташкилӣ-тарғиботии синамо дар кишвар ба роҳ монда шуданд.

Бояд таъakkур дод, ки мутахассисони соҳа дар филмофарӣ бештар ба асарҳои миллӣ, таърихӣ ва тамоюлҳои фарҳангии халқамон таваҷҷуҳ зоҳир менамоянд ва дар ин самт бисёр корҳои наҷиб баҳри ташвиқи арзишҳои асосии миллӣ анҷом дода мешаванд.

3.2. Ҳамкории синамогарони тоҷик бо кишварҳои хориҷӣ

Синамои тоҷик ҳамчун соҳаи асосии фарҳанг бе ҳамкории зич бо синамогарони кишварҳои хориҷӣ дар фазои муосири рушди санъати кино ва технологияҳои муосири ба наворгирию намоишдихӣ (дар тоҷикӣ синамои 3D-4D, HD, CD, DVD, YOU TUBE) ва ғайраҳо тараққӣ карда наметавонад. Дар Тоҷикистон истеҳсолкунандаи асосии филмҳо танҳо киностудияи давлатии «Тоҷикфилм» нест. Дар вилоятҳои Кӯҳистони Бадахшон, Суғд ва Хатлон студияҳои давлатӣ ва телевизионӣ фаъолият

меkunанд, ки ин монополияро дар соҳаи истеҳсоли кино аз байн бурдаанд. Ин студияҳо новобаста аз мушкилоти ба даст овардани иҷозатнома имконияти истеҳсоли филмҳои гуногунро доранд, ки инъикоскунандаи масъалаҳои мубраму умда ва доғи ҷомеа мебошанд.

Ҳамкориҳои синамогарони тоҷик бештар дар рӯзҳои гузаронидани фестивалҳои байналмилалӣ сурат мегирад. Дар вақти баргузориҳои ин синамобазм ҳамасола аз 15-20 кишвари дунё 30- 40 синамогарон ба Тоҷикистон ташриф меоранд [58, с. 45-50]. Ҳангоми вохӯриҳо ва иҷрои барномаҳои синамобазм дар байни синамогарони кишварҳо қарордодҳои шифоҳӣ ва расмӣ доир ба ҳамкориҳои минбаъда ба инҷо расонида мешаванд. Ҳамин тариқ фазои ҳамкориҳои байналмилалӣ эҷодӣ, истеҳсоли ва баланд бардоштани сифат, мазмун ва мавқеи синамои тоҷик дар шароити нав ба вучуд оварда мешавад. Ин гуна ҳамкориҳо ва ҷорабиниҳо барои синамогарони тоҷик имкон фароҳам меоранд, ки филмҳои худро ба доираи васеи тамошобинон пешниҳод ва муаррифӣ кунанд. Филми бадеии кӯтоҳҷамии коргардон Бахтиёр Худойназаров «Братан» «Бародар», ки соли 1991 ба навор гирифта шудааст, сазовори ҷоизаи байналмилалӣ кинофестивале, ки дар Олмон баргузор гардида буд ва соҳиби ҷоиза «Барои беҳтарин филм» дар Кинофестивали байналмилалӣ Турин доништа шуд [85, с. 302].

Гуфтан ҷоиза аст, ки моҳи августи соли 1991 дар шаҳри Душанбе нахустин кинофестивали байналмилалӣ зери унвони «Ҳамсояҳо» доир гардид. Дар он кинематографистони кишварҳои Эрон, Покистон, Россия, Афғонистон ва дигар кишварҳо ширкат варзиданд, ки дар он филми афғонии «Пирамард» соҳиби ҷоиза гардид. Ҳамин тариқ, дар солҳои истиқлолияти давлатии Тоҷикистон ҳамкориҳои кинематографистони тоҷикӣ афғон ба марҳилаи нави худ расиданд ва мазмуну хусусияти дӯстонаро касб карданд. Ин муносибатҳо дар фазои нави идеологӣ ба роҳ монда шуданд ва ҷонибҳо ба истеҳсоли муштаракӣ филмҳо пардохта, ҳаёти кинематографии худро рангин ва ғанӣ гардониданд. Чунончи, собиқ аъзои

парлумони Афғонистон Саломи Сангӣ бо ҳамкории Сафарбек Солиев филми «Наврӯз»-ро офариданд. Бо кӯмаки киноматографистони тоҷик Чавоншер Ҳайдарӣ филми худро доир ба қисмати овозхони машҳури афғон Аҳмад Зоҳир ба навор гирифт.

Аз 25 ноябр то 4 декабри соли 1991 дар Душанбе Даҳаи филмҳои эронӣ баргузор гардид, ки дар он филмҳои беҳтарин синамогарони Эрон мавриди тамошо ва баҳогузорию коршиносон ва тамошобинони тоҷик гардиданд. Бояд гуфт, ки синамои Эрон назар ба синамои тоҷик хело пеш рафтааст. Аз ин рӯ дар марҳилаи ҳозираи ҳамкориҳои синамогарони тоҷику эронӣ саҳми киноматографистони Эрон назаррас мебошад.

Таъкиди он нукта муҳим аст, ки кишвари Эрон ба синамои тоҷик рӯ оварда, аз 1 то 11-уми феввали соли 1993 дар Техрон синамобазми ёздаҳуми байналмилалӣ «Фаҷр»-ро баргузор намуд, ки дар он дар баҳши «аз маҳфузоти бойгонӣ»-и синамои ҷаҳонӣ филмҳои Б. Кимёгаров ва дар баҳши «Синамо баъд аз 70 сол дар Осиёи Марказӣ» филмҳои Д. Худоназаров ва В. Аҳадов нишон дода шудаанд [221]. Соли 1996 синамогари машҳури Эрон Муҳсин Махмалбоф ба Тоҷикистон омад, ки ӯ яке аз ташаббускорони ҳамкориҳои синамои тоҷику эронӣ буд. М. Махмалбоф назару ақидаҳои мустақил доир ба ҷамъият, демократия ва санъат дорад. Дар Тоҷикистон вазъияти баъди ҷангро дида, М. Махмалбоф бо тамоми нерӯ кӯшиш мекард, ки қувваи эҷодии синамогарони тоҷикро эҳё кунад. Ҳамин тариқ ҳамкориҳои синамогарони тоҷику эронӣ дар доираи синамобазми «Дидор» ба роҳ монда шудаанд, ки яке аз арзишҳои ин фестивал он буд, ки барои синамои форсизабонон як фазои кушодеро фароҳам овард. М. Махмалбоф дар ҳаёти кинематографияи Тоҷикистон ғаёлона иштирок карда, филмҳои синамогарони ҷавонро тамошо мекард ва дар муҳокимаю баҳогузорию онҳо ғаёл буд. Дар мактаби синамои назди ҶСШК «Киносервис» доир ба киноматодургия коргардони мазкур лексия меҳондааст.

Бояд ёдовар шуд, ки худи ӯ дар Тоҷикистон бо иштироки синамогарон ва ҳунармандони тоҷик ба филмофарӣ машғул буд. Маҳсули меҳнати ӯ филмҳои «Сукут» (1997), «Муҳаббат ва фалсафа» (2005), «Одам аз барф омад» (2007) маҳсуб меёбанд [169, с. 120]. Ҳамин тариқ, маълум мешавад, ки таъсири синамои Эрон ба синамои Тоҷикистон бештар мебошад.

Филми «Қош бо қош», ки соли 1993 ба навор гирифта шудааст, дар кинофестивали Венетсия соҳиби ҷоизаи «Шери нуқрагӣ» гардидааст. Филми «Шик» бо ҷоизаи маҳсули ҳаёти ҳакамон «Барои саҳми беҳтарини бадеӣ» дар Токио (соли 2003) мукофотонида шудааст.

Филми коргардон Бахтиёр Худойназаров дар соли 2000 дар кинофестивали Филибург тахти унвони «Падари моҳтобӣ» ва соли 2012 дар кинофестивали байналмилалӣ Рим филми «Дар интизори баҳр» дар кушодашавии ин фестивал ба маърази тамошо гузошта шудаанд [104, с. 102].

Фестивали байналмилалӣ «Дидор» аз соли 2004 дар шаҳри Душанбе гузаронида мешавад. Мақсад аз амалисозии ин ташаббус, аз як тараф ҳамчун кишвари мустақил, доштани фестивали байналмилалӣ худ мебошад, аз тарафи дигар ба тамошобин пешниҳод кардани филмҳои касбӣ, бо ахбори синамои ҷаҳонӣ, услубҳои нав ва методҳои истеҳсоли кинофилмҳо, ташвиқу тарғиби филмҳои аслӣ, бо кинофилмҳои кишварҳои ИДМ ошно намудани онҳо мебошад. Дар байни давлатҳои ИДМ, Афғонистон, Эрон ташвиқ намудани синамои миллии дар баробари филмҳои ҷаҳонӣ низ яке аз мақсадҳои асосии фестивал буд. Ҷониби Афғонистон дар барномаи ин кинофестивал ба сифати ҳамкори доимӣ дар гузаронидани Фестивали байналмилалӣ синамои «Дидор» ширкат меварзид. Дар барномаи он филмҳои нави кинематографистони афғон пайваста ба маърази тамошо гузошта шуданд. Тамошобинони тоҷик дар шаҳрҳои Душанбе, Хоруғ, Хучанд, пайваста бо филмҳои беҳтарини афғонӣ ошноӣ пайдо мекарданд. Дар даҳ соли охири истиқлолияти давлатӣ тамошобинони Тоҷикистон имконият доштанд, ки филмҳои коргардонҳои

Афғонистон, Сиддиқ Бармак «Усома», «Чанги афюн», Аткиқ Раҳим «Замин ва хокистар», Ҳумоюн Мурувват «Себ аз биҳишт», Муҳаммад Ҳайдарӣ «Шабнам», Басири Сангӣ «Роҳи бебозгашт», Акрам Бармак «Бачаи кобулӣ» Ҳумоюн Поиз «Қурбонӣ» [103, с. 261] ва дигаронро тамошо кунанд.

Боиси зикр аст, ки яке аз аломатҳои ривоч ёфтани робита ва ҳамкориҳои кинематографистони Тоҷику афгон он мебошад, ки синамогари машҳури Афғонистон Сиддиқ Бармак ба ҳайси аъзои хориҷӣ дар Иттифоқи синамогарони Тоҷикистон қабул карда шуд.

Дар тӯли 11 соли қору фаъолияти кинофестивали «Дидор», ки дар шаҳри Душанбе баргузор мегардид, бештар аз 500 корҳои коргардонҳои ватанӣ ва хориҷӣ нишон дода шуда, соҳиби ҷоизаҳои мухталиф шуда буданд.

Ба андешаи муаллиф кинофестивали «Дидор» барои мутахассисон ва ҳунармандони ин соҳа як нури умед буд, зеро он ҳамчун усули беҳтарину самарабахш ҷалб намудани тамошобин ба толорҳои синамо ва тамошои филмҳои касбӣ ба шумор меравад. Ҳамчунин ширкати коргардонҳои тоҷик бо филмҳои эҷодкардашон дар кинофестивалҳои байналмилалӣ шаъну шарафи мардуми тоҷикро боз ҳам баланд мебардорад.

Қайд кардан ба маврид аст, ки соли 2004 ҳамчун соли синамо ёд карда мешавад. Маҳз дар ҳамин сол бо кӯмаку дастгирии Агентии швейсарӣ доир ба рушд ва ҳамкорӣ (SDC) дар шаҳри Душанбе нахустин кинофестивали байналмилалӣ зери унвони «Дидор» ташкил ва гузаронида шуд. Фестивал дар рӯзҳои таҷлили 75-солагии синамои тоҷик ва 80-солагии шаҳри Душанбе баргузор гардид.

Соли 2010 аз рӯи сценарияи Сафар Ҳақдодов коргардон Носир Саидов филми «Қиёми рӯз»-ро ба навор гирифт, ки дар кинофестивалҳои байналмилалӣ дар кишварҳои Белгия, Олмон, Ҳолландия, Ҳиндустон, Эрон, Тоҷикистон намоиш дода шуд ва соҳиби чандин ҷоизаҳо гардид [77, с. 69]. Чанде қабл дар шаҳри Пусани Кореяи Ҷанубӣ кинофестивали

байналмилалӣ доир шуд, ки дар он филми Н. Саидов бо номи «Оинаи бечило» ба тамошобинон пешкаш шуда буд. Ин филмро барои иштирок дар синамобазми байналмилалӣ дар шаҳри Ченнаи Ҳиндустон даъват карданд. Умуман, дар ин чашнвора 299 филм аз 70 кишвари дунё пешниҳод карда шуданд.

Соли 2011 котиби Иттифоқи синамогарони Тоҷикистон С. Раҳимов ба шаҳрҳои Кобул ва Бишкек сафари хидматӣ анҷом дод. Ӯ аз 1 то 7 сентябр ба ҳайси аъзои доварони байналмилалӣ дар Фестивали синамои аввалини ҳифзи ҳуқуқи башар даъват шуда буд. С. Раҳимов дар чараёни ин сафар бо маъмурияти ин фестивал мулоқот дошт ва ҳамкориҳои судманди онро бо синамобазми «Дидор» ҳамкориҳои судмандро ба роҳ монд. Дар Бишкек бо кӯшиши ӯ барои синамобазми «Дидор - 5» филмҳои ҷолиби кишварҳои ИДМ интихоб карда шуданд. Дар ҷаҳорҷӯбаи ин робитаҳои хориҷӣ барномаи ҷумҳуриявии «Акси садои Дидор» ҳамкориҳои худро бо синамогарони хориҷӣ афзун гардонид. Тобистони соли 2011 дар шаҳри Душанбе дар Ҳонаи синамо, Рӯзҳои синамои Афғонистон ва сипас бо ташаббуси Иттифоқи синамогарони Тоҷикистон ва сафоратхонаи Қирғизистон Рӯзҳои синамои Қирғизистон гузаронида шуд.

Бояд таъakkур дод, ки ҳамин сол филми муштаракӣ истеҳсоли Шветсария, Фаронса, Ҳоландия, Ёзбекистон ва Тоҷикистон, коргардон С. Исмоилова ва филмноманавис У. Содиков, зери унвони «Чил рӯзи хомӯшӣ» [58, с. 78] дар кишвари мо ба навор гирифта шуд. Рӯзҳои 24-25 декабр бо ташаббуси ИСТ ва сафоратхонаи Ҷопон Рӯзҳои синамои Ҷопон баргузор гашт.

Кинофестивали байналмилалӣ «Дидор» дар соли 2012 аз 16 то 20-уми октябр баргузор гардид. 24 нафар коргардонҳои ҷаҳон тавонидаанд ба тамошобинони санъати волои синамо филмҳои худро дар шаҳрҳои Душанбе ва Қўрғонтеппа муаррифӣ намоянд. Дар фестивал 21 филми коргардонҳо аз 24 кишвари дунё бо ширкати кишварҳои Осиёи Марказӣ, Афғонистон, Россия, Муғулистон, Озарбойҷон, Мали, ИМА ба маърази

тамошобинон пешниҳод карда шуданад. Барои иштирок дар ин фестивал ба Тоҷикистон аз 30 кишвари дунё мутахассисони соҳаи синамо ташриф оварданд.

Дар кинофестивали байналмилалӣ «Дидор» дар соли 2012 ба маърази тамошо филмҳои калонҳаҷм гузошта шуданд, аз ҷумла «Саҳробача», коргардонҳо Шамил Алиев ва Ёвар Оғли (Озарбойҷон), «Санги сабур», коргардон Атик Раҳимӣ (Афғонистон-Франсия), «Сафеди намакин», коргардон Кетти Мачавариани (Гурҷистон), «Буғз», коргардон Ризо Домиршиён (Эрон), «Борони аввали баҳор», коргардонҳо Ерлан Нурмухамбетов ва Сано Сендзю (Қазоқистон- Ҷопон), «Малика Назик», коргардон Эркин Садиев (Қирғизистон), «Бӯи об», коргардон Мунхзул Чулуунбаат (Муғулистон), «Осмони дигар», коргардон Дмитрий Мамулия (Россия), «Зиндагии дермонда», коргардон Аюб Шаҳобиддинов (Ўзбекистон), «Чарх», коргардон Шаҳзода Раҷабова (Тоҷикистон) [75, с. 18], [105, с. 201].

Гуфтан зарур аст, ки Дар озмуни кинофестивали байналмилалӣ филмҳои кутоҳҳаҷм филмҳои зерин ширкат варзиданд: «Роҳнамо», коргардон Фариз Аҳмадов (Озарбойҷон), «Насима» - навиштаҳо аз хоҳираҳои духтари муҳочир», коргардон Саҳро Каримӣ (Афғонистон-Словакия), «Туи, ки сарзаминат ин ҷо нест», коргардон Муҳаммад Ҳасани (Афғонистон), «Сарборӣ кардани зиндагии худ», коргардон Арутюн (Арманистон), «Ин ҳамаро ки офарид», коргардон Юрий Чирковский (Гурҷистон), «Пухта, сӯхта, хом», коргардон Шаҳроа Мукрӣ (Эрон), «Халта», коргардон Бегалӣ Шибикеев (Қазоқистон), «Мӯсо: баҳр дар ботин», коргардон Эмил Атагелдиев (Қирғизистон), «Барои чӣ?», коргардон Баттулг Сувид (Муғулистон), «Баҳри ҳавасҳо», коргардон Шота Гамисония (Россия), «Хорсаро», коргардон Руми Шоазимов (Тоҷикистон), «Назар», коргардон Умед Ҳамдамов (Ўзбекистон) ба маърази тамошобинон пешниҳод шудаанд.

Мавҷуд будани шароити лозима барои истеҳсол ва намоиши филмҳо дар театрҳо хело муҳим аст. Агар таҷҳизоти муосир барои кинофилмҳо мавҷуд бошад ва инфрасохтор вучуд надошта бошад, соҳаи синамо пешрафт нахоҳад кард. Ин қонуни иқтисодиёти бозор аст. Дар давраи ҳозира дастгирии кадрҳои ҷавон хело муҳим аст. Муҳим аст, ки одамон омӯзанд.

Дар баробари ин, аксари ҷавонон аллақай ба муаррифии филмҳо шурӯъ кардаанд. Онҳо мекӯшанд, ки истеъдоду маҳорати худро сайқал диҳанд ва филмҳои миллиро ба ҷаҳониён муаррифӣ намоянд.

Яке аз меҳмонони баландмартабаи Фестивали байналмилалӣ кинематографистони ИДМ ва кишварҳои Балтика раиси Конфедратсияи Иттифоқҳои кинематографистони ИДМ Р. М. Ибрагимбеков маҳсуб меёфт. Ӯ бо шахсони масъули Ҷумҳурии Тоҷикистон аз ҷумла сарвазирӣ кишвар, раиси Кумитаи телевизион ва радиошунавонӣ, раиси Иттифоқи кинематографистони Тоҷикистон ва киностудияи «Тоҷикфилм» вохӯриҳо гузаронидааст. Ӯ ба фестивали синамоии «Дидор» дар минтақаи Осиёи Марказӣ баҳои баланд дод [85, с. 34-38].

Соли 2013 дар кинофестивали байналмилалӣ шаҳри Пусани Кореяи Ҷанубӣ филми Носир Саидов «Оинаи бечило» ба маърази томошо гузошта шуд. Дар ин фестивал 299 филм аз 70 кишвари ҷаҳон нишон дода шуда буданд. Филми «Оинаи бечило» барои ширкат дар фестивали байналмилалӣ, ки дар шаҳри Ченнаи Ҳиндустон баргузор гардид, низ даъват карда шуд. Соли 2013 филми коргардон Содиқи Обидӣ «Марде дар орзуи зани панҷум» дар фестивали байналмилалӣ синамо (BIFF) дар шаҳри Бостони ИМА бо ҷоиза мукофотонида шуд. Барои иҷрои нақши занона Таҳмина Раҷабова барандаи телевизиони «Сафина» ба гирифтани ҷоизаи «Беҳтарин образи зан» дар ин кинофестивали байналмилалӣ «International Film Festival» дар Ҳиндустон ноил гардид [166].

Соли 2013 дар фестивали сеюми байналмилалӣ синамои кишварҳои ИДМ «Қирғизистон – кишвари филмҳои кӯтоҳҷам» дар шаҳри Бишкек,

филми кутоҳҳачми коргардони ҷавони тоҷик Шарофат Арабова “Байни” ғолиб баромад ва ба ҷоизаи «Филми беҳтарин» ноил гашт.

Дар ин филм коргардони ҷавони тоҷик Шарофат Арабова доир ба ҳаёт ва мушкилоти муҳоҷирони қабилаҳое, ки дар Ҳиндустон ба сар мебаранд, ҳикоят мекунад. Муҳоҷирон, бе он ки чандин солҳо дар ин макон ба сар мебаранд, аммо ба онҳо ҳамчун ба бегонагон назар мекунанд. Агарчи онҳо ба ин маконҳо барои дарёфти ҳаёти ошошта ва хушбахтона муҳоҷират карда буданд.

Боиси тазаккур аст, ки бо ташаббуси Иттифоқи синамогарони тоҷик ва сафоратхонаи Қирғизистон аз 15 то 17-уми январи соли 2013 дар толорҳои Хонаи кино намоиши филмҳои синамогарони Қирғизистон «Кӯҳҳои сафед», «Муаллими нахустин», «Бешкампир», «Машқи оркестр», «Манасҷӣ», «Инҳо аспанд», «Кулоҳ» ба тамошо гузошта шудаанд. Аз 25 феврал то 14 марти соли 2013 дар шаҳри Ҳирот фестивали байналмилалӣ занони синамогар баргузор гашт. Дар он занҳои коргардони Тоҷикистон филмҳои худро ба намоиш гузоштанд. Дар фестивали «Кинотавр-24», ки дар Сочи аз 2 то 9 июни соли 2013 баргузор гашт, котиби ИСТ С. Раҳимов дар он ширкат варзид.

Ӯ дар баҳсҳои «Мизи мудаввар» ширкат варзида ва суҳанронӣ намуд. Дар ин фестивали кушод намоиши филмҳои кӯтоҳ баргузор гашт. Доир ба таассуроташ аз фестивал С. Раҳимов баъди бозгашт ба ватан гузориш дод [168].

Дар ин синамобазм филми коргардони тоҷик Бахтиёр Худойназаров «Дар интизори баҳр» намоиш дода шуд. Ба ғайр аз ин, дар ин фестивал намояндаи дигари синамогарони тоҷик дар баҳши филмҳои кӯтоҳметраж Румӣ Шоазимов иштирок дошт. Ӯ филми «Хористка»-ро ба маърази тамошо гузошт. Тоҷикистонро дар «Кинотавр – 24» директори барномавии фестивал Ситора Алиева ширкат мекард. Ӯ бо гурӯҳи кории худаш аслан барномаи фестивалро таҳия кард, ки дар он навгонҳои зиёде ба ҷашм мерасид. Мавсуф дар чандин кинофестивалҳои байналмилалӣ ба ҳайси

аъзои доварон ширкат карда, Тоҷикистонро намояндагӣ мекард. Чунончи дар синамобазми «Шабҳои тира» (Эстония), дар Ҳайдарободи Ҳиндустон, Мар- дел- Платей Аргентина, Котбуси Олмон ва ғайра.

Рӯзҳои 22-23-уми июни соли 2013 дар чаҳорҷӯбаи ҳамкориҳои синамои Тоҷикистону Россия дар Душанбе дар Хонаи синамо (собиқ кинотеатри Зебунисо) «Кинотавр» гузаронида шуд.

Дар ин чорабинӣ намоиши озодаи филмҳои кӯхтометражи «Кинотавр – 24» доир гардид. Фарҷоми ин намоиш баҳс дар гирди мушкилоти умумии синамои ҷавон буд.

Дар ҷумҳурӣ дар «Кохи Ҷомӣ» намоиши филми «Аз паси ду харгӯш» истехсоли Украина ба маърази тамошо гузошта шуда буд. Ҳамин сол рӯзҳои 12-16 октябр Рӯзҳои синамои Россия таҳти сарвари С. Ш. Алиева дар Тоҷикистон баргузор гардид. Вазири фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар шахсони расмӣ дар ифтитоҳи ин чорабини ширкат варзиданд. Ин маърака ба фестивал ва ҳамкориҳои синамогарони Россия ва Тоҷикистон табдил ёфт. Ҳамзамон дар Душанбе бо ибтиқори Аълочии фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон М. Ўлчабоева маҳфили эҷодии расмони театру синамо дар ҳошияи Рӯзҳои синамои Россия доир намуд. Аз 3 то 13 октябри соли 2013 дар Эрон фестивали байналмилалӣ синамо баргузор гашт, ки дар он ба ҳайси довар С. Раҳимов ширкат варзид.

Дар доираи ҳамкориҳои ИСТ бо конфедератсияи ИС ИДМ ва назди Балтика чанд сафари корӣ анҷом ёфтааст [169, с. 266-275]. Моҳи августи соли 2013 роҳбари ИСТ С. Ҳақдодов ба Ереван ва Москва сафар намуда, дар кинофестивали «Зардолуи тиллоӣ» ва ҷаласаи сарварони иттифоқҳои синамогарони ИДМ ширкат варзидааст.

Дар Кохи Ҷомӣ рӯзҳои 23-26 октябри соли 2013 фестивали нахустини филмҳои Лаҳистон баргузор гардид ва дар гузаронидани ин фестивал роҳбарияти ИСТ дар қори тадорукотӣ фаъолона ширкат варзид.

Шашумин синамобазми байналмилалӣ «Дидор» дар Рӯзи синамои тоҷик 16 октябри соли 2014 баргузор гардид. Чорабини мазкур бо

ибтикор ва ташаббуси Ташкилоти ҷамъиятии «Дидор», Кумитаи телевизион ва радиои Тоҷикистон, Иттифоқи синамогарони Тоҷикистон, Киностудияи давлатии «Тоҷикфилм» баргузор гардид. Дар он давлатҳои Россия, Қазоқистон, Қирғизистон, Озарбойҷон, Арманистон ва кишварҳои ҳамзабони мо Афғонистон ва Эрон ширкат варзиданд. Чашнвораи бошукухро Ташкилоти байналмилалӣ Институти «Ҷамъияти кушода», Бунёди мадад дар ҶТ, Дафтари Швейтсария доир ба ҳамкорӣ дар ҶТ, ширкати мобилии «Мегафон» пас аз дарки зарурат ва моҳияти ин синамобазм онро маблағгузорӣ намуданд. Ширкати байнидавлатии телевизион ва радиои «Мир» синамобазми «Дидор»- и Душанбе - 2014»- ро аз ҷиҳати иттилоотӣ дастгирӣ намудааст.

Ҳамкорӣ бо Ҷумҳурии Ўзбекистон дар ин самт ҳангоми доиршавии кинофестивали 16-20 октябр соли 2014 назаррас буд. Ин синамобазм ба 110- солагии Комил Ёрматов бахшида шуда буд, ки ӯ ҳамчун асосгузори синамо дар Тоҷикистону Ўзбекистон шинохта мешавад. Дар кинотетри Зебунисо филмҳои нави синамогарони тоҷику ўзбек дар ин муддат ба тамошобинон пешниҳод шуданд. Фестивали дуҷоми филмҳои Лахистон дар Тоҷикистон рӯзҳои 13-15 декабри соли 2014 дар кохи «Ҷавонон»-и шаҳри Хучанд баргузор гардид. Дар ин фестивал ба китобхонаи марказии вилояти Суғд китоби «Энциклопедияи кинои Тоҷикистон» расман супорида шуд.

Дар Ҷумҳурии Ислонд Эрон рӯзҳои 18-25 нвари соли 2015 Чашнвораи байналмилалӣ филми кӯтоҳ дар вилояти Мозандарон баргузор гардид, ки барои ширкат дар он раиси Иттифоқи синамогарони тоҷик С. Ҳакдодов ва директори киностудияи давлатии «Тоҷикфилм» Н. Саидов даъват шуданд. Дар ин чашнвора масъалаҳои ҳамкориҳои касбӣ миёни синамогарони ду кишвар матраҳ шуданд.

Фестивали сеҷоми синамои Лахистон дар Тоҷикистон зери унвони «Висла» рӯзҳои 11-13 июни соли 2015 доир гардид, ки дар тадорики он

Иттифоқи синамогарони тоҷик ва роҳбарияти «Тоҷикфилм» сахми худро гузоштанд.

Котиби ИСТ С. Раҳимов, директори киностудияи «Тоҷикфилм» Н. Саидов ва Ҳунарманди шоистаи Ҷумҳурии Тоҷикистон С. Исоева аз 9 то 15 март соли 2015 дар Озарбойҷон дар Рӯзҳои синамои тоҷик дар ин кишвар ширкат варзиданд. Дар радифи дигар ҳамкасбони тоҷик котиби ИСТ тавассути шабакаи телевизиони Озарбойҷон доир ба ин маъракаи фарҳангӣ гузориш дод. Пас аз ин номбурда рӯзҳои 17-18 март соли 2015 дар шаҳри Алма-Ато дар конференсияи байналмилалӣ доир ба истифодаи технологияи наватарин ширкат варзида, суҳанронӣ кард.

Бо Ҷумҳурии Ислонии Эрон соли 2015 ҳамкориҳои зиёди эҷодию намоишдиҳии муштарак синамо авҷ гирифтанд. Ҳамин тариқ, аз 25 апрели то 3 майи ҳамон сол дар Техрон Ҷашнвораи 33-юми байналмилалӣ синамои «Фаҷр» доир гардид, ки дар бахши синамои Осиёи Марказӣ филми Сафар Ҳақдодов, коргардон Н. Саидов бо номи «Муаллим» барои беҳтарин нақши мардона соҳиби ҷоиза гашт. Ҳунарпешаи мардумии Тоҷикистон Марат Орифов ҷоизаи «Симурғи булӯрин» ва мукофотпулиро соҳиб гашт. Дар охири соли 2015 бо ташаббуси Ройзании фарҳангии Эрон ва ИСТ Рӯзҳои филмҳои Эрон дар Тоҷикистон доир карда шуд. Дар ифтитоҳи он вазири фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон Ш. Орумбекзода ва сафири Ҷумҳурии Ислонии Эрон Ҳуччатулло Фағони суҳанронӣ намуданд, инчунин сафирони Чин, Ҷопон, Қазоқистон ва Озарбойҷон низ дар ин маърака ҳузур доштанд. Дар барномаи «Рӯзҳои филмҳои Эрон» филмҳои зерин ба маърази тамошо гузошта шуданд: «Овози гунҷишкҳо», «Имрӯз», «Як ҳабба қанд», «Ҳавзи наққошӣ», «Яке меҳонад бо ту ҳарф бизанад», «Як сарт воқеият» ва дар фарҷоми маърака филми «Панҷ ситора» намоиш дода шуд [74, с. 201].

Филми коргардони ҷавон М. Тӯйчиев «Қатра» , ки дар ҳамкорӣ бо Ҳ. Фозилӣ – синамогари Афғонистон ба навор гирифта шудааст, дар Фестивали панҷуми байналмилалӣ «Қирғизистон кишвари филмҳои

кӯтоҳметра» соҳиби ҷоизаи махсус гардид. Ин маърака дар кинотеатри «Манас»-и шаҳри Бишкек 15 декабри соли 2015 баргузор гардид.

Ба андешаи мо санъати синамо як соҳаи фарҳангест, ки бе ҳамкориҳои техникӣ, технологӣ, эҷодӣ, касбомӯзӣ, аз худ кардани забони кино ва дигар масъалаҳо рушд карда наметавонад. Аз мулоҳизаҳо, далелҳо ва рақаму оморҳои дар боло зикршуда бармеояд, ки синамогарони тоҷик дар ин самт дар марҳилаи нави рушди синамо қорҳои зиёде ба сомон расонидаанд. Дар қорҷӯбаи синамобазми «Дидор» тавонистанд, ки на танҳо кишварҳои дуру наздикро ба ҳамқорӣ ҷалб кунанд, балки бо қобилияти баррасии зарурат ва моҳияти ин синамобазм, сарпарастони зиёдеро баҳри равнақи ҳамқорихои судманд дар соҳаи синамои тоҷик ба ҷараёни қор ҷалб намоянд.

Ҷунончи аён гардид, асосан дар давраи мавриди таҳқиқ синамогарони тоҷик дар доираи Иттифоқи синамогарони Тоҷикистон, Муассисаи давлатии синамо ва видео «Тоҷиккино» ва студияи давлатии «Тоҷикфилм» ба ҳамқорихои зиёди судманд бо синамогарони кишварҳои дуру наздик ноил гарданд. Ин ҳамқорихои хориҷӣ боиси рушди кинои тоҷик шуданд.

Таъкиди ин нуқта зарур аст, ки санъати синамои тоҷик дар солҳои 1991- 2016 қуллан таҳаввулотӣ ҷиддиро аз сар гузаронида, дар он тамоюлҳои нав ба вуҷуд омаданд. Ин таҳаввулоту тамоюлҳои нав дар ҳамқорӣ бо синамогарони кишварҳои дуру наздик ва дигаргуниҳои ҷиддии сиёсӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангии дохили кишвар ба миён омаданд. Синамогарони тоҷик ба тамоми мушкilot, норасоӣҳо, nobасомадҳо нигоҳ накарда, дар солҳои аввали истиқлолияти давлатӣ синамои тоҷикро бо таҳаввулот ва тамоюлҳои нав мутобиқ карда, баҳри ривоҷу равнақи он тамоми нерӯи эҷодии худро масраф карданд.

Бояд гуфт, ки санъати синамои тоҷик дар давраи истиқлолият ба марҳилаи нави рушди худ ворид гардидааст ва мутахассисони соҳа бо имкониятҳои мавҷуда ба филмофарӣ пардохтанд. Аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон бошад, баҳри ба низом даровардани фаъолияти бо марому самараноки санъати синамои тоҷик чанд санадҳои меъёрий-ҳуқуқӣ

қабул ва тасдиқ карда шуданд. Ҳамчунин чорабиниҳои зарурии ташкил-ташвиқии синамо дар кишвар ба роҳ монда шудаанд. Бояд тазаққур дод, ки мутахассисони соҳа дар филмофарӣ бештар ба асарҳои миллӣ, таърихӣ ва тамоюлҳои фарҳангии халқамон таваҷҷуҳ зоҳир менамоянд ва дар ин самт бисёр корҳои ҷолиб баҳри ташвиқи арзишҳои асосии миллӣ ба анҷом расонида шуда истодаанд.

Мо чунин мепиндорем, ки барои рушди бо мароми санъати синамо ҳамкориҳои техникӣ, технологӣ, эҷодӣ, касбомӯзӣ, аз худ кардани забони кино ва дигар масъалаҳо бо синамогарон, коршиносон, коргардонҳои варзидаи кишварҳои дуру наздик зарур аст. Синамогарони тоҷик дар ин самт дар марҳилаи нави рушди синамо бо синамогарони кишварҳои хориҷӣ ҳамкорӣ намуда, корҳои зиёде ба сомон расонидаанд. Дар қорҷӯбаи ин муносибатҳои байналмилалӣ дар синамобазмҳои байналмилалӣ, ба монанди «Дидор», «Ғаҷр», Фестивали синамои Лаҳистон «Висла», кинофестивали байналхалқии «International Film Festival» дар Ҳиндустон, кинофестивали байналмилали «Кинотавр» ва ғайра тавонистанд, ки на танҳо кишварҳои дуру наздикро ба ҳамкорӣ ҷалб кунанд, балки дар доираи ин ҳамкориҳои судманд дар соҳаи синамои тоҷик ба ҷараёни нави қору ғаёолияти соҳа ноил гарданд.

Чунончӣ айён гардид, асосан дар давраи мавриди таҳқиқ синамогарони тоҷик дар доираи Иттифоқи синамогарони Тоҷикистон, Муассисаи давлатии синамо ва видео «Тоҷиккино» ва студияи давлатии «Тоҷикфилм» ба ҳамкориҳои зиёде судманд бо синамогарони кишварҳои дуру наздик ноил гарданд. Ин ҳамкориҳои хориҷӣ боиси рушди кинои тоҷик шуданд.

Ҳамин тариқ, ба ҳулоса омадан мумкин аст, ки санъати синамои тоҷик қомилан ба марҳилаи нави рушди худ қадам гузоштааст. Синамогарони тоҷик тамоми нерӯи зеҳнии худро баҳри пешбурди соҳа сарф намуда, навгониҳои техникаю технологии банаворғирӣ ва истеҳсоли филмҳои навро қорӣ намуда истодаанд. Аммо ин қораҳо ва пешравиҳои синамои

точик ҳоло кофӣ нестанд. Равнақ додани ҳамкориҳои эҷодӣ, техникӣ, технологӣ бо шарикони хориҷӣ барои пешрафти саноати синамо зарур аст.

ХУЛОСА

1. Натиҷаҳои асосии илмӣ диссертатсия

Ҳаёти фарҳангии кишвар дар марҳилаи нави рушди худ ба таваҷҷуҳи хоси аҳли ҷомеа ниёз дорад, зеро дар шароити муосири ҷаҳонишавӣ ва дигар омилҳои таъсиррасон пеш бурдани фарҳанги миллӣ, нигоҳ доштани он, яке аз вазифаҳои муҳимми таърихӣ миллати мо ба шумор меравад. Доир ба вазъи санъати сахнавии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои 1991-2016 таҳқиқотро анҷом дода, дар рафти омӯзиши вазъи санъати сахнаӣ масъалаҳои фаъолияти театрҳои касбӣ, рушди санъати мусиқӣ, вазъи синамои тоҷикро мавриди тадқиқ қарор додем. Масъаларо таҳқиқ карда, доир ба театр ва санъати театрии мо ба чунин хулоса расидем:

1. Театр ва санъати театрии, ки дар ҷумҳурии мо соҳаи нисбатан нави санъат ба шумор меравад, дар даврони истиқлолияти кишвар, новобаста аз мушкилоти баамаломеда, мавқеи худро нигоҳ дошта, инкишоф меёфт. Воқеаҳои солҳои 90-ум ба ин соҳа хело таъсири манфӣ расонида, боиси пастравии фаъолияти комили театрҳои касбии ҷумҳурии гардидааст.

2. Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон зарурияти санъати театриро барои инкишофи комили ҷомеа ва умуман, давлатро дарк намуда, баҳри рушди минбаъдаи театр ва санъати театрии сол аз сол таваҷҷуҳи бештар зоҳир менамояд [2-М].

3. Дар ғанӣ гардонидани ҳаёти маънавии мардуми кишвар санъати театрии бо ба сахна гузоштани намоишномаҳои таърихӣ ва ба рӯзгори халқ наздик сахми арзанда дорад.

4. Театрҳои касбии тоҷик дар эҳёи мероси фарҳанги моддӣ ва маънавӣ, равнақи худшиносӣ, эҳёи арзишҳои асосии миллӣ, нишон додани намоишномаҳо аз таърихи ниёгон, баланд бардоштани сатҳи маънавияти мардуми кишвар дар замони соҳибистиклолии Ҷумҳурии Тоҷикистон нақши калидиро бозидаанд.

5. Дар даврони истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон санъати театрии ба равнақи санъати мусиқии миллӣ, адабиёт, санъати

расомӣ, ороишӣ бо назардошти нозукиҳои таърихӣ ва анъанавии миллӣ низ нақши муҳимму арзанда гузоштааст [4-М].

6. Бо ба инобат гирифтани мақоми санъати театрӣ Ҳукумати кишвар баҳри беҳтар намудани шароити кор барои кормандони соҳа пайваста ғамхорӣ зоҳир намуда, маблағҳои муайянро барои таъмиру таҷдиди биноҳои театрҳои касбии ҷумҳурӣ ҷудо намудааст.

7. Аз ҷиҳати ҳуқуқӣ низ дар соҳаи санъати театрӣ тағйироти ҷиддӣ ба амал омада, як қатор санадҳои меъёрий-ҳуқуқии танзимкунандаи фаъолияти умумии театрҳо тасдиқ ва қабул карда шудаанд.

8. Репертуари театрҳо низ куллан тағйир ёфта, барои ҳар чӣ бештар дар ниҳоди мардум устувор намудани арзишҳои таърихӣ миллӣ асарҳои тозаҷод ба сахна гузошта шудаанд.

9. Дар солҳои 90-уми асри XX ҳудуди ҷумҳуриро тарк намудани теъдоде аз кормандони техникаю эҷодӣ боиси коста гаштани фаъолияти самараноки театрҳои касбӣ гардидааст.

10. Сафарҳои ҳунарии театрҳои ҷумҳурӣ чӣ дар дохил ва чӣ дар хориҷи кишвар барои муаррифӣ намудани фарҳанг, таърих ва тамаддуни халқи тоҷик дар арсаи ҷаҳонӣ мусоидат намуданд.

11. Фестивал-озмунҳои ҷумҳуриявӣ ва байналмилалӣ барои такмили маҳорати касбияю эҷодии ҳайати кормандони театрҳои касбӣ сахми босазо гузоштаанд. Барои таҷрибаомӯзӣ, табодули назар ва рушди ҳамаҷонибаи санъати театрӣ чунин фестивал-озмунҳо мусоидат намудаанд. Фестивал-озмунҳо умуман барои рушди ҳамаҷонибаи театрҳо ва баланд бардоштани сифати кор, ҳамкориҳои судманд, эҷодиёти нав, ороиш ва расомӣ, дар сатҳи баланд баргузор намудани намоишномаҳо ва ғайра аз манфиат холи набудаанд [1-М, 7-М].

12. Бо ҷандин ниҳодҳо ва созмонҳои байналмилалӣ созишномаҳо ва қарордодҳои фарҳангӣ ба имзо расиданд, ки робитаҳои судманди театрҳои касбиро боз ҳам васеътар намуданд.

Муаллиф аз гуфтаҳои боло ба хулоса омада, чунин пешниҳодотро баҳри беҳтар шудани фаъолияти кори театрҳои касбии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар марҳалаи муосир баррасӣ менамояд: фаъолияти касбии театрҳо бояд ба талаботи ҳаёти маънавӣ ва завқи бадеии ҳозираи тамошобин мутобиқ карда шавад; тамошобинро бо пешниҳод намудани намоишҳои сахнаҳои ҷолиб бо сюжаҳои ба вай номаълум ва пешниҳоди баъзе муаммоҳои зиндагии имрӯза ба театр ҷалб намояд; театр таҷассумгари ҳаёти воқеӣ бошад ва мақоми калони назариявӣ-тарбиявиро дар ҳаёти ҷомеа дар амал касб намояд; дар насли нави ҷавони тоҷик сифатҳои ҷадидро раванқ диҳад; умуман ҳаёти театро ба ҳаёти воқеии мардум наздик кардан зарур аст, то омма зарурати маънавии ин соҳаи сахнавии санъатро дуруст дарк карда тавонад ва бо он наздик шавад.

13. Дар ҳаёти мусиқии кишвар (давраҳои аз соли 1991 то 2000 ва аз соли 2000 то 2016) равандҳои мухталифи сиёсӣ таъсиррасон буданд. Воқеаҳои ҷанги шаҳрвандӣ, устувор гардидани вазъи сиёсӣ ва давраи барқарору пешравии ҳаёти фарҳангии кишвар аз қабili ин падидаҳо буданд. Дар марҳилаи якум вазъи бӯҳронӣ соҳаи мазкурро аз ҳама ҷиҳат пахш намуда, ба он таъсири манфӣ расонид. Дар ин солҳо бо тағйир ёфтани низоми сиёсӣ муносибатҳои фарҳангии мусиқӣ низ зери таъсири ин дигаргунӣ қарор гирифтаанд. Теъдод аз кадрҳои болаёқати соҳаи маҷбуран ҷумҳуриро тарк намуданд ва барҳи дигар касби худро иваз намуданд. [6-М].

Дар марҳилаи дуюм дар соҳаи фарҳанги мусиқӣ ҷустуҷӯи роҳи воситаҳои барои баромадан аз вазъи бӯҳронӣ сурат гирифт. Дар ин самт ба оҳангсозон созмонҳои байналмилалӣ, сафоратхонаҳо дасти ёрӣ дароз намуда, консертҳои симфонӣ ва камеравиро ташкил намуданд. Бо дастгирии онҳо сафарҳои хунари низ ба роҳ монда шуданд. Ҳамчунин дар ин давра як қатор ҳуҷҷатҳои расмӣ қабул шудаанд, ки барои рушди ҳаёти мусиқӣ ва фарҳангии Тоҷикистон аҳамияти калон доштанд. Чунончӣ, Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи рушди минбаъдаи

жанри «Шашмақом» дар Тоҷикистон» аз 12-уми майи соли 2000, Фармон Дар бораи «Рӯзи Фалак», 12-уми майи соли 2010 «Рӯзи Шашмақом», 10-уми октябр «Рӯзи Фалак» элон шуданд. Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 10-уми майи соли 2003 «Дар бораи Консерваторияи миллии Тоҷикистон» барои рушди минбаъдаи санъати мусиқӣ дар Тоҷикистон аҳамияти бузург дошт.

Рочеъ ба масъалаи мазкур мо ба хулосаҳои зерин омадем:

1. Ҳаёти мусиқии Тоҷикистон дар солҳои 90-уми асри XX асосан, аз вазъи ҷамъиятӣ-сиёсӣ вобаста буд ва дар солҳои ҷанги шаҳрвандӣ (1992-1997) ба ҳолати ногувор ва барҳамхӯрӣ расида буд;

2. Аз соли 2000-ум дар соҳаи санъати мусиқӣ анъанаҳои нав пайдо шудаанд, ки бахшида ба жанрҳои маъмули касбии мусиқии тоҷик – фалак, шашмақом ҷорабиниҳои мухталифи фарҳангӣ баргузор карда мешаванд.

3. Дар ҷумҳурӣ мусиқии анъанавӣ, халқӣ, эстрадӣ, ҷаз, поп хело маъмул ва паҳнғашта мебошанд.

Барои амалисозии тавсияҳо ва бартараф намудани мушкилиҳо камбудиҳо дар соҳаи мусиқӣ, дастгирии давлат ва аз ҳама муҳим ҷаъолияти пурсамари ходимони соҳаи санъати сахнавӣ хело муҳим ва натиҷабархш хоҳад буд.

14. Кишвари соҳибистиклоламон баҳри ҳифз, нигоҳдорӣ ва раванқу ривочи санъати мусиқии касбии халқи тоҷик кӯшишу ғайрат ба харҷ дода истодааст. Маҳз ба шарофати истиклолият ва ғамхориҳои пайвастаи Ҳукумати ҷумҳурӣ чандин фарзандони фарзонаи миллат дар ҷодаи санъати мусиқии касбии тоҷик санъати волои мусиқии миллиамонро дар жанрҳои мухталиф раванқу ривоч додаанд, аз қабилӣ Мастона Эргашова, Саидқул Билолов, Ҳаётой Муминова, Баҳруллоҳ Абдуллоев, Шоҳида Ҳошимова, Зебо Ризоева, Далер Назаров, Фирӯз Баҳор, Дамир Дӯстмуҳаммадов, Амирбек Мӯсоев, Қудратулоҳ Ҳикматов, Хуршед Ниёзӣ, Шарофиддин Сайфидинов, Қудратулоҳ Яҳёев, Парвиз Туробӣ, Алишер Латифзода ва даҳҳо тани дигар. [5-М,7-М].

Бо вучуди ин дар самти мазкур мушкилиҳои зерин ба чашм мерасанд:

1. Норасоии мутахассисони варзида дар баъзе соҳаҳои музикӣ касбии тоҷик.

2. Таъминоти моддӣ –техникии муассисаҳои таълимии музикӣ ва ансамблҳои музикӣ касбӣ.

Дар марҳилаи нави рушди давлату давлатдории тоҷикон таваҷҷуҳ бештар ба эҳё ва нигоҳдорию густариши афкори музикӣ халқи тоҷик зоҳир карда шудааст. Гуфтаҳои боло шаҳодат медиҳанд, ки дар даврони муосири рушди соҳаи фарҳанг барои ривочу равнақи афкори музикӣ тоҷик чӣ дар дохил ва чӣ берун аз ҷумҳурии ҷорабиниҳои зиёди фарҳангӣ-музикӣ ташкил ва гузаронида шудаанд. Мероси ғании моддӣ ва маънавии санъати музикӣ тоҷик имкон дод, ки дар марҳилаи нави рушди ҷомеа ҳамаи жанрҳои музикӣ дар кишвар баробар рушд кунанд. Махсусан, жанрҳои классикии санъати музикӣ халқи тоҷик бештар дар маркази диққати аҳли ҳунар, эҷод ва кормандони фарҳанги кишвар қарор доштанд.

Дар ин росто ходимон, кормандони фарҳанг оҳангсозон ва санъаткорони тоҷик қорҳои зиёди эҷодиро ба сомон расонида, санъати волои музикӣ тоҷикро дар сатҳи байналмилалӣ бо сифати нав ва сатҳи баланд муаррифӣ намудаанд. Ҷорабиниҳои асосии фарҳангии муаррифғари афкори музикӣ миллии тоҷик фестивал-озмунҳо, концертҳо ва сафарҳои ҳунарии дастаҳо ва ансамблҳои музикӣ махсуб меёбанд. Ҳамин тариқ, дар ҳамкорӣ бо кишварҳои дигар дар самти равнақи афкори музикӣ ва тақвияти касбии музрибон, эҷодиёти асарҳои музикӣ ҳамкориҳои судманд ба роҳ монда шудаанд. Ҳамин тариқ баҳри рушди минбаъдаи санъати музикӣ кишвар бояд қорҳои зерин анҷом дода шаванд:

- баланд бардоштани сатҳи касбомӯзии навозандагони созҳои гуногуни миллии ва ҷаҳонӣ;

- дар муассисаҳои таълимии мусиқии кишвар корҳои таълимӣ ва омодакунии кадрҳои соҳибтахассус боз ҳам инкишоф дода шавад ва теъдоди мухассилини ин муассисаҳо сол аз сол бояд зиёд шавад;

- баҳри ҳифз, нигоҳдорӣ ва равангу ривочи санъати мусиқии касбии халқи тоҷик пайвасти талош варзидан ҷоиз аст.

Доир ба вазъи санъати синамои тоҷик дар асоси маводи гуногуни ҳисоботӣ, матбуоти даврӣ, адабиёти илмӣ маълум мешавад, ки дар соҳа дар даврони солҳои аввали соҳибистиклолӣ мушкилиҳои зерин ҷой доштанд:

- норасоии техника ва технологияҳои муосири истеҳсол ва ба наворгирии филмҳо, яъне заминаи сусти моддӣ-техникӣ;

- кофӣ набудани самти маблағгузорӣ ва воситаҳои молиявӣ барои рушди соҳаи синамо;

- дар сатҳи минтақавӣ ва маҳалӣ ба талаботи муосир ҷавобгӯ набудани зерсохтори киносозии синамо;

- рақобатпазир набудани истеҳсоли филмҳо ва ба талаботи стандартҳои муосири ҷаҳонӣ мутобиқат накардани он;

- ҳавасмандгардонии сусти моддӣ-маънавии мутахассисони соҳа ва нарасидани кадрҳои баландихтисос дар киносозии синамо ва ғайра [3-М].

Ҳамин тариқ, бояд гуфт, ки санъати синамои тоҷик дар давраи истиклолият ба марҳилаи нави рушди худ ворид гардидааст. Дар ин росто мушкилиҳои зиёдеро паси сар намуда, мутахассисони соҳа бо имкониятҳои мавҷуда аз даҳсолаи аввали соҳибистиклолӣ ба филмофарӣ пардохтанд. Аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон баҳри ба низом даровардани фаъолияти бомарому самараноки санъати синамои тоҷик чанд санадҳои меъёрӣ-ҳуқуқӣ қабул ва тасдиқ карда шудаанд.

Ҳамчунин барои рушди бомароми санъати синамо ҳамкориҳои техникӣ, технологӣ, эҷодӣ, касбомӯзӣ, аз худ кардани забони кино ва дигар масъалаҳо бо синамогарон, коршиносон, коргардонҳои варзидаи кишварҳои дуру наздик зарур аст. Синамогарони тоҷик дар ин самт дар

марҳилаи нави рушди синамо бо синамогарони кишварҳои хориҷӣ ҳамкорӣ намуда, корҳои зиёде ба сомон расонидаанд. Дар ҷорчӯбаи ин муносибатҳои байналмилалӣ синамобазмҳои байналмилалӣ ба монанди «Дидор», «Фачр», фестивали синамои Лаҳистон «Висла», кинофестивали байналмилалӣ «International Film Festival» дар Ҳиндустон, кинофестивали байналмилалӣ «Кинотавр» ва ғайра тавонистанд, ки на танҳо кишварҳои дуру наздикро ба ҳамкорӣ ҷалб намоянд, балки дар доираи ин ҳамкориҳои судманд дар соҳаи синамои тоҷик ба ҷараёни нави қору фаъолияти соҳа ноил гарданд. [9-М].

Чунончӣ аён гардид, ки асосан дар давраи мавриди тадқиқ синамогарони тоҷик дар доираи Иттифоқи синамогарони Тоҷикистон, муассисаи давлатии синамо ва видеои «Тоҷиккино» ва студияи давлатии «Тоҷикфилм» ба ҳамкориҳои зиёде судманд бо синамогарони кишварҳои дуру наздик ноил гарданд. Ин ҳамкориҳои хориҷӣ боиси рушди кинои ҷавони тоҷик гардидаанд.

Ҳамин тариқ, ба хулоса омадан мумкин аст, ки санъати синамои тоҷик қомилан ба марҳилаи нави рушди худ қадам гузоштааст. Синамогарони тоҷик тамоми нерӯи зехнии худро баҳри пешбурди соҳа сарф намуда, нағзҳои техникию технологияи банаворгирӣ ва истеҳсоли филмҳои навро ҷорӣ намуда истодаанд. Аммо ин ҷораҳо ва пешравиҳои синамои тоҷик ҳоло қофӣ ва қоноеъкунанда нестанд.

Дар соҳаи синамои тоҷик муассисаҳои «Тоҷикфилм», «Тоҷиккино» дар сохтори Қумитаи телевизион ва радиои назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон фаъолият мекунанд. Дар тавозуни «Тоҷиккино» кинотеатрҳо, дастгоҳҳои сайёри кинонамоишдихӣ, нурафканҳо ва дигар таҷҳизоти зарурӣ қарор доранд. Ин муассисаҳо аз ҳисоби маблағҳои буҷетӣ филмҳои ҳунарий, мустанад, кӯтоҳметраж, тасвириро ба навор гирифта, истеҳсол мекунанд. [3-М, 10-М].

Аммо дар ин соҳаи мазкур мушкилиҳои зерин ҷой дорад:

- Маблағгузории мавҷуда ва вазъи умумии молиявӣ қонеъкунанда нест. Зеро бо пешрафти техникӣ- инноватсионӣ талаботи тамошобинон боло рафта, истехсоли филмҳои рақобатпазир маблағи бештарро талаб мекунанд;

- Техникаю технологияи муосири рақамӣ, мултимедӣ, видеоӣ, шабакаи байналмилалӣ Интернет омилҳои асосии коҳишёбии тамошобинони кинотеатрҳо гардидаанд;

- Нигоҳдорӣ ва барқарорсозии захираи кинои тоҷик, ки аз филмҳои гуногун иборат аст ва фонди тоҷиккиноро ташкил медиҳад, пурра ба талабот ҷавобгӯ нест;

- Корхонаи «Тоҷиккино» бо сабаби нарасидани маблағҳои зарурӣ наметавонад, ки филмҳои миллии истехсолшударо паҳн кунад ва ба маърази тамошобинон пешниҳод намояд. Инчунин имкон надорад, ки биноҳои кинотеатрҳоро таъмир кунад ва таҷҳизоти заруриро харидорӣ намояд. Яъне фаъолияти оинномавии корхона ба талаботи замон ҷавобгӯ нест;

- Кинотеатрҳои дар тавозуни «Тоҷиккино» қарордошта ба таъмири асосӣ ва таҷҳизонӣ ниёз доранд.

Омода намудани мутахассисони баландихтисос ва такмил додани тахассуси кормандон яке аз масъалаҳои асосӣ ва ҷиддии ҳама гуна соҳа махсуб меёбад. Дар соҳаи синамои тоҷик низ дар марҳилаи нави рушд ин мушкилӣ ҷой дорад, ки омилҳои он чунинанд:

- «Тоҷикфилм» ба чунин мутахассисон ниёз дорад: филмноманависон, коргардонҳо, садобардор, танзимгарони синамо, танзимгари садо, наворбардорон, коргардони овоз, пардозгари филм ва рассомон.

- «Тоҷиккино» ниёз ба чунин мутахассисон дорад: кормандони техникӣ, киномеханик, тарҷумони филмҳо, танзимгари симо ва садо, киношинос, мененҷер, коргардони овоз, муҳандис, рассом ва таррох;

- Чалби бештари мутахассисони соҳа чӣ дар дохил ва чӣ дар хориҷи кишвар ба фаъолияти филмофарӣ.

2. Тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳо

Қайд кардан ба маврид аст, ки дар солҳои охир киносозии истеҳсоли филмҳо ба давраи нави ривочу равнақи худ ворид шудааст. Истеҳсол, мазмун, мундариҷа, сифат ва касбияти филмофарӣ беҳтар гардидааст. Солҳои охир филмҳои тозаэҷоди синамогарони тоҷик дар синамобазмҳои байналмилалӣ соҳиби ҷоизаҳои гуногун гардидаанд.

Баҳри беҳбуд бахшидан ба фаъолияти соҳа чунин пешниҳод мешавад:

- густариши ҳамкориҳо дар самти омода намудани мутахассисон ҳар чӣ бештар ба роҳ монда шавад;

- бо кишварҳои Россия, Фаронса, Англия, Италия, Эрон, ИМА ва дигар давлатҳо шартномаҳо доир ба таҳсилоти олии касбӣ ба имзо расонида шаванд;

- дар ҷумҳурии мо танҳо муассисаи давлатии таълимии ДДФС ба номи М. Турсунзода ба тайёр намудани баъзе мутахассисони он соҳа машғул аст, ки ин нокифоя аст. Аз ин рӯ, ҳоло дар соҳаи синамо омода кардани кадрҳои баландхатисос ва истеҳсоли филмҳои дар бозори кино рақобатпазир ба роҳ монда нашудааст;

- ҷалби маблағгузориҳо ба соҳа ва ташвиқи кинои муосири тоҷик мутобиқ ба талаботҳои муосири киносозии синамои ҷаҳонӣ.

НОМГӢИ АДАБИЁТ

1.Фехристи манбаъҳо ва адабиёти истифодашуда

Маводҳои бойгонӣ:

- 1.Центральный государственный Архив Республики Таджикистан: ф. 1483 от.9, д.9 лл. 106,107, 111. Протокол № 14 заседания коллегии от 15 сентября 1971 г. Текущий архив СК РТ. «Фонд 100-летия мирового кино» от 9 декабря 1994 г.
- 2.Америкой дар Тоҷикистон. Барномаи консерти аз бойгонии шахсии Н. Нурҷонов [Матн]. 1996, март
- 3.Текущий архив СК РТ. Материалы о работе Конфедерации Союзов кинематографистов (1990-1997). -М.,1997. - С.87-88.
- 4.Текущий архив СК РТ. Отчет о работе Конфедерации в 1999 г. Копия приглашения. - Л.1.
- 5.Текущий архив СК РТ. Решение Совещания представителей кинематографических организаций государств, чьи материалы хранятся в коллекции Госфильмофонда СССР. Материалы о работе Конфедерации Союзов кинематографистов (1990-1997). – М., 1997. – С. 32-33.
- 6.Текущий архив СК РТ. Форум национальных кинематографий стран СНГ и Балтии. /Материалы о работе Конфедерации Союзов кинематографистов (1990-1997). - М.,1997. – С. 21.
- 7.Бойгонии ҷории Театри драмавӣ-академии ба номи А.Лохутӣ // Ҳисоботи эҷодӣ ва молиявии Театри давлатии академии драмавии ба номи А. Лохутӣ [Матн] дар солҳои 1991-1999.
- 8.Бойгонии ҷории Театри академӣ -драмавии ба номи А. Лохутӣ [Матн] // Ҳисоботи симоҳои якуми соли 2000.
- 9.Бойгонии ҷории Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] // Барномаи гузаронидани Рӯзҳои фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон дар Федератсияи Россия аз 6 то 8-уми октябри соли 2005.

- 10.Бойгонии ҷории Театри давлатии ҷавонони Тоҷикистон ба номи М. Воҳидов [Матн] // Фаъолияти Театри давлатии ҷавонони Тоҷикистон ба номи М. Воҳидов дар солҳои 1997- 2007.
- 11.Барномаи консерти аз бойгонии ҷории Консерваторияи миллии Тоҷикистон ба номи Т. Сатторов. [Матн] -2009-30-юми апрел.
- 12.Бойгонӣ ҷории Театри давлатӣ - академии опера ва балети ба номи С. Айни [Матн] // Ҳисоботҳои муассисаи давлатии Театри давлатии академии опера ва балети ба номи С. Айни дар солҳои 2010-2016.
- 13.Бойгонӣ ҷории Театри давлатии академии опера ва балети ба номи С. Айни [Матн] // Ҳисоботи нухмоҳаи муассисаи давлатии Театри давлатии академии опера ва балети ба номи С. Айни дар соли 2010.
- 14.Бойгони ҷории Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] // Барномаи гузаронидани Рӯзҳои фарҳангии Федератсияи Русия дар Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 6 то 11-уми октябри соли 2010.
- 15.Бойгонии ҷории Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон. Ҷузвдони муносибатҳои шартномавӣ [Матн]. С. 2-5.
- 16.Бойгонии ҷории Театри давлатии ҷавонони Тоҷикистон ба номи М. Воҳидов //Ҳисобот оид ба фаъолияти Театри давлатии ҷавонони Тоҷикистон ба номи М. Воҳидов дар солҳои 1990 – 2012.
- 17.Бойгонии ҷории Театри давлатии академии опера ва балети ба номи С. Айни // Ҳисоботи солонаи муассисаи давлатии Театри давлатии академии опера ва балети ба номи С. Айни дар соли 2015.
- 18.Бойгонии ҷории Театри давлатии академӣ - драмавии ба номи А. Лоҳутӣ // Ҳисоботи солонаи муассисаи давлатии Театри давлатии академии драмавии ба номи А. Лоҳутӣ дар солҳои 1999 – 2016.
- 19.Бойгонии ҷории Театри давлатии драмавии русии ба номи В. Маяковский. // Фаъолияти эҷодии Театри давлатии драмавии русии ба номи В. Маяковский аз соли 1991 то 2016.

**Асарҳо ва суханронии Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ, Пешвои миллат,
Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон:**

- 20.Раҳмонов Э. Тоҷикистон: даҳ соли истиқлолият, ваҳдати миллӣ ва бунёдкорӣ. Иборат аз се ҷилд. Ҷилди аввал / Э. Раҳмонов. – Душанбе: Ирфон, 2001. – 512 с.
- 21.Раҳмон Э. Таджикистан: десять лет независимости и национальногоединства. В 4-х томах / Э. Раҳмон. - Душанбе: Шарқи озод, 2001.-452 с.
22. Раҳмон Э. Независимость Республики Таджикистан и возрождение нации. В 7 томах / Э. Раҳмон.- Душанбе: Шарқи озод, 2002-2009.
- 23.Rahmonov, Emomali The tajiks in the mirror of history.V.1 From the Aryans to the samanids/ Emomali Rahmonov.-London river editions limited Great Britain, 2006. – 216 p.
- 24.Суханронии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар маросими ифтитоҳи Амфитеатр дар Боғи Ирам (5 сентябри соли 2011).
- 25.Эмомалӣ Раҳмон. Истиқлолияти Тоҷикистон ва эҳёи миллат. Ҷилди ёздаҳум. -Душанбе: «Ирфон», 2011,- 576 с.
- 26.Эмомалӣ Раҳмон. Тоҷикон дар оинаи таърих. Аз Ориён то Сомониён.- Душанбе: «Ирфон», 2012,- 676 с.
- 27.Эмомалӣ Раҳмон. Истиқлолияти Тоҷикистон ва эҳёи миллат. Ҷилди ёздаҳум. - Душанбе: «Ирфон», 2013, - 632 с.
- 28.Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. // Садои мардум. –2015. - 23 янв.
- 29.Пайёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. // Садои мардум. 2015, 23 январ
- 30.Эмомалӣ Раҳмон . Истиқлолияти Тоҷикистон ва эҳёи миллат. Ҷилди ёздаҳум. - Душанбе: «Ирфон», 2016, -568 с.
- 31.Эмомалӣ Раҳмон. Чехраҳои мондагор. - Душанбе: “ЭР–граф”, 2016. – 364 с.

Санадҳои меъёрӣ-ҳуқуқӣ (Конститутсия, қонун ва қарорҳо)

- 32.Қарори Шурои Вазирони Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳти №301 аз 23 июни соли 1993. «Дар бораи ташкили Академияи мусиқӣ дар шаҳри Хуҷанд»

- // Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, USAID, Бонки ҷаҳонӣ, ГИУП “Қонуният” – 1993, 25 июн.
- 33.Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. Душанбе, 1997. - №23-24.- С.352.
- 34.Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи театр ва фаъолияти театри” // Ҷумҳурият. - 2002. 17 дек; Садои мардум. 2002, 14 дек.
- 35.Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон №294 // “Ҷумҳурият”. 2000.-20 май
- 36.Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон.- Душанбе, 2003. - №43. - 1 август.
- 37.Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. -Душанбе, 2004. - №12. С.694.
- 38.Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон “Барномаи рушди синамо барои солҳои 2006-2010”. Душанбе, 2005. - №362. - 4 октябр.
- 39.Қонуни Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи барномаи рушди синамо барои солҳои 2006-2010. - Душанбе, 2005. - №362. - 4 октябр.
- 40.Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи рӯзи Фалак”. 8 августи соли 2007-№299.
- 41.Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон “Барномаи рушди фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2008-2015 ”. Душанбе, 2007. - №443. - 23 октябр.
- 42.Барномаи фестивал аз бойгонии шахсии Нурҷонов Н, 2008, 12-15 май.
- 43.Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. Душанбе, 2009. - №12. С. 420.
- 44.Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. Душанбе, 2009. - № 553. - 5 октябр.
- 45.Барномаи концерт-фестивалҳои “Баҳористон”, бойгонии шахсии Нурҷонов Н., 2009, 15-19 май.
- 46.Барномаи концерт фестивалҳо, 2009, 15-19май.
- 47.Барномаи концерт фестивалҳо, 2010, 14-17 май.

48.Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Оид ба ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Қонуни ҚТ “Дар бораи театр ва фаъолияти театрӣ”// Ҷумҳурият.- 2009.-8 янв; Садои мардум, 2009.-10 янв.

49.Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон “Барномаи рушди синамо барои солҳои 2011-2015” Душанбе, 2010. - № 572. - 30 октябр.

Маҷмӯаҳои оморӣ:

50. Роҷеъ ба фаъолияти солонаи Вазорати фарҳанг ва итилооти Ҷумҳурии Тоҷикистон (1996) ва пешниодҳо оид ба самти минбаъдаи кори барои соли 1997. - Душанбе, - 1997. - 62 с.

51.Оиди фаъолияти солонаи (1999) Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон ва пешниҳоду дархостҳо роҷеъ ба самтҳои минбаъдаи кор дар соли 2000-ум. - Душанбе, 2000. - 58 с.

52.Ҳисоботи оид ба фаъолияти вазорат дар соли 2005 ва самтҳои афзалиятноки соҳа дар соли 2006. - Душанбе, Истеъдод, 2006. - С. 22.

53.Ҳисобот дар бораи фаъолияти Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соли 2005. // Баҳори Аҷам – 2006, 14 январ.

54.Ҳисобот дар бораи фаъолияти вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соли 2007 ва самтҳои минбаъдаи пешрафти он дар соли 2008,- Душанбе: “Матбуот”. 2008.- С. 89.

55.Ҳисобот оид ба фаъолияти Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соли 2007 ва самтҳои минбаъдаи пешрафти он дар соли 2008.- Душанбе: “Матбуот,” 2008. - 53 с.

56.Ҳисобот оид ба фаъолияти Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соли 2008 ва самтҳои минбаъдаи пешрафти он дар соли 2009.- Душанбе: “Матбуот,” 2009. - 60 с.

57.Ҳисоботи Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба фаъолият дар соли 2011 ва самтҳои минбаъдаи пешрафти он дар соли 2012.- Душанбе, 2011. – 42 с.

- 58.Маърӯзаи ҳисоботии раиси Иттифоқи синамогарони Тоҷикистон
Ҳақдодов С. М. барои анҷумани XI, бо таҳлили фарогири авзои кинои
тоҷик дар солҳои 2011 -2015. – Душанбе, 2016. - 109 с.
- 59.Ҳисобот оид ба фаъолияти Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон
дар соли 2013 ва самтҳои афзалиятноки рушди соҳа дар соли 2014.-
Душанбе: Истеъдод, 2014. - 79 с.
- 60.Ҳисоботи солонаи Муассисаи давлатии “Филармонияи давлатии
Тоҷикистон ба номи Акашариф Ҷӯраев” барои соли 2014.
- 61.Ҳисоботи Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба фаъолият
дар соли 2014 ва самтҳои минбаъдаи пешрафти он дар соли 2015.-
Душанбе, “Матбуот”, 2015. - 79 с.
- 62.Ҳисобот оид ба фаъолияти Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон
дар соли 2015 ва самтҳои афзалиятноки рушди соҳа дар соли 2016.-
Душанбе: Истеъдод, 2016. - 121 с.
- 63.Натиҷаҳои фаъолияти Вазорат фарҳанг дар соли 2016 ва самту
вазифаҳои афзалиятноки рушди соҳаи фарҳангу санъат ва таъбу нашр
дар соли 2017. Душанбе: “Истеъдод,” 2017. - 165 с.

Адабиёти умумӣ:

- 64.Акрамова С.Х. Аз таърихи фарҳанги мусиқии халқи тоҷик. / С. Х.
Акрамова. - Душанбе, 1997. - 150 с.
- 65.Абдучабборов А. Олами мафтункунандаи театр. (Ба ифтихори ҷашни
бошукӯҳи 70- солагии Театри давлатии русии драма ба номи В.В.
Маяковский) мураттиб А. Абдучабборов. - Душанбе, 2007. - 104 с.
- 66.Абдурашидов А. Роҷеъ ба вазъи санъати Шашмақом дар асри XX ва
паёмадҳои рушди он дар оғози қарни XXI. // Фарҳанги мусиқии тоҷик
дар ибтидои асри XXI: авлавияти рушд.- Душанбе, 2010. - 39 с.
- 67.Азизи Ф. Традиционная профессиональная музыка Таджикистана:
приоритеты, проблемы, решения (годы независимости). / Ф. Азизи //
Очерки истории и теории культуры таджикского народа. - Т. 2. -
Душанбе, 2010. - 484 с.

68. Абдурахмонов А. Абдулкайсов Ш. Театрҳои касбии Ҷумҳурии Тоҷикистон / А. Абдурахмонов, Ш. Абдулкайсов. - Душанбе, “Истеъдод”, 2012. – 60 с.
69. Азизова С. Таджикский кинематограф на рубеже XX и XXI веков. / С. Азизова // Республика Таджикистан в годы независимости (1991-2011). Сб. материалов республиканской научной конференции (Душанбе, 28 октября 2011 г.) - Душанбе: РТСУ, 2012. – 126 с.
70. Акрамова С. Х. История и историография музыкального искусства Таджикистана в первой половине XX века. / С. Х. Акрамова - Душанбе: ТНУ, 2015. - 144 с.
71. Акрамова С. Х. История изучения музыкальной культуры Таджикистана (1946-2015 гг.). / С. Х. Акрамова. - Душанбе: Дониш, 2017. - 322 с.
72. Акрамова, С. Х. История и историография музыкального искусства Таджикистана в первой половине XX века. / С. Х. Акрамова. - Душанбе: ТНУ, 2015. - 144 с.
73. Арабова Ш. История таджикской кинематографии второй половины XX – начала XXI вв. / Ш. Арабова. - Душанбе, 2014. – 199 с.
74. Арабова Ш. “Таърихи кинематографияи тоҷик.” - Душанбе, 2014.- С. 201-217.
75. Атоева, Р. “Документальное кино в фокусе”. / Р. Атоева, Душанбе, 2011. - 184 с.
76. Ахроров, А. Искусство кино. / А. Ахроров. - Душанбе: Ирфон, 1974. - 160 с.
77. Ахроров А. Таджикское кино (1969 – 1974). / А. Ахроров. - Душанбе: Дониш, 2010.- 112 с.
78. Афсахзод А. Зиндагӣ дар сахна: Маҷмӯи мақолаҳо ва тақризҳо. / А. Афсахзод. - Душанбе: Ирфон, 1984. - 288 с.
79. Баёзи шашмаком. Мураттибон. Али и Мухаммади Хурсонӣ, Аслиддин Низомӣ, Маҳмадӣ Шариф. – Душанбе: Дониш, 2016. – 600 с.
80. Гафуров, Б. Г., Тоҷикон. Таърихи қадимтарин, қадим ва асрҳои миёна. / Б. Г. Гафуров. – Душанбе, 1983. - 250 с.

- 81.Гӯрӯғлӣ. Эпоси халқии тоҷик. -М., 1987. - 120 с.
- 82.Донишномаи Шашмақом / Муаллифони асосӣ: А. Абдурашидов, Ф. Азизӣ, А. Раҷабов, Н. Ҳақимов.- Душанбе, 2009.-С. 250.
- 83.История таджикского народа. Том VI (Новейшая история) – Душанбе: «Империял Групп», 2011. - С. 586-588.
- 84.Каримова Р. Н. Культура Таджикистана в годы независимости (1991-2011 гг.). / Р. Н. Каримова – Душанбе: «Дониш», 2013. – 212 с.
- 85.Некқадамов, Т. Дурахши кинои тоҷик. / Т. Некқадамов, – Душанбе: Ирфон, 2011.– 304 с.
- 86.Нурджанов, Н.Х., Кароматов Ф., Музыкальная жизнь советского Таджикистана, / Н.Х .Нурджанов,. Ф. Кароматов, -Душанбе, 1974-1975.- 60 с.
- 87.Нурджанов Н., Кабилова Б. Музыкальное искусство Памира. в пяти книгах (на русском яз, резюме на таджикском, английском яз., с нотами) Бишкек, 2015.-280 с.
- 88.Оҳангсозон ва мусиқанавозони Тоҷикистон: Маълумотнома.- Душанбе, 2011. - С. 259.
- 89.Расулиён, Қ. Нигоҳе ба равобитаи фарҳангии Эрон ва Тоҷикистон / Қ. Расулиён. – Душанбе, 2004. - 86 с.
- 90.Расулиён, Қ. Арҷузори ба арзишҳои фарҳангӣ // Осори мунтахаб. Ҷ. 2. Душанбе, 2017.- С. 409-415.
- 91.Рисолаи шашмақом / Мусахҳех: М. Навид. – Душанбе: Истеъдод, 2011. – 40 с.
- 92.Чамол Ш. Эҳёи “Шашмақом” дар кинди ҷаҳон / Мухар.: Н. Фозилов. Конибодом. -2007.-104 саҳ.
- 93.Раҷабов А. Традиции классической музыкальной культуры эпохи Сасанидов. – Душанбе, 2005. –С. 178.
- 94.Сохор, А. Музыка как вид искусства,/ А.Сохор, - М., 1970. - 49 с.
- 95.Фестивал- симпозиуми байналмилалӣ “Фалак”. (Душанбе, 2004: Кӯлоб, 2006) - Душанбе, 2009. - 52 с.

- 96.Фирдавси Абдулхамид. Развитие культуры Республики Таджикистан в годы независимости (1991-2016 гг.). / Ф. Абдулхамид.- Душанбе – 2016, - 191 с.
- 97.Фалак ва масъалаҳои таърихӣ- назариявии мусиқии тоҷик(Маҷмӯи мақолот) Мур. Фароғат Азизӣ. – Душанбе: Адиб, 2009.-248 с.
- 98.Ҳасанова М. Музыкальная жизнь Таджикистана (1991-2011) / М.Ҳасанова, - Душанбе, 2018.- С. 217.
- 99.Фалак ва анъанаҳои бадеии мардумони Осиёи Марказӣ. /Маводи Симпозиуми байналмилалӣ. Мураттибон: А. Р. Ёлмасов, Ф. А. Ҳакимов, Ҳакимов Н. Г.-Душанбе, -2004,-220 с.
- 100.Фарҳанг ва санъати Тоҷикистони соҳибистиклол / Мухаррири масъул: В. М. Набиев. – Душанбе: Эҷод, 2006. – 232 с
- 101.Шарипова М. Ҷӯрабек Муродов. / М. Шарипова. -Хуҷанд,- 2002. С.528.
- 102.Энциклопедияи адабиёт ва санъати тоҷик. Ҷ.2. Душанбе, 1989. - С. 340-347.
- 103.Энциклопедия кино Таджикистана. – Авторы-составители Г. Эльбаум, С. Рахимов. - Душанбе: «ЭР – граф», 2012. – 390 с.
- 104.Энциклопедия кино Таджикистана. Краткая история Таджикистана. - Душанбе, 2012. – 280 с.
- 105.Энциклопедия кино Таджикистана. - Душанбе: “Эрграф”, 2012. – 394 с.
- 106.Юлдашева М. Тенденции развития музыкального воспитания и образования в Таджикистане. – Душанбе, 1992. – С. 161.

2. Матбуоти даврӣ:

А) Маҷаллаҳо

- 107.Абдулҳафизӣ Қ. Ҷило дар оинаи зиндагӣ. // Тоҷикистон – 2010, 23 апрел.
- 108.Мӯсоев А. “Фалак” дар “Фалак” // Тоҷикистон № 3-4, 2008. С. 11.

- 109.Набиев, В. Саҳми ҷавонони эҷодкор дар рушди фарҳанг ва санъати Тоҷикистони соҳибистиклол // Фарҳанг ва санъати Тоҷикистони соҳибистиклол. / В. Набиев, - Душанбе: Эҷод, 2006. С. 69.
- 110.Назарова, Л. Фестиваль оркестров мира: музыкальный марафон. / Л. Назарова // Паёмномаи фарҳанг.-2009, №1.- С. 15.
- 111.Нурҷонов Н. Вазъияти театри тоҷик. / Н. Нурҷонов // Садои Шарқ - 1991, №1 - С. 121-128.
- 112.Назаров Л. Падидаҳои мусиқии тоҷик дар фазои ҷаҳонии фарҳанги мусиқӣ // Паёмномаи фарҳанг.- 2012 г. №3
- 113.Назаров. Л. Падидаҳои мусиқии тоҷик дар фазои ҷаҳонии фарҳанги мусиқӣ // Помир.-2010.-№ 4-6.
- 114.Орипов Ш. Парвози нави «Парасту» бо навои Андалеб. / Ш. Орипов. // Тоҷикистон 2001, № 5.- С. 30-31.
- 115.Раъноӣ М. Этикад ба адабиёт. / М. Раъноӣ. //Адабиёт ва санъат. – 2015. - 9 апрел.
- 116.Салимҷонов, М. Фарҳанги маънавӣ ва худшносии миллӣ./ М. Салимҷонов. // Паёмномаи фарҳанг.- 2008, № 11- С. 3- 6.
- 117.Самадов, А. И Зафар ва шикаст. / А. Самадов. //Садои Шарқ. – 2006. - № 4. - С.13. (русӣ)

Б) Рӯзнамаҳо

- 118.Ахмедова, Е. Консертҳои “Сурудҳои собиқ”-ро хуб пазири карданд. / Е. Ахмедова // ASIA-Plus.-2004.-15-уми апрел.
- 119.Аҳмадзода, Ш. Армуғони рус. / Ш. Аҳмадзода // Садои мардум.-2004.- 10 апрел;
- 120.Аҳсан, Россия! // ASIA-Plus.-2004.-25-уми ноябр.
- 121.Ашӯров. Ш. Дар Душанбе симпозиуми “Муассисоти таҳсилоти олии фарҳанг ва санъат дар фазои таҳсилоти ҷаҳонӣ” мегузарад. /Ш. Ашӯров // Азия-Плюс.-2011.-6-уми октябр.
- 122.Абдусаторӣ С. Театр Оинаи ҳаёт. / С Абдусаторӣ. Конибодом, 2002. С. 44.

- 123.Бабаджанова М. Музыка Шашмаком- шедевр устного и нематериального наследия человечества. / М. Бабаджанова // Вестник МИЦАИ. - 2007. №5.- С.12.
- 124.Бандишоев, Т., Ниёзова, Т. Ман худам не, балки аз тамоми Тоҷикистон намояндагӣ кардам / Т. Бандишоев, Т. Ниёзова // Народная газет. – 2008, 8-уми сентябр.
- 125.Бобоев, А. Чаҳони тоҷикон дар шашмаком аст. / А. Бобоев // Садои мардум . - 2003, 25 июн.
- 126.Бойгонии шахсии Н. Нурҷонов, март, 1997. Рӯзҳои фарҳанги Душанбе дар Москва // Ҷумҳурият. – 1997.-12-уми апрел.
- 127.В Исфаре звучит Шашмаком // ASIA- Plus. – 2003.-29 мая;
- 128.Воситзода, М. Когда возродятся кинотеатры? / М. Воситзода. // Ҷумҳурият. – 2012, 3 мая.
- 129.Дидор” – пропагандист настоящего кинот // Ҷумҳурият. – 2014. - 16 окт.
- 130.Дубинина, Л. Концерты Иосиф Кабзон дар Душанбет // Народная газет.-2007.-28-уми ноябр.
- 131.Дастовардҳои Фарҳангӣ // Баҳори Аҷам. 2006, 20- феврал.
- 132.Екотерина Мичетина меҳмони мо // Адабиёт ва санъат. – 2007, 4 октябр.
- 133.Карим, М. Созҳои сарҳадгузар // Мароми пойтахт.- 2011, 20 апрел.
- 134.Кармен”- тухфаи ҳуби наврӯзӣ // Адабиёт ва санъат. – 2010, 1 апрел.
- 135.Карпова, З. Музыкальные дни города / З. Карпова // Народная газета. – 2007, - 1 августа.
- 136.Қурбони, С. Театр: тамошобинро зуран набояд ба театр овард / К. Собир. //Адабиёт ва санъат. – 2015, 14 май. (русӣ)
- 137.Қушодашавии Рӯзҳои фарҳангии Москва дар Душанбе // Шоми Душанбе. – 1998, 21-уми март. (русӣ)
- 138.Мансурхоҷаев, М. Сурудҳои белорусӣ дар Тоҷикистон садо медиҳанд / М. Мансурхоҷаев // Народная газета. – 2007, 8-уми август. (русӣ)

- 139.Мансурхоҷаев, М. Қудсияти мусикии муҳаббат. /М. Мансурхоҷаев // Народная газета.- 2007, 10-уми октябр. (русӣ)
- 140.Мусикии Олам дар Душанбе садо медиҳад. // Шои Душанбе,- 1995, 17 феврал. (русӣ)
- 141.Муносибатҳои халқҳо аз муносибати одамон вобаста аст // Народная газета – 2004.-14-уми апрел. (русӣ)
- 142.Мусикии Т. Шаҳидӣ дар толори консертии ба номи П. Чайковский садо дод // Народная газет. – 2006, 14-уми июн.(русӣ)
- 143.Мустафоева, Л. Таҳмина Ниёзова - овози тиллои Тоҷикистон. / Л. Мустафоева // Ҳақиқати Суғд. – 2008, 9-уми сентябр.
- 144.Мустафоева, Л. “Донак” бачагонро аз кишварҳои ИДМ қабул кард. / Л. Мустафоева // Ҳақиқати Суғд.-2010, 22-юми декабр
- 145.Муҳаммадуллоҳ, Т. Лонаи гарми “Парасту” / Т. Муҳаммадуллоҳ // Ҷумҳурият, - 2001,- 19 апрел.
- 146.Маҳкамова Г. О театре с другой страны рампы. / Народная газета. №4 (20026) 27 января 2016 года.
- 147.Муҳаммадҷонов, А. Мушкилоти театрҳои ҷумҳурӣ. / А. Муҳаммадҷонов // Адабиёт ва санъат- 1993, 8-феврал.
- 148.Музыка мира звучит в Душанбе // Вечерний Душанбе,- 1995, - 17 февраля
- 149.Назарова, Л. Бозгашти тӯлонии робитаҳои кавӣ / Л. Назаров // Народная газет.-2004, 8-уми декабр. (русӣ)
- 150.Назарова, Л. Гуногунрангии фестивали “Аржанг” /Л. Назарова // Народная газета.-2002, 12 июн. (русӣ)
- 151.Нозим, Н. Мақоми театрҳои ватанӣ ва эҳтиёҷоти иҷтимоӣ //Адабиёт ва санъат –2015, 28 май. (русӣ)
- 152.Нурҷонов, Н. Театр аз роҳбарони ноҳдабаро то коргардонҳои заиф. / Н. Нурҷонов // Ҷумҳурият. – 2015, 15 сент. (русӣ)
- 153.Нури ваҳдат – атрофи фестивали тоҷик “Аржанг”// Адабиёт ва санъат.- 2002-14 июн; “Аржанг” // ASIA-Pius.-2002, 23 май.

- 154.Пианинонавози амрикой дар Душанбе // Адабиёт ва санъат. – 2008, 3 апр.
- 155.Подвислова, В. Фаъолияти театр дар арафаи Наврӯз / В. Подвислова // Бизнес и политика.-1998, 21-27 март;
- 156.Подчоева, М.“Суруди русӣ-иди маънавӣ.” / М. Подчоева // Ҳақиқати Суғд. – 2009, 30 - юми сентябр.
- 157.Парасту- 2013” бо болу пари тоза // Тоҷикитсон -2013, 11 апрел.
- 158.Парасту значит ласточка”. // Народная газета, 24 апреля, 2013, № 20 .С., 6
- 159.Расулиён, Қ. Равобити байналмилалии кинои тоҷик // Адабиёт ва санъат. 1988, 2 ноябр.
- 160.Расулиён, Қ. Ситораҳои раҳнамо // Адабиёт ва санъат. 1987, 3 сентябр.
- 161.Расулиён, Қ. Ҳамкориҳои филмсозони Эронӣ Тоҷикистон // Омӯзгор, 2001, 1 январ.
- 162.Расулиён, Қ. Сайре дар қаламрави фарҳанги Тоҷикистон // Ҳамрози, 2001, 5 январ.
- 163.Раҳимов, А. Шинохти миллату давлат аз фарҳанг аст / А, Раҳимов // Тоҷикистон.- 2009 № 10, С. - 8-9
- 164.Рӯзҳои фарҳангии Федератсияи Русия дар Тоҷикистон // Садои мардум.-2004.-15 апрел.
- 165.Раҳимов С. Давраи тоҷикистони Мухсини Махмалбоф // Садои Шарқ, 2012, №7. С. 8.
- 166.Rahimov, S. Unknown Cinema of Tajikistan in Period of Transition: Chaos Begins in Midst of Storm (1988- 1995) / The Unknown New Wave of Central Asian Cinema. – South Korea: Busan International Film Festival, 2013, 209 p., - PP. 27 – 117,204, 207.
- 167.Раҳимов С. “Синергетический реализм”, или таджики на “Кинотавре-24”// Азия плюс,№ 46 (831), 2013.
- 168.Раҳимов С. Нақши тоҷикон дар ҷашнвораи “Кинотавр-24”. // Баҳори Аҷам, 17 майи соли 2013.

- 169.Рахимов С. В Душанбе. «Кинодом Махмальбаф» / авторсоставитель Гульнара Абикева. – Москва: Новое литературное обозрение, 2013. – 368 с.: ил., С. 266 – 275. ISBN 978 – 5 4448 – 0092 – 8.
- 170.Раҷабов А. Таҳқиқ ва баррасии ҳунароҳои бадеӣ дар замони истиқлолият: масоили назарӣ ва дурнамои пажӯҳиш.// Конфронси илмӣ- назариявӣ, бахшида ба 20- солагии истиқлолияти миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон (Маводҳои конфронс). Душанбе -2011. С.76 – 78.
- 171.Салими Аюбзод. Синамои тоҷик ва “миллионери хомуш”-и Тоҷикистон / С. Аюбзод. //Ҷумҳурият. – 2015, 5 янв.
- 172.Сангова, Х. Синамо дирӯз ва имрӯз / Х. Сангова. // Ҷумҳурият. – 2015, 15 окт.
- 173.Сафар Д. Ана филму мана филм! / Д. Сафарт // Адабиёт ва санъат. – 2014, 25 сент.
- 174.Солехов, Ш. Назре ба адабиёти даврони истиқлолият / Ш. Солехов. // Известия Академии наук Республики Таджикистан. –2006, № 3, – С. 72 (русӣ)
- 175.Сорокина, И. Дрижёр аз ИМА. / И. Сорокина // Народная газета. – 1995, 25 февраля. (русӣ)
- 176.Стрех, И. Пулҳои дӯстӣ. / И. Стрех // Народная газета. – 2004, 15-уми май. (русӣ)
- 177.Сипехри, Ҳ. Парастуҳои сахна. / Ҳ. Сипехр Кӯлоб, 1992.- 98 с.
- 178.Суҳбат бо директори Театри давлатии академии драмавии ба номи А. Лоҳутӣ, Ҳунарпешаи шоистаи Ҷумҳурии Тоҷикистон Лутфулло Давлатов соли 2017.
- 179.Суҳбат бо директори Театри давлатии ҷавонони Тоҷикистон ба номи М. Воҳидов, Ҳунарпешаи шоистаи Ҷумҳурии Тоҷикистон, Толиб Бобоев соли 2018.
- 180.Синамо ба дастгирии ҷиддӣ ниёз дорад //Ҷумҳурият. –2014.- 23 янв. (русӣ)

181. Табаров, М. Театр ва Истиқлол. / М. Табаров // Тоҷикистон.- 2010 № 6 – С. 47-49.
182. Театри калон дар Тоҷикистон // Народная газет.-2004, 7. Ноябр. (русӣ)
183. Театри Ҷавонон дар Эрон // Тоҷикистон № 1-2, 2010, с.-25.
184. Тоҷидинов А. Анҷумани Осмони давлатҳои муштаракулманофеъ. / А. Тоҷидинов // Шои Душанбе.-2011, 2-юми июл.
185. “Фалак” – анъана ва замонҳои муосир // Шои Душанбе. – 2004, 2 апрел.
186. Фарзонаи, Ф. Дастоварди синамои тоҷик / Ф. Фарзонаи. // Ҷумҳурият. –2014,3 янв.
187. Фестивали “Баҳористон”//Адабиёт ва санъат.-2008, 8 май.
188. Фарҳанг пулест барои густариши ҳамкориҳо // Тоҷикистон № 3, соли 2008, с-25.
189. Фестивали “Баҳористон” // Адабиёт ва санъат.-2008, 12 май.
190. Фестивали байналмилалӣ мусиқӣ // Адабиёт ва санъат.-2010, 29 апрел.
191. Фестивал-симпозиуми байналмилалӣ // Адабиёт ва санъат.-2011, 12 май.
192. Фестивал соли 2003 дар шаҳри Исфара гузашт.
193. Фестивал-симпозиуми байналмилалӣ “Фалак”.-Душанбе, 2004; Кӯлоб, 2006; Душанбе, 2009.
194. Фестивал-озмуни театрҳои касбии “Парасту – 2011” // Тоҷикистон. 2011, 28 март.
195. Ҳарамгули, Қ. Барои ороиши сахнаи театр мутахассис намерасад / Қ. Қодирова. // Ҷумҳурият. – 2015, 28 июл.
196. Худойбердиев С. Мусиқии суннатии Суғди бостонӣ / С. Худойбердиев // - Хучанд, 2008.-16 с.
197. Ҳасанова, М. Ҳамкориҳои фарҳангии Тоҷикистону Россия дар мисоли фарҳанги мусиқӣ, солҳои (1991-2011) / М. Ҳасанова // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. 2016.-№3/1-С. 94
198. Шарифҷон, О. Парвози нави “Парасту” /О. Шарифҷон. // Тоҷикистон. - 2009, № 7 - С. 30-31.

- 199.Шахнозаи, М. Барнома иҷро нагардидааст /М. Шахноза. // Ҷумҳурият.
– 2015, 26 май.
- 200.Шашмаком ва диди нави тадқиқию иҷроӣ // Адабиёт ва санъат.-2009, 25
июл.
- 201.Шамилли, Г. Фестиваль - симпозиум «Фалак-2009»: навстречу
«Мелодии небес» // Музыка и время. -2010 №2, - С. 18-19.

Авторефератҳо ва диссертатсияҳо:

- 202.Акрамова, С.Х. Музыкальное искусство Таджикистана в 20-30-х гг.
Дис. ... канд. ист. наук: 07.00.02: - Душанбе, 1997.-157с
- 203.Акрамова, С.Х. История изучения музыкальной культуры
Таджикистана (1946-2015гг.). Дис. ... док. ист. наук: 07.00.02: -
Душанбе, 2018. - 304 с.
- 204.Абдухамидов, Ф. Развитие культуры Республики Таджикистана в годы
независимости (1991-2016). дис. канд. ист. наук: 07.00.02: - Душанбе,
2016. - 191с.
- 205.Азизи, Ф. Маком и Фалак как явления профессионального
традиционного музыкального творчества таджиков: Автореф. докт
искусств. - Новосибирск, 2009. - 50 с.
- 206.Азизӣ, Ф. Маком ва фалак ҳамчун падидаи эҷодӣи мусиқии суннатии
тоҷикон: Диссерт.-доктори санъатшиносӣ.- Новосибирск. - 2009. – 305 с.
- 207.Галияхметова А. Хусусиятҳои молии ритмика дар миниатюраҳои
скрипкавии оҳангсозони муосири Тоҷикистон: диссерт. номзоди
санъатшиносӣ, Москва.-2011.
- 208.Дрожжина М. Бисёровозӣ (пифония) дар асарҳои созии оҳангсозони
Тоҷикистон: автореф. диссерт номзоди санъатшиносӣ .-1990.
- 209.Каримова, Р. История развития культуры Таджикистана в годы
независимости (1991-2011 гг.): Автореф. дис...канд. ист. наук. /Р.
Каримова. - Душанбе, 2012. -24 с.

210. Кабилова, Б.Т. История становления развития композиторского искусства в Таджикистане Дис. ... канд. ист. наук: 07.00.02 - Душанбе, 2005 – 175 с.
211. Муминова, Х.А. Вклад женщин в развитии музыкальной культуры таджикистана во второй половине XX – начале XXI вв. дис. канд. ист. наук: 07.00.02. - Душанбе, 2014.-150 с.
212. Рустамов, Д.А. Профессиональная традиционная песенно- музыкальная культура населения Северного Таджикистана на рубеже XX-XXI вв. дис. ... канд. ист. наук: 07.00.02 -Худжанд, 2012. -183 с.
213. Табаров, М.С. Отражение исторических событий в современной таджикской театральной культуре годы независимости. дис. ... канд. ист. наук: 07.00.02. - Душанбе, 2006.-174 с.
214. Хасанова, М.М. Музыкальная жизнь Таджикистана в конце XX- начале XXI вв. дис. ... канд. ист. наук: 07.00.02- Душанбе, 2017. – 152 с.

Манбаъҳои интернетӣ:

215. Послание Президента Таджикистана Эмомали Рахмона Парламенту страны 15 апреля 2008 г. // [Электронный ресурс] Режим доступа. [http:// www. President.tj/ru/node/867](http://www.President.tj/ru/node/867) Таджикиское кино - 2013.
216. Год надежд и трудностей от 29 декабря 2013 г. - [http:// rus. ozodi .org/ content/ article/25215374.html](http://rus.ozodi.org/content/article/25215374.html) (дата обращения 01.01.2014).
217. Московский симфонический оркестр. [http: // moscow symphony. ru /ru /mso/conductors](http://moscow-symphony.ru/ru/mso/conductors)
218. Таджикиское кино - 2013. Год надежд и трудностей от 29 декабря 2013 г. - [http:// rus. ozodi .org/ content/ article/25215374.html](http://rus.ozodi.org/content/article/25215374.html) (дата обращения 01.01.2014).
219. Ташаббуси Оғо-Хон дар соҳаи эҷодиёти мусиқии Осӣи Марказӣ URL: [http:// www. Akdn. Org/ tadjikistan_culture_r. asp](http://www.Akdn.Org/tadjikistan_culture_r.asp).
220. Doraiswamy R. Tadjik dawn. / R. Doraiswamy. //Cinemaya. – 1992. - №13.
221. 11 th Fajr International Film Festival. The catalogue. – Tehran, 1993.
222. Дебюти оркестри ҷавонон. [www muzcentrum. ru](http://www.muzcentrum.ru). «Новости» 09. 2008.

- 223.Деятельность по культуре в Таджикистане // [http:// www. Akdn. Org/ Tajikistan- culture –r. asp/](http://www.Akdn.Org/Tajikistan-culture-r.asp/) Таджикиское кино - 2013.
- 224.[http:// operablet. tj / istoriya- teatra-p. Htmi](http://operablet.tj/istoriya-teatra-p.html)
- 225.[http://nevs. tj /ru/ news/ parastu- 2005 – shirma – lukaustva – ili – uroki – samopoznaniya.](http://nevs.tj/ru/news/parastu-2005-shirma-lukaustva-ili-uroki-samopoznaniya)

ФЕҲРИСТИ ИНТИШОРОТИ ИЛМИИ ДОВТАЛАБИ ДАРЁФТИ ДАРАҶАИ ИЛМӢ

**Мақолаҳои илмие, ки дар маҷаллаҳои тақризшавандаи ҚОА назди
Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ҚОА Вазорати маориф ва илми
Федератсияи Россия ба таъъ расидаанд**

[1-М] **Якубшоев А.Х.** «Парасту»- зодаи Истиқлолият / **А. Х. Якубшоев** // Паёми донишгоҳи миллии Тоҷикистон. - №3/5 - Душанбе, 2017. – С. 153-159.

[2-М] **Якубшоев А. Х.** Театральное искусство суверенного Таджикистана и вклад театров в развитие общей культуры населения / **А. Х. Якубшоев** // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон.- №2 - Душанбе , 2018. –С. 73-80.

[3-М] **Якубшоев А.Х.** Санъати синамои тоҷик дар солҳои истиқлолият ва тамоюли рушди он / **А. Х. Якубшоев** // Паёми Донишгоҳи омӯзгории Тоҷикистон ба номи Садриддин Айни. № 8 - Душанбе, 2019. - С.212-216.

[4-М] **Якубшоев А. Х.** Театральное искусство в Республике Таджикистан: прошлое и настоящее развитие / **А. Х. Якубшоев** // Вестник науки. - №12(57) – Тольятти, 2022. -С.576-589.

[5-М] **Якубшоев А. Х.** Нақши фестивал-озмуни «Дидор» дар густариши ҳунари синамои тоҷик / **А. Х Якубшоев** // Паёми Донишгоҳи забонҳо. - № 2 (50). –Душанбе, 2023.- С. 278-282.

[6-М] **Якубшоев А. Х., Расулиён Қ.Р.** Возрастание роли театрального искусство в современном обществе. / **А. Х Якубшоев, Қ.Р. Расулиён** // Паёми Донишгоҳи забонҳо. - № 3 (55). –Душанбе, 2024.- С. 339-345.

Мақолаҳои дар дигар нашрияҳо ба ҷоп расида:

[7-М] **Якубшоев А. Х.** Фарҳанги миллии зинатбахши ҷаҳон аст / **А. Х. Якубшоев** // Тоҷикистон.- №7 - 2015. - С. 17-22.

[8-М] **Якубшоев А. Х.** Нақши Фестивал - озмунҳо дар пешрафти санъати сахнавӣ / **А. Х. Якубшоев** // Тоҷикистон - №10, 2016. - С.16-21

[9-М] **Якубшоев А. Х.** Развитие театрального искусство в годы независимости Республики Таджикистана. / **А. Х. Якубшоев** // Паёми Донишқадаи забонҳо. - №2-3 (26-27), - Душанбе, 2017. – С. 82-90.

[10-М] **Якубшоев А. Х.** Муносибати синамогарони тоҷик бо синамогарони кишварҳои хориҷа. / **А. Х. Якубшоев** // Паёми Донишқадаи забонҳо. - №2-3 (26-27), Душанбе, 2017. – С. 82-90.

[11-М] **Якубшоев А. Х.** Саҳми театрҳои касби дар рушди фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон / **А. Х. Якубшоев** // Пайёмномаи фарҳанг. - №3 соли 2018. – С.52-56

[12-М] **Якубшоев А. Х.** “Фарҳанги миллии ва арзишҳои он дар даврони истиқлолият” [Матн] / **А. Х. Якубшоев** // “Таъсири ҷаҳонишавӣ ба равандҳои сиёсии Тоҷикистон” (маводи конфронсияи ҷумҳуриявӣ дар Академияи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. Душанбе, 2022.-С. 135-142.

[13-М] **Якубшоев А. Х.** Статус театрального искусства в Центральноазиатском обществе. [Текст] / **А. Х. Якубшоев** // “Россия Узбекистан-Таджикистан. Грани развития культурно-образовательного научно творческого сотрудничества.” (Международной научно-теоретической конференции. Челябинск-Самарканд-Тошкент) -Душанбе. 2024,С. 298-303.